

קונטרס

צליאק בהלכה

קיצור הלכות המצויות לרגישי גלוטן

נלקט ונערך בעזרת השי"ת לתועלת הרבים

ע"י דוד אריה ליב בלאמו"ר הגאון ר' פינחס זצ"ל שרייבר

מח"ס דיני מגדים וקנין יורה דעה

ב"ב אדר תש"פ

©

כל הזכויות שמורות

לשליחת הערות תוספות תיקונים

gr614196@gmail.com

srs@kupat.org

בכל עניני החוברת ניתן לפנות

לטלפון 050-4116552

יו"ל ע"י עמותת צליאק בקהילה

בס"ד.

אודה ה' מאוד שהחיינו והגיענו להוציא לאור עולם חוברת זו העוסקת בענינים הלכתיים מיוחדים לאנשים רגישים לגלוטן.

המודעות לרגישות לגלוטן התרחבה בשנים האחרונות מאוד, ואם בעבר היו מתי מספר שהיו מודעים לרגישות, כיום יש רבים מאוד שנמנעים מאכילת גלוטן, ולאור זאת התפתחה תעשייה שלמה של ייצור קמחים, מאפים ומאכלים נטולי גלוטן, שיש להם השלכות רבות על נושאים הלכתיים רבים.

הספרות ההלכתית בנושא זה דלה מאוד, פוסקים מדור קודם כמעט ולא דנו בשאלות אלו, והאדם הרגיש לגלוטן מתמודד תדיר בשאלות מעשיות בהלכות ברכות, נטילת ידים, קידוש, סעודת שבת, מצה בפסח, סוכה ועוד מגוון נושאים ולא מוצא ידיו ורגליו.

לאור זאת התעוררתי להביא בפני אותם אנשים חוברת מסודרת עם ליקוטי הלכות דבר יום ביומו בכל הנושאים, ואע"פ שאיני ראוי וכדאי לכך, אך מאחר והוא צורך הרבים גדול מאוד, אזרתי אומץ ובעזרתו ית"ש ליקטתי את עיקרי הדברים השכיחים להורות את הדרך ילכו בה.

כאמור, אין כמעט הוראות ברורות מפוסקים קדמונים בנושא, ולכך השתדלתי לכתוב את ההלכות כפי מה שנראה כעיקר לדעת רוב הפוסקים, או שהוא נראה כדבר פשוט, ובהערות הרחבתי להביא את השיטות והנידונים שיש באותה הלכה, למען ידע הקורא את אשר לפניו ויחליט לעצמו איך לנהוג.

כמובן, שמאחר ומי שיש לו רגישות ונמנע באופן עקבי לאכול גלוטן, נקלע פעמים רבות למצב שמוגדר בהלכה כ'שעת הדחק', כתבתי את ההלכות ברוח זו עם צדדי קולא ככל האפשר.

זכינו והגאון ר' יעקב וינגולד שליט"א התכתב רבות עם גדולי הפוסקים וקיבל מהם תשובות בהרבה ענינים. כמו כן באמתחתו התכתבויות רבות ומורחבות עם נידונים מסועפים סביב נושא זה, ובעינו הטובה ולבו הרחב לזיכוי הרבים העמיד לרשותינו את אוצרותיו.

וזאת למודעי! ברוב המקומות שנזכרה הלכה הערה או נידון בשם פוסק מסויים ולא צוין מקורו, הרי שהציטוט נלקח מכתבי הגאון הנ"ל שזכה לקבל מהם תשובה בכתב או בע"פ. במקומות שהוזכרו דברים בשמו של הגרנ"ק,

הרי הם מדברים שנלמדו ולובנו עמו תוך כדי עיון בספרים ואח"כ הביע דעתו הרמה. כאשר מצאנו פסקים מפי גדולי המורים מפייהם ומפי כתבם שלא מאוצרות הגאון הנ"ל, צויין המקור בהערה למטה.

זאת ועוד, חלק מההערות למטה (חלקם צויינו במקומם) נכתבו על בסיס דברים שנכתבו בארוכה בקונטרס גדול ומקיף בכת"י במעגלי השנה והחיים לרגישי גלוטן מהגאון הנ"ל.

לאהבת הקיצור, ועיקר התועלת המעשית הנגישה, התמקדתי לכתוב בעיקר את הנושאים היותר שכיחים, וכדי להוסיף הבנה ביסודות שהרבה גופי הלכות תלויים ובנויים עליהם, וגם לתת ללומד את השיקול הדעת בצדדי ההלכה, הארכתי קצת בהקדמות בדברים עיקריים וחשובים כדי שעל פיהם יובן יסוד ושורש כמה מההלכות.

מאחר וחלק מאלו הרגישים לגלוטן, יש להם מעיים רגישות יותר, השתדלתי בכל ההלכות לחשב גם ענין זה, ולכן לפעמים נקבעו סדרי העדיפויות בעצות בהלכה בצירוף המציאות היותר קלה להם.

כמו"כ לפעמים כתבתי עצות דחוקות, בהתאם לחישוב המצוי על פי הנסיון כדבר שיכול להתבצע, ולכן הארכתי באותם מקומות בהערות למטה להביא את מקורות וצדדי ההלכה שהרבה פעמים הדבר כרוך בשעת הדחק, למען ידע הלומד צדדי ההלכה אשר לפניו לדון לברר ולהכריע. אודה מאוד על כל הערה, תיקון, תוספת או ידיעה כל שהיא.

במסגרת הכנת החוברת לובנו הרבה מההלכות ליבון אחר ליבון עם תלמידי חכמים מופלגים, ועם מורי הוראה, וכמה מהם עברו על החוברת מתחילתו ועד סופו הדק היטב האירו והעירו כיד ה' הטובה עליהם למען יצא דבר מתוקן. ועל כך תודתי להם ויתברכו כל אחד מהשמים בכל מילי דמיטב.

ברכה מיוחדת להרה"ג הרב ברוך זקבך שליט"א שהשקיע רבות בבירור וליבון, סגנן וניסח את כל החוברת בצורה ברורה ורהוטה כדי שיובנו הדברים היטב ולא יצא דבר מכשול ח"ו.

ובצאתי מהכרך אשא תפילה לשוכן מרומים שלא אכשל בדבר הלכה ולא יצא מכשול מתחת ידי, עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך, ונזכה ללמוד וללמד ולקדש שמו ית"ש בעולם.

בס"ד

בשבח והודאה לבורא עולם, עמותת צליאק בקהילה שמחה להגיש לכם את החוברת "צליאק בהלכה".

במסגרת פעילותינו העניפה לאורך כל השנה לסייע לעוזר ולהביא לרגישי גלוטן סיוע גשמי ורוחני שיש בו ממש, נתקלנו אין ספור פעמים בשאלות הלכתיות רבות שעולות על שולחנו, מנושאי ברכות על מוצרים שמחולקים, ועד בקשה להגדרה ההלכתית של כל מוצר כדי לדעת איזה מצוה אפשר לצאת עמו ואיזה לא, והתהיה גדולה והמבוכה רבה בהיות שאין בפוסקים הלכה מסודרת בענין זה שהוא חדש יחסית, ומשנתם פזורה זעיר פה זעיר שם, ובודאי שאין אכסניא מסודרת שתפרוס בפני איש ואשה גדול וקטן את הדרך ילכו בה.

ומשכך, יום בשורה הוא למשפחת ה'גלוטן', עת איש מורם ממורי ההוראה המופלגים בעיר בני ברק, הגאון רבי דוד שרייבר שליט"א דומ"ץ בבית הוראה של הגרמש"ק שליט"א, מחבר ספר דיני מגדים, וספר קנין יורה דעה, לקח על עצמו לעסוק בענין עד דק, לעלות את כל ההלכות וצדדי השאלות על שולחנו של מלכים מאן מלכי רבנו, ללקט נפזרים מכל הכתוב בספרי הפוסקים ולהביא את הוראותיהם של גדולי הפוסקים, לקבץ ולאחד הכל לאכסניא אחת באופן מסודר ברור ורהוט, ולהגיש דבר מושלם שבקלות יוכל כל אחד למצוא מענה לשאלתו.

בן יעקב 24 בני ברק

058-4203658

058-3272755

03-6779283

4134289@gmail.com

מפעילויות העמותה:

מכירות מסובסדות וחלוקת מוצרים.

הטמעת המודעות לגילוי הצליאק.

כנסים, אירועים ומסיבות.

הנחיות הורים וקבוצות תמיכה.

מתן פתרונות וסיוע לחולי הצליאק.

קו מידע:

רפואי

הלכתי

מתכונים

איש את רעהו

הפעילות בערים:

צפת

חיפה

רכסים

זיכרון יעקב

נתניה

אלעד

בני ברק

קרית ספר

ברכפלד

בית שמש

ביתר עלית

אשדוד

קרית גת

ערד

אופקים

נתיבות

ירושלים:

עזרת תורה

רמות

בית וגן

גבעת שאול

ועתה בסייעתא דשמיא אחרי שנים רבות של התעסקות, שמחה גדולה לכל מבקש דבר ה' - זו הלכה עת חפץ ה' בידו יצלח, ובעזרת ה' אנו זוכים להגיש בפניכם חוברת קצרה ומתומצתת המקיפה בצרורה ברורה כמעט את כל הדברים ההלכתיים שנקלעים אליהם במהלך השנה והחיים, שנכתבה מתוך הכרת הפרטים השכיחים לנצרכים לכך.

לא נותר לנו אלא להודות לו שלא חסך כל מאמץ לברר כל פרט טכני והלכתי, לחוש את המגבלות וליישר את המבוכה ההלכתית שהיתה נחלתכם עד כה.

כמו כן אנו מודים להרב הגאון עורך החוברת, שלקח על עצמו לענות לכל השאלות שמתעוררת לכל המשפחות הצליאק במערכת הטלפונית 072-3323900 שלוחה 5.

ברכתינו שיזכה להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה מתוך נחת והרחבת הדעת, ולזכות את ישראל בתורה ובמצוות.

עמותת צליאק בקהילה

מפעילויות העמותה:

▼ מכירות מסובסדות וחלוקת מוצרים.

▼ הטמעת המודעות לגילוי הצליאק.

▼ כנסים, אירועים ומסיבות.

▼ הנחיות הורים וקבוצות תמיכה.

▼ מתן פתרונות וסיוע לחולי הצליאק.

▼ קו מידע:

רפואי

הלכתי

מתכונים

איש את רעהו

הפעילות בערים:

▼ צפת

▼ חיפה

▼ רכסים

▼ זיכרון יעקב

▼ נתניה

▼ אלעד

▼ בני ברק

▼ קרית ספר

▼ ברכפלד

▼ בית שמש

▼ ביתר עלית

▼ אשדוד

▼ קרית גת

▼ ערד

▼ אופקים

▼ נתיבות

▼ ירושלים:

עזרת תורה

רמות

בית וגן

גבעת שאול

📍 בן יעקב 24 בני ברק

☎ 058-4203658

☎ 058-3272755

☎ 03-6779283

✉ 4134289@gmail.com

תוכן הענינים

א	הקדמה מציאותית קצרה .....
ח	הלכות סעודה, ברכות, והמסתעף .....
כא	הלכות שבת .....
כא	הקדמה קצרה - סעודה בלי לחם .....
כז	הלכות קידוש .....
לג	מצות סעודת שבת .....
לו	לחם משנה .....
לט	נטילת ידים המוציא וברכה אחרונה .....
מ	סעודה שלישית .....
מב	שאר הלכות שבת .....
מה	הלכות פסח .....
מו	הקדמה בנושא מצות שיבולת שועל .....
נד	שאר דינים בנושא המצה והפסח .....
נו	הלכות יו"ט, סוכה .....
נט	שונות .....

צליאק בהלכה א _____

הקדמה מציאותית קצרה

חלקה תקציר מתוך מאמרו של הרב פרנקל קובץ דרכי הוראה חלק א'

'צליאק' - 'כרסת-דגנת' - הוא מצב מולד שבו מערכת העיכול אינה יכולה לטפל ב'גלוטן' (חסר אצלם אינזים לפירוק 'גלוטן' בגוף) שהוא מרכיב מרכזי בחלבון הדגנים המצוי בכל חמשת מיני דגן (חיטה, שעורה, כוסמין, שיבולת שועל - 'קוואקר', שיפון) ועל ידי אכילת 'גלוטן' נגרם נזק למעי והשפעה חריפה על מערכת העיכול, תופעות לוואי, כאבי בטן, שלשולים, הקאות, אי סדירות ואי תקינות בפעילות המעיים, ליקויים בספיגה, לילדים - השפעה על הגדילה, גורם לחוסר התפתחות. אנמיה קשה מחוסר ברזל, ירידה במשקל, ליקוי בעצמות (אוסטאופורוזיס), חסכים תזונתיים שונים, ועלול לגרום סיכון כגון: גידולים מסוכנים במעיים, נזק למערכת הפריון, בעיות פוריות, לידה מוקדמת מאוד והפלות בנשים מעוברות. נזק מצטבר למעי ולעתים נזק בלתי הפיך, נזק גדול לטווח ארוך, וכן מחלות אוטואימוניות, ישנם המרגישים הרגשה רעה מכל טעימת מוצר המכיל 'גלוטן' המצוי בכל חמשת מיני דגן.

רמת הרגישות, הסבל, או הסיכון מחולק לכ-4 דרגות, קבוצות שונות. קרוב לסכנה. אין בו סכנה. שכיח הזיקא ברמות שונות. וחשש לחולי.

לעתים נדירות אדם הסובל מ'צליאק כרסת' שאוכל רק כזית חיטה, אפילו באופן חד פעמי, קרוב לנזק, או קרוב לסכנה.

רוב מקרי ה'צליאק-כרסת' מתגלים אצל פעוטות שהחלו לצרוך דגנים מחמשת מיני דגן ובהם 'גלוטן', ואירע להם תופעות לוואי שונות, נערך איבחון, דיאגנוזה לאיתור וגילוי רגישות ל'צליאק כרסת' ע"י רופאי 'גסטרואנטרולוגיה', ע"י בדיקות דם וביופסיה של המעי, ומאז עליהם להמנע מצריכת 'גלוטן'. לעתים גם אחרי בדיקות דם ובדיקות פתולוגיות אין תשובה ברורה חד משמעית, ומומלץ להם, להמנע מ'ספק', מלאכול חמשת מיני דגן שמצוי בכולם 'גלוטן'.

ב צליאק בהלכה

לאור הנ"ל יש להקדים את עיקרי הדברים לענין חיובי המצוות הכרוכים באכילת גלוטן.

בבואינו לדון לחייב או לפטור את הרגישים לגלוטן במצוות, יהיו שני גורמים עיקריים להכרעה. האחד, אם המצוה דאורייתא או דרבנן או לפעמים רק בגדר מנהג טוב. והשני, דרגת הרגישות, וההשלכה הבריאותית של כל אחד ואחד מאכילת גלוטן.

ישנם אנשים - אם כי אינו מצוי כל כך - שכל כמות קטנה של גלוטן מזיקה להם ואפילו אם הוא נמצא בתערובת קטנה בתבלין כל שהוא, אכילת מאכל המתובל בתבלין הזה תזיק להם.

יש בהם שני סוגי היזק, האחד הוא נזק בטווח הארוך כגון פגיעה בהתפתחות, או פגיעה באבר מסויים, והשני שהאכילה גורמת לו לסבל בטווח הקצר, כגון כאבי ראש או בטן, שלשולים וכדומה. יש שיסבלו בשני הנזקים ויש שיסבלו רק מאחד מהם.

אמנם רוב הרגישים אף שהם נמנעים מכל אכילת גלוטן מכל מקום אכילה מועטת ממש בעין או בתערובת אינה גורמת להם סיכון ממשי, ואף לא לסבל גדול, ורק באכילה שיש בה ממש בין של דגן עצמו או בתערובת תגרום להם התופעות הנ"ל, מי בעוצמה חזקה מאוד ומי בעוצמה חלשה יותר.

הסוג השלישי הם אנשים שאפילו שהם לא סובלים מיידית מתופעות לוואי, הם נמנעים מהגלוטן כי ידוע להם על פי חוקי הרפואה (בדיקת דם וכדומה), שאכילה מצטברת של הגלוטן יתכן ותגרום להם בעתיד נזקים גופניים ובריאותיים.

סוג אנשים אלו מאחר ולא הוכח אצלם באופן ודאי פגיעה או סבל מאכילת הגלוטן, אינם רשאים לפטור עצמם ממצוות ובפרט שקיום המצוה מתקיים בשיעור מועט של כזית, ויתכן שאפילו ממצוות דרבנן ג"כ אינם רשאים לפטור את עצמם¹.

סוג האנשים הראשון שגם מעט דגן מזיק להם, יש לדון לפוטרם

1. ואולי יהיה תלוי אם יש יסוד אמיתי לחשש שלהם.

צליאק בהלכה ג _____

ממצוות מצד שני סוגי הנזק. מצד הנזק של הטווח הארוך שיתכן ואבר מסויים יפגע, יש לדון אם סכנת אבר היא סיבה להפטר ממצוות, ומצד הנזק של הסבל בטווח הקצר יש לדון אם מצטער הוא פטור כללי בכל מצוות התורה.

עוד יש לדון לפטור את אותם אנשים מהמצוות משום שאדם לא חייב לבזבז יותר מחומש מנכסיו על עשיית מצוות, ואם כן יש לדון שרמת סבל מסויים ובודאי חשש פגיעה באבר אחד הוא בגדר של יותר מחומש שפטור מעשיית המצוה. וכדי להכריע בנידון זה יש להגדיר את רמת הסבל.

זאת ועוד, גם מי שרוצה להחמיר על עצמו ולחבב את המצוות האם מותר לו לאכול גלוטן ולהכנס לחשש או ודאי נזק בגופו בשביל כך או שיש בזה איסור. ובודאי שיש איזו שהיא דרגא של ודאי נזק שאז גם אם יאכל לא יקיים את המצוה כי עשה איסור של היזק גופו.

וביסוד הדברים דנו הפוסקים בארוכה בכל מצוה דאורייתא, דרבנן, עד כמה צריך להכניס עצמו לסבל, חולי, ועד איזה דרגה מותר לו לקחת על עצמו אחוז סיכון מסויים של פגיעה. ונזכיר מקצת מדבריהם ומקורותיהם בקצרה.

בשו"ת הרשב"א² וכן פסק בשו"ע³ לגבי חיוב שתיית ארבע כוסות, כי מי שהיין מזיקו או שונאו צריך לדחוק עצמו לקיים מצות ארבע כוסות. וכתב במשנ"ב⁴ כי אם על ידי שתיית היין יפול למשכב פטור. ולכאורה מבואר שדרגת ההיזק כדי לפטור את האדם מקיום המצוה הוא 'יפול למשכב'.

אמנם לכאורה אין ללמוד מדברי המשנ"ב לשאר מצוות שכן בשעה"צ שם⁵ כתב שהטעם שאם יפול למשכב פטור מארבע כוסות הוא משום

2. חלק א סימן רלח.

3. סימן תעב ס"י.

4. שם סקל"ה.

5. שם סקנ"ב.

ד צליאק בהלכה

שאינן זה דרך חירות, וא"כ במצוות אחרות שאינן טעמם משום חירות יתכן שצריך לקיימם גם אם יפול למשכב. ואדרבה מדבריו אולי נלמד שאפילו מצוות דרבנן חייב לקיימם אפילו אם יפול למשכב, שהרי ד' כוסות היא מצוה דרבנן ורק בגלל שאינן זה דרך חירות הוא פטור.

מאידך יש לומר כי אכן בכל מצוה דרבנן אם יפול למשכב על ידי קיומה הוא פטור מלקיימה, אך בארבע כוסות היה לומר שהיא חמורה מכל המצוות וצריך לדחוק עצמו ולקיימה גם אם יפול למשכב שכן מצאנו שחייב לחזור על הפתחים בשבילה שלא כמו בשאר מצוות ומשום שיש בה פרסומי ניסא, ולכן צריך את הטעם שאינן זה דרך חירות שרק בגלל זה הוא נפטר מלשתות וליפול למשכב אבל בשאר מצוות דרבנן אם על ידי קיום המצוה יפול למשכב אינו צריך לקיימה.

ועדיין ניתן לחלק שגם המשנ"ב לא מיירי אלא בסבל זמני ולא כאשר יפול למשכב או נזק עתידי או סבל ממושך.

וכעיי"ז מצאנו לענין אכילת מרור שכתב במשנ"ב⁶, כי מי שאינו יכול לאכול מרור מחמת בריאות, שיטעמנו. כלומר שהוא פטור. והרי שבמצוות דרבנן אין צריך לקיימם במקום נזק וסבל.

אמנם גם אם נסיק שיפול למשכב או נזק בריאותי פטור מחיוב קיום מצוה דרבנן, יש לדון מה היא רמת הסבל.

ועיין בלקט יושר⁷ שמדבריו נראה שכדי להפטר ממצוות בגלל סבל צריך להיות 'מחלה אנושה' (ביטוי שחוזר על עצמו שם כמה פעמים), והיינו שאף שאינו מזכיר שרק אם יש חשש סכנה הוא נפטר מ"מ כדי להפטר צריך שיגרם לו דרגת סבל גדול ותמידי.

במהר"ם שיי"ק⁸ דן באדם שאוכל מאכל שמזיק לו אם מותר לו לברך על זה, או כי מאחר שהוא עובר איסור באכילה זו אין לו לברך. עיי"ש

6. סימן תעג סקמ"ג.

7. חלק א עמוד פה.

8. או"ח סימן ק"ס.

חליאק בהלכה _____ ה

שחילק בין אם ההיזק הוא מידי אסור לו לברך, אבל אם בזמן האכילה הוא נהנה מהאוכל וההיזק יהיה רק לאחר זמן, מברך, ואפשר שאפילו חייב לברך אלא אם כן יש באכילתו משום סכנה עכ"ד.

באבני נזר⁹ דן בדברי הרמ"א¹⁰ שכתב, כי מי שאין לו בנים לא כופים אותו לגרש את אשתו, וכתב האבני נזר שזה משום שלגרש את האשה הוא בגדר של יותר מחומש¹¹. והרי שדברים שהם צער לאדם הוא פטור מלעשותם. אמנם בדברי הרמ"א שם נראה שהטעם שלא כופים הוא (לפחות בצירוף) שמי יימר שאם יגרש וינשא שנית יהיו לו בנים.

אמנם בריטב"א¹² כתב שפטור מצטער התחדש רק במצות סוכה משום שכך הוא המצוה לעשותה בלי להצטער, אבל לולי זאת אין לדחות עשיית מצוות משום צער מיחוש או חולי.

ואפילו במצות סוכה מצאנו לביכורי יעקב¹³ שדן שרק מצטער פטור מן הסוכה אבל חולה שאין בו סכנה יתכן שחייב לשבת בסוכה בלילה הראשון.

מאידך, ברמה כזו של פגיעה או מגבלה בתפקוד, יש לדמותו למש"כ הש"ך¹⁴, שמותר לעבור על איסורים דאורייתא בשביל סכנת אבר (מלבד איסור שבת).

ובנד"ד יש לפעמים צד נוסף להחיר להמנע מקיום המצוה, משום שיש כאלו שאם שומרים על עצמם ונמנעים לגמרי מאכילת גלוטן כמה שנים, הם מתרפאים ויכולים להתחיל לאכול רגיל, ונמצא שכאשר יקיים עתה את המצוה, הדבר יגרום לו שלא יוכל להתרפא, וימנע ממנו לקיים את

9. אבהע"ז סוף סימן א.

10. אבהע"ז סימן קנ"ד סעיף י'.

11. וכ"כ בקובץ שיעורים חלק ב מו. וע"ע בדברי מלכיאל חלק ג לב. חלקת יואב קונטרס אונס ענף ז.

12. סוכה כ"ה ע"א ד"ה חולין.

13. סימן תר"מ סק"ו, והזכירו גם בספרו ערוך לנר סוכה דף כו ד"ה חולה.

14. יור"ד סימן קנ"ז סק"ג.

ו צליאק בהלכה _____

המצוה בפעמים אחרות, וא"כ יהיה זה דומה למש"כ הפתחי תשובה¹⁵ לענין לפטור מלהוציא מעות על קיום מצוה שעל ידי זה יגרם שלא יוכל לקיים שוב את המצוות¹⁶.

וכל הנ"ל הוא לעניני מצוות דאורייתא. אמנם לענין חיובים דרבנן מצד אחד מבואר בפוסקים¹⁷, שצריך להפסיד כל ממונו כדי לא לעבור על איסור דרבנן. מאידך, מצאנו (בהלכות שבת ובעוד הלכות) שבאופנים מסויימים הקילו במקום חולי לעבור על שבותים מסויימים, וגם דינים מסויימים לא גזרו במקום חולי. וממילא ודאי דקיל טפי, אלא שצריך לדעת גדרו עד היכן.

להלכה, דעת האגרות משה¹⁸ שחולי, או טורח גדול, הרי"ז כהפסד יותר מחומש שהוא פטור בכל המצוות. וכן נקטו הגרש"ז אויערבך והגר"ש אלישיב שהעיקר להלכה כאותם האחרונים שנקטו כדעת האבנ"ז והבנין שלמה שליפול למשכב וחולי הרי זה כיותר מחומש שפטור¹⁹.

מחוץ לכל הנ"ל יש לברר אם אפשר לסמוך על שומר מצוה לא ידע דבר רע ולקיים את המצוות על אף כל הסיכונים.

והנה מסתבר שלמעשה יש לחלק בזה לפי רמת הסיכון של כל אחד. מי שהוא רגיש ברמה קלה יתכן שיכול לסמוך על שומר מצוה לא ידע דבר רע. וכמו שמבואר בגמרא לענין שלוחי מצוה אינם ניזוקים

15. סימן קנ"ז סק"ד.

16. ועיין בכל זה בהיקף גדול ובארוכה בספר הלכה ורפואה חלק ד' עמוד של"ט-שס"ב, ובקובץ מוריה תשרי תשע"ז מאמר הגר"י סילמן שליט"א. ובקובץ דרכי הוראה חלק א'. ובהגדה של פסח מנחת אשר שערי תשובה סימן כ.

17. יור"ד סימן קנ"ז בביאור הגר"א סק"ד, ובפתחי תשובה שם סק"ד. חפץ חיים הלכות לשון הרע כלל א באר מים חיים סק"י.

18. יור"ד ח"א סימן קמה בארוכה, ובח"ב או"ח סימן כז כתב שגם טירחא גדולה נחשב כחומש שפטור, ובסימן קע"ב כתב שאי"צ להכנס לחולי כגון לצאת מביה"ח כדי לקיים שופר שחשיב יותר מחומש, ובעוד כמה מקומות כתב הלכות שיוצאים מפסיקה זו.

19. ע"פ דברי הרה"ג ר' יעקב וינגולד בספר הלכה ורפואה הנ"ל.

צליאק בהלכה _____ ז

דשכיח הזיקא שאני, ואם כן גם כאן אם לא שכיח הזיקא יוכל לסמוך על זה.

אלא שעדיין יש לדון האם בגלל זה רק מותר לקחת את הסיכון ולקיים את המצוה, או שחייבים לעשות את המצוה.

כמו כן יש לדון האם על סמך השומר מצוה מותר או חייב רק בדאורייתא, או שיכול לסמוך על זה גם בדרכבן, הידורי מצוה מנהג וכדו'.

ולכאורה יש להוכיח זאת גם מההלכה שמים שהיו בשכונת המת צריך לשופכם, אבל אם הם מים שלנו שצריכים אותם לצורך אפיית המצות מבואר ברמ"א (סימן תנ"ה ס"א) שלא צריך לשופכם. והרי שאפשר לסמוך על שומר מצוה לא ידע דבר רע. אלא שדין זה הוא ענין סגולי ואולי אי אפשר ללמוד ממנו.

וכ"כ השד"ח²⁰ שרק בענינים סגוליים אפשר לסמוך על זה. ועיין בחזו"א²¹ שנוק שאינו ברור שיבוא ואין אנו יודעים אם יבוא והוא דבר משתנה, אין צריך לחשוש לו.

ולאור כל זאת כשבאים לדון למעשה יש לשקול אם הוא אדם שברור שהגלוטן מזיק לו או שהוא מן הנמנעים מחשש ספק בלבד, ולחלק בין מי שזה סכנה לו למי שסובל מזה ברמה כזו או אחרת לבין מי שנמנע מחמת זהירות בעלמא.

20. שו"ת דברי חכמים פרק ב. וע"ע בחכם צבי סימן י"א ד"ה החכם לענין טבילה בצונן, ובארוכה בשו"ת שיבת ציון סימן מ"ב.

21. יור"ד סימן ר"ח סק"ז.

הלכות סעודה, ברכות, והמסתעף

א. אוכל סעודה ללא פת, ועתיד לאכול במשך הסעודה דברים שטיבולין במשקה כגון מלפפון חמוץ וכדו', רשאי ליטול ידיו כבר בתחילת הסעודה למרות שאוכל תחילה מאכלים שודאי אינם טעונים נטילה, וישמור את ידיו שלא לטמאם²², ובפרט כאשר אוכל ביחד עם אנשים אחרים.

ב. שנים שאכלו פת והשלישי אכל רק מאכלים אחרים, מצטרפים לזימון²³. וכן עשרה שסעדו ביחד, ובתוכם ג' שלא אכלו פת, כשמזמנים אומרים אלוקינו²⁴. אמנם בשני המקרים לא יהיה המזמן עצמו מי שלא אכל פת (ועיין הערה²⁵).

22. הגרמ"ש"ק. עיין משנ"ב סימן קנ"ח סק"כ שדין נטילה על טיבולו במשקה למרות שלא מברכים עליה דינה כדין נטילה לסעודה על פת. ובספר שערי הברכה (פרק א הערה קנ"ו) הביא משמיה דהחזו"א שאם הפסיק בדיבור בין נטילה לדבר שטיבולו במשקה לאכילה, יתכן שצריך לחזור וליטול, והביא שם מעור פוסקים שודאי צריך להקפיד שלא להפסיק, וא"כ לכאורה מהנכון שלפחות לכתחילה גם בנטילה זו לא יפסיק בין נטילה לאכילה כמו בפת, ולא יטול אלא סמוך לאכילת הדברים שטיבולם במשקה ולא בתחילת הסעודה.

מ"מ מאחר ומבואר במשנ"ב (שם) בשם המג"א שהעולם לא נוהגים להקפיד על נטילה זו, ועוד שהתעסקות בסעודה אינה הפסק ממש, לכן כדי לא להיות שונה מכולם, יכול ליטול כבר בתחילת הסעודה.

ואולי יותר טוב שמיד בתחילת הסעודה יטביל איזה מאכל במשקה ויאכלנו.

23. כמבואר בסימן קצו סעיף ב.

24. כמבואר שם שצריך רובא דמינכר, ובביאור הלכה (שם ד"ה כזית ירק) כתב דבביאור הגר"א משמע שדעתו דלא בעינן כזית (ירק) לצירוף עשרה.

25. כמבואר בשו"ע (סימן קצו ס"ב) שהמזמן לא יהיה מי שלא אכל את הפת מאחר והוא מוציא את האחרים בברכת הזימון.

אמנם יש לדון (רק לעורר לב המעיין ולא להלכה) כאשר נקלעים למצב של אי נעימות גדולה וכגון אורח חשוב בשמחה או אירוע ציבורי, או שמגיע חתן וכדו' שאינו אוכל פת, האם ניתן לתת לו לזמן. ויש בנידון זה הבדל בין זימון של שלושה לזימון עשרה. דהנה במשנ"ב כתב, שהטעם שמי שלא אכל אינו מזמן, משום שהוא מוציא את חביריו בברכת הזימון, ובשעה"צ סק"א כתב שאפילו לדעת המחבר שהמזמן מוציא רק עד נברך אין לו לזמן, וכ"ש לדעת הרמ"א שהמברך צריך גם לומר ברכת הזן. ומבואר שכאשר המזמן מוציא רק נברך יש סיבה יותר להקל.

ט צליאק בהלכה

ג. במה דברים אמורים, כשהשלישי יכול לאכול לפעמים קצת פת, אך אם השלישי רגיש ברמה גבוהה כזו שאינו יכול ורשאי לטעום פת כלל אפילו לא מעט ממש, יש לדון האם מצטרף עם שני אוכלי הפת לזימון²⁶.

ד. ומכל מקום גם במקרה שהשלישי רגיש מאוד ולא יכול לאכול אפילו מעט אם הוא אכל פת משיבולת שועל, מצטרף לזימון²⁷.

ובחזו"א (או"ח סק"ג-ד) כתב, שבזימון של עשרה לכו"ע המזמן מוציא רק עד נברך. עוד מבואר שם בחזו"א שאם הזימון הוא רק נברך כל הדין שרק האוכל פת מזמן הוא רק לכתחילה ולא לעיכובא, ומשכך אולי במקום הצורך יש להקל ולכבד את האדם החשוב וכדומה בזימון אפילו כשלא אכל פת, מה עוד שלדין הרי לכו"ע אין המזמן מוציא את האחרים בברכת הזן.

ובשונה הלכות (סימן קצ"ב) כתב, 'היו עשרה ואכלו שבעה פת ושלושה אכלו כזית ירק, או שתה רביעית... מצטרף עמהם... וצריך שיהא המברך אחד מאוכלי הפת (לכתחילה)... וכן לענין זימון שלשה אם ב' אכלו פת ואחד ירק או משקה מצטרפין (ובלבד שיברך אחד מאוכלי הפת).'

וכאשר רוצים לכבד אורח יש עוד צד להקל דבמ"ב (סימן ר"א סק"א ובשעה"צ שם) מבואר, שגם לדין שכל אחד מברך לעצמו לא פלוג שהאורח מברך, וכן מוכח מהשו"ע דגם השתא נוהג דין זה, ובביה"ל (ד"ה ואם בעה"ב וכו') כתב 'דהא משמע בשו"ע דמעלת האורח חשובה יותר ממעלת גדול, כדי שיברך את בעה"ב' עכ"ל.

ולפי"ז אם הרגיש לגלוטן הוא גדול או אורח וסועד סעודתו עמהם, ויברך זימון ואח"כ יברך את בעה"ב ברכת אורח, שזהו דינא דגמ', צ"ע אולי יש לכבדו. ובפרט אם אכל מפירות ז' המינים או שתה רביעית יין, אולי ניתן גם לצרף המבואר במ"ב (בסימן קצ"ג סק"ו) שי"א שמדינא גם מי שאכל מז' מינים צריך לזמן ולכן לכתחילה שלא ישבו ביחד שלשה האוכלים ז' מינים, אלא שלא נהגו כן. (ע"כ הערת הגרי"ו).

אמנם עדיין צריך לברר גם על הצד שהוא מזמן, האם אומר ברכה אחרונה את הברכה שעליו מוטל לברך ולא ברכת הזן שהיא עיקר ברכת הזימון. וגם מאחר ועיקר הדבר הוא דבר חדש שלא הוזכר להדיא בפוסקים שיכול לזמן, והוא גם מילתא דתמיה לאינשי, לכן נכתב רק כמצדד לעורר לב המעיין ולא להלכה כלל.

26. עיין בספר בירור הלכה חלק ז' שהביא בארוכה לדון בזה ע"פ דברי כמה אחרונים.
27. כי אף שאין הוא יכול לאכול מהם (עיין כף החיים סק"ג ובדעת תורה, שגם סיבה רפואית נחשבת לאינו יכול לאכול עמהם), מ"מ הם יכולים לאכול ממנו ויש ביניהם צירוף וכמבואר כמבואר בסימן קצו סעיף ג.

וגם אם נחשוש (להמבואר בהלכה ד ובמקורות שהביא בספר בירור הלכה הנ"ל), שכאשר השלישי אינו אוכל פת ואסור לו לחלוטין לאכול פת אינו מצטרף עמם, זה רק באופן שבפועל אכל מאכלים אחרים, אבל באופן שגם הוא אוכל פת אלא שאסור לו לחלוטין לאכול מפת שלהם כן מצטרף עמם עיי"ש בארוכה ואכמ"ל.

צליאק בהלכה

ה. כששנים אוכלים לחם רגיל והשלישי רגיש לגלוטן ואוכל פת משיבולת שועל, לכתחילה המנהג הוא שהמזמן יהיה מאלו שאכלו דגן ויכול גם לאכול שיבולת שועל²⁸. אבל אם האוכל שיבולת שועל הוא כהן יזמן הוא²⁹. ומסתבר שגם במקום הצורך אפשר לכבדו בזימון³⁰.

ו. חתן שיש לו רגישות ל'גלוטן', ועיקר קביעות סעודותיו במאפה תנור פת מקמח אורז תירס וכדו' וגם בסעודת שבע ברכות שלו, אוכל רק בשר אורז ושאר תבשילים שברכתם שהכל ובורא נפשות וזהו סעודתו, אבל המסובין בסעודה אוכלים פת מחמשת מיני דגן, רשאים לברך שבע ברכות³¹.

ז. סעודת שבע ברכות שמתתפים בה מנין מצומצם וחלק מהסועדים רגישים לגלוטן אם יש שבעה אנשים שאכלו פת מברכים שבע ברכות³².

אבל אם האחרים אינם יכולים לאכול פת משיבולת שועל מחמת סיבה רפואית, נמצא שהוא אינו יכול לאכול מהם והם לא יכולים לאכול ממנו ואינם מצטרפים לזימון.

28. משנ"ב סק"ט בשם המג"א.

29. שעה"צ שם סק"ב כי מאחר וחלק מהפוסקים לא ס"ל למנהג זה והדרך החיים והגר"ז לא העתיקו מנהג זה, עכ"פ כשהשלישי הוא כהן יתנו לו לזמן כדי שלא יפסיד וקדשתו. ודין קדימה של ברכה על של חיטה מאשר על של שיבולת שועל לא שייך דלא נאמר דין קדימה בברכה אחרונה, וגם הוא בשני בני אדם.

30. על סמך מה שכתב השעה"צ שבהערה הקודמת, ובפרט באופן המצוי שמגיע חתן או אורח וכדו'.

31. הגר"ח"ק, הגר"נ קרליץ זצ"ל, וכן הביא בקובץ ווי העמודים (להגר"י זילברשטיין שליט"א) בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל.

יתירה מכך הורה הגר"ק כי גם חתן שלא אכל כלום ושאר המסובים אכלו כרגיל, אפשר לברך שבע ברכות. (וכע"ז כתב בציץ אליעזר חלק יג סימן צט. וכ"כ בספר שובע שמחות פ"א הי"ט).

אמנם בהאלף לך שלמה (או"ח סימן צג) כתב כי אם החתן לא אכל בכלל, אין מברכים שבע ברכות.

ועדיין יש לדון מה יסבור בנידון דידן שהחתן אוכל רק לא נוטל ידים לפת, כי אפשר שבכה"ג יודה שמברכים שבע ברכות כי סו"ס יש כאן סעודה.

וכן צידד הגר"ש דבליצקי זצ"ל, שאם חתן אכל את עיקר מזונו, אפשר לברך שבע ברכות, מאחר ויש אומרים שאפילו לא אכל החתן כלל, ק"ו כאן שאכל סעודתו שרגיל אצלו בשבת ויו"ט, ויש מנין אוכלי פת ממיני דגן, או עכ"פ שבעה אוכלי פת ממיני דגן (ראה סעיף הבא), שפיר יכולים לעשות סעודה ולברך שבע ברכות.

32. הגר"נ קרליץ זצ"ל. וראה בפ"ת (אבהע"ז סימן סב) שהביא להלכה שכדי לברך שבע

צליאק בהלכה יא _____

ח. קטן הרגיש לגלוטן האוכל מאכלים שאינם מחייבים ברכת המזון, ומברך ביחד עם חבריו ברכת המזון אין צריך למונעו³³. וכשהילד בגיל קטן יותר שעדיין אינו יודע לברך כראוי, לא רק שרשאי להעלים עין, אלא מותר אפילו לכתחילה לתת לו לברך ביחד עם חבריו ברכת המזון כדי ללמדו³⁴, ואפילו כשלא הגיע עדיין

ברכות צריך רוב מנין שיאכלו פת. (והטעם שצריך שבעה כדי שיהיו רובא דמינכר עיין סימן קצז סעיף ב). אמנם בהאלף לך שלמה כתב שאפילו בשלשה אוכלי פת סגי, וכ"כ במנחת פיתים שדי בשלשה שיאכלו פת והשאר יאכלו בשר ודגים. ולדבריהם יש לדון האם במקרה שכל המנין הוא מהרגישים לגלוטן יוכלו לברך גם כשאין שלשה אוכלי פת.

33. בביאור הלכה בסימן שמ"ג מבואר שקטן העושה לצרכו איסור דרבנן מותר אפילו לתת לו, ולכן גם ילד גדול יותר שכבר יודע לברך היטב וכראוי ואין בו מצות חינוך, אם קשה לו להיות שונה מחבריו בקביעות והוא מברך עמם ניתן להעלים עין כי להרבה פוסקים ברכה לבטלה הוא איסור דרבנן. ועוד שדעת חלק מהראשונים כל איסור לא תשא הוא רק איסור דרבנן (לכל הפחות כאשר מתכוון לשבח בברכה ובדרך הודאה). מאידך יש לומר שכיון שהוא אומר את הברכה כאילו הוא חייב בה אזי יש להחמיר בזה יותר וכמבואר בחו"ד יור"ד סימן ק"י. אך יתכן שבקטן לא שייך בכלל סברא זו כי חסר לו בדעת של כוונה לחובה.

גם אי נימא שכל דינו של הביאור הלכה הנ"ל נאמר רק במקום מצוה, יש לומר שגם בנידון זה נחשב כמצוה כי על ידי שיברך עם כולם יתרגל לברך כראוי. אלא שיש לשים לב להדריכו לברך גם ברכה אחרונה כיון שכל המאכלים (מלבד תמרים) אם בירך עליהם ברכת המזון לא נפטר מחיוב ברכה אחרונה גם בדיעבד, ונמצא שלמרות שבירך עם חבריו עדיין חייב בברכה אחרונה, ולכן אף שמותר לו לברך עם חבריו מ"מ צריך לדאוג שיברך גם ברכה אחרונה שנתחייב בה.

34. הגרנ"ק. משום שמבואר בשו"ע (סימן קסז סעיף יט) שמי שאינו אוכל אינו יכול לברך כדי להוציא את מי שאכל ונתחייב בברכת המזון, ומ"מ רשאי לברך כדי להוציא את הקטנים אע"פ שאינו אוכל עמהם כדי לחנכם במצוות. ובט"ז ובביאור הגר"א (סקנ"ח) כתבו, ולא דוקא לבני ביתו, דהוא הדין לאחרים, ואורחא דמילתא נקט, והיינו שאע"פ שלמברך עצמו זו ברכה לבטלה מותר לצורך חינוך הקטנים.

גם בהלכות ברכת הפירות (סימן רטו סעיף ג) כתב השו"ע 'מותר ללמד לתינוקות הברכות כתיקנן ואע"פ שהם מברכין לבטלה בשעת לימוד' ובמשנ"ב (שם ס"ק יד) כתב, לבטלה - ר"ל שלומד הרב עמהם הברכות שלא בזמנן, אפילו הכי מותר להזכיר שם השם, ואפילו הרב יכול להזכיר השם כדי ללמד להתינוק הברכות, שהרי ע"כ אנו צריכים ללמוד עמהם כדי לחנכם בלימוד התורה ובקיום המצוות'.

יב צליאק בהלכה

לגיל חינוך³⁵. ויש שחולק בכל זה³⁶. ויש הסוברים שעדיף לשלוח עמו תמרים או מיץ ענבים, ויברך עליהם³⁷.

ט. הורים הרגישים לגלוטן, ולעולם לא מברכים ברכת המזון, רשאים לברך עם הילדים ברכת המזון כדי שיברכו כראוי, וכן כדי ללמדם לברך³⁸.

י. פת של תירס, או אורז, מאחר ואין בו דגן, למרות שהוא העיקר, ועליו קובעים את הסעודה, אינו כפת לפטור מברכה את כל המאכלים הנאכלים בסעודה, אלא רק את הדברים הנאכלים ממש כטפל אליו וכמו הגדרים של עיקר וטפל בכל שני מאכלים שהעיקר פוטר את הטפל³⁹. ולכן דבר שנאכל לבד טעון ברכה ודבר שנאכל רק כדי להטעים את הפת וכן ממרח וכדו' אינו טעון ברכה.

וא"כ ה"ה בנד"ד שהקטן מתרגל לברך כראוי. ולא רק בגיל שעדיין אינו יודע לברך כלל, אלא גם ללמוד לברך כראוי הוא חלק מהחינוך, דכשיגדל יצא לו לברך ברכת המזון אם ישתנה טבעו, וגם לפי מצבו היום הרי ניתן להשיג מוצרים שחייבים עליהם ברכת המזון, כך שיש צורך בחינוך זה. ואע"פ שבשאר מצוות מצאנו שצריך לחנכם על צורת המצוה וכגון בלולב צריך להקנות לקטן, מ"מ בברכה מבואר להדיא שיכול ללמדו אפילו כשלא אכל. ואמנם יש שהחמירו בגיל מבוגר יותר משום לא תשא, וכן הגר"ש דבליצקי לא הסכים להתיר.

35. פמ"ג סימן תרנ"ז משב"ז סק"א.

36. הגר"ח"ק. בקובץ צהר ט"ז. ובשערי הלכה הביא מהגר"ח"ק וז"ל 'אין לברך ברכת המזון בשום פנים ואופן' ובמקום אחר כתב הגר"ח"ק, 'אין ראוי, ואפילו על אורז כשהוא מזונו כתב 'אין בכוחי לפסוק כן'.

37. משום שאלו המינים בדיעבד אם בירך עליהם ברכת המזון יצא כיון שהם מזינים, כמבואר בסימן רח סי"ז. וכך הציע הגר"י אידלשטיין זצ"ל, והסכים עמו הגר"ח"ק זצ"ל. (וכן אם יאכל דייסא משיבולת שועל לדעת המ"ב שם סקע"ה דלא כהמחבר). אמנם במשנ"ב שם סקע"ח מבואר שיוצא בברכת הזן בלבד ואינו רשאי להמשיך שאר ברכות וצ"ע. אלא דמ"מ מדברי הביאור הלכה שם (ד"ה וה"ה), נראה שאם המשיך אין ברכותיו לבטלה, ולכן בנידון דידן יש להקל בצירוף הסברא שבדברים דרבנן שקטן עושה לצרכו אין צריך לעכב ממנו, והוא צורך גדול עבורו שלא להיות שונה, ולכן ודאי שעדיף שיאכל תמרים.

38. כמבואר לעיל בהערה 34 ועיין במשנ"ב סימן תפד סק"ח ושעה"צ סק"ו.

39. ברכת הבית פרק יד סעיף כ.

צליאק בהלכה יג _____

יא. פת העשויה מתערובת קמחים ורוב הקמח הוא של שיבולת שועל, באכילת כזית מהפת מתחייב לכו"ע בברכת המזון⁴⁰.

יב. פת העשויה מתערובת מועטת של קמח חיטה או שיבולת שועל עם שאר מיני קמחים שאינם מיני דגן⁴¹, או דברים אחרים, כל שהמטרה שלו הוא שיטעים את המאכל וגם מורגש מעט טעם המין דגן שבו, ברכתו הראשונה היא המוציא⁴². ואם עשו ממנו מאפים אחרים שאינם מוגדרים כפת, ברכתו מזונות.

יג. ולענין ברכה אחרונה על פת העשויה מתערובת הנ"ל, כדי שיוכל לברך ברכת המזון צריך שיאכל שיעור כזית מהשיבולת שועל בכדי אכילת פרס (4 דקות). ועל כן רק אם שיעור קמח הדגן בכל המאפה הוא לכל הפחות שמינית (12.5 אחוז), יש אפשרות להתחייב בברכת המזון⁴³, משום ששיעור אכילת פרס הוא לחומרא אכילה של שיעור ארבע ביצים, וכזית הוא חצי ביצה (שמינית מארבע ביצים), ואם יש פחות משמינית קמח דגן במאפה נמצא שאינו אוכל כזית מהדגן בכדי אכילת פרס⁴⁴.

40. כמבואר בסימן תנ"ג סקי"ד ובשעה"צ סקי"ח.

41. חשוב לדעת! כי הרבה מהם נקראים בשם קמח אך באמת לענין הלכה אין להם שום קשר ודין של קמח כי אינו עשוי כלל ממין דגן, ויש לתת על כך את הדעת כי גורם לטעות ומכשול.

42. כמבואר בסימן רח סעיף ט ובמשנ"ב שם סקמ"ד, ומשום טעם הדגן שיש בו. ואף בטעם מעט סגי עיי"ש במשנ"ב סקמ"ט. אמנם יש הסוברים שכוונת המשנ"ב היא רק כשמורגש הטעם של מעט הדגן, ואכמ"ל.

43. ראה להלן הערה 49 שישנה אפשרות להתחייב גם בברכת המזון גם אם מעורב במאפה פחות מ-12.5 אחוז דגן.

44. כמבואר במ"ב סימן ר"ח סקמ"ג וסקמ"ז ושעה"צ סקמ"ה שכך העיקר להלכה שצריך לאכול מהדגן שיעור כדי אכילת פרס ולא סגי אם אכל רק שיעור מהתערובת. וכ"כ בכף החיים סקנ"ג, ובגר"ז בסידור ברכת הנהנין פרק ח ס"ג.

אמנם מאחר וגם בשיעור מועט יותר של דגן מהכמות הנזכרת ישנם פוסקים הסוברים שמתחייב בברכת המזון, והמ"ב בעצמו במקומות מסויימים חשש להם וכמו שיובא לקמן, לכן כדי שלא להכניס עצמו לספק ברכה ראוי להזהר לאכול בשיעור הנזכר ובתוך הזמן הנ"ל. ובפרט שמדברי המשנ"ב בסימן תנג סקי"ד משמע שגם באוכל כזית מהתערובת ולא מהדגן עצמו מתחייב בברכת המזון מדין טעם כעיקר. (אמנם אפשר שאין סתירה בין מש"כ המ"ב לענין ברכת המזון שהצריך כזית מהדגן עצמו ובפסח נראה

יד _____ צליאק בהלכה

יד. אם אין בפת 12.5 אחוז מקמח שיבולת שועל, לדעת המחבר⁴⁵ מברך עליו על המחיה, ולדעת הגר"א⁴⁶ מברך בורא נפשות⁴⁷, ולכן ירא שמים ראוי שימנע מלאכול פת שיש בה תערובת קמח שיבולת שועל בפחות מ-12.5 אחוז כדי שלא יכנס בספק ברכה⁴⁸ (ועיין הערה 49).

טו. כמו כן גם אם הפת מכילה 12.5 אחוז קמח שיבולת שועל, אך לא אכל שיעור ארבע ביצים בארבע דקות⁵⁰, אפילו אם אכל שיעור כזית

סוֹבֵר שֶׁמִסְפִּיק כְּזֵית מֵהַתְּעֻרֻבַת ע"פ מִשׁוֹכַח הַפֶּמ"ג בַּפְּתִיחָה לְהַלְכוֹת פֶּסַח (ח"ב פ"א סק"ח) דְּבִבְרַחַת הַמְּזוּן יֵשׁ דִּין מִיּוֹחַד שֶׁל וְשִׁבְעַת מֵהַדָּגָן בְּעֻצְמוֹ.

אֵלֶּא שֶׁמֵּאִידֶךָ בְּמ"ב הַנ"ל כֹּתֵב שֶׁרַק בְּשַׁעַת הַדַּחֵק נִיתֵן לְסִמּוּךְ עַל דַּעָה זֶה שֶׁמִּסְפִּיק כְּזֵית בְּכֹא"פ אֲבָל שֶׁלֹּא בְּשַׁעַת הַדַּחֵק צְרִיךְ לְהַחֲמִיר בְּדַאֲוִרֵייתָא שֶׁל מִצָּה שֶׁלֹּא לְצַאֵת בְּתַעֲרוּבַת דָּגָן אֲא"כ הַרֹּב הוּא דָּגָן, אֲמֵנָם מ"מ סִתְּמֵנו כֵּאֵן לְעִנְיַן בְּרַכַּה"מ שֶׁמִּבְּרַךְ מִמֵּתִי שֶׁאֲכַל שִׁיעוֹר הַנּוֹזֵר, כִּי כֵּאֵן הַנִּידוּן וְהַצַּד שֶׁל דַּאֲוִרֵייתָא לְחֹמְרָא הוּא לְהִפְךָ לְחִיבּוֹ מִסְפִּיק בְּרַכַּת הַמְּזוּן וּלְפָחוֹת כֹּאשֶׁר אֲכַל שִׁיעוֹר שְׁבִיעָה, וּבִפְרֻט שֶׁבְּבִיחָה"ל נִרְאֶה שֶׁלְּהַלְכָה לֹא חֲשַׁשׁ לְכֹךְ אֲלֵא סֵתֵם הַעֵיֶקֶר כְּפִי הַשִּׁיעוֹרִים שֶׁכִּתְּבֵנו לְמַעַל.

45. סימן ר"ח ס"ט.

46. הביאו המשנ"ב שם סקמ"ז.

47. וגם השיבולת שועל מצטרף לכזית לענין בורא נפשות, משנ"ב סימן ר"י סק"א.

48. במשנ"ב הביא שהאחרונים נתקשו בדעת השו"ע, והרבה טרחו ליישב. וכתב שם שלכן ירא שמים יראה שלא יאכל פת כזו אלא בתוך הסעודה, ועפ"ז כתבנו בפנים שמי שרגיש לגלוטין ולא יכול לאכול בתוך סעודה ראוי לו להמנע בכלל מלאכלה. ועיי"ש שכתב שמ"מ הנהוג כדברי השו"ע לברך עליה על המחיה אין למחות בידו.

אֲמֵנָם בְּאַגְרוֹת מִשֶׁה (ח"א או"ח ס"ע) כֹּתֵב שִׁישׁ לְהוֹרוֹת כְּדַעַת הַגְּר"א, וְלִדְבָרָיו יִכּוֹל לְאוֹכְלָה לְכַתְּחִילָה וּלְבָרֵךְ בּוֹרָא נִפְשוֹת.

אֲמֵנָם מִי שֶׁאוֹכֵל פֶּת כְּזוֹ שִׁישׁ בְּהַ תְּעֻרֻבַת קִמַּח שִׁיבּוֹלַת שׁוּעַל בְּפָחוֹת מִ-12.5 אַחֲזוֹ בִּיחַד עִם פִּירוֹת שְׁבַעַת הַמִּינִים, כְּשֶׁמִּבְּרַךְ עַל הַפִּירוֹת מַעִין שְׁלוֹשׁ יִכּוֹל לֹמַר גַּם עַל הַמַּחְיָה כְּמִבּוֹאֵר בְּמִשְׁנ"ב (סִימָן ר"ח סִקְפ"ב) שֶׁאֲפִילוֹ דְּבַר שֶׁהוּא סִפֵּק גְּמוּר יִכּוֹל לְכַלּוֹל. אֲלֵא שֶׁכִּדִּי לְצַאֵת אֵת הַשִּׁטוֹת שֶׁצְרִיךְ לְבָרֵךְ עַל זֶה בּוֹרָא נִפְשוֹת יִרְאֶה לְאוֹכֵל מֵאֲכַל שׁוּדָאֵי בְּרַכְתּוֹ בּוֹרָא נִפְשוֹת וּיְבָרֵךְ אוֹתָהּ עַל שְׁנֵיהֶם.

49. אֲמֵנָם יֵשׁ לְדַעַת, כִּי גַם בְּמִקְרָה שִׁישׁ פָּחוֹת מִ-12.5 אַחֲזוֹ דָּגָן בְּמֵאֵפָה, שְׁבִאֲכִילָה רְגִילָה אֵינֵן אֲפִשְׁרוֹת לְאוֹכֵל מֵהַמֵּאֵפָה הַזֶּה וּלְהַתְּחַיֵּב בְּרַכַּת הַמְּזוּן, מ"מ אִם אֲכַל אֵת הַמֵּאֵפָה בְּמַהֲירוֹת רַבָּה כִּךְ שְׁסִיִּים בְּכִדִּי אֲכִילַת פֶּרֶס יוֹתֵר מִשִּׁיעוֹר אַרְבַּע בִּיצִים וְשִׁישׁ בְּזֵה כְּזֵית דָּגָן, לְדַעַת הַשְּׁעָרֵי תְּשׁוּבָה (סִימָן רַח ד"ה דוּחָן) יִתְחַיֵּב בְּכַה"ג בְּבְרַכַּת הַמְּזוּן כִּי סוּף סוּף אֲכַל כְּזֵית דָּגָן בְּאַרְבַּע דְּקוֹת.

50. הַדְּבַר מְצוּי וְשִׁכִּיחַ מְאוֹד מֵאַחַר וְהַטַּעַם שֶׁל קִמַּח שִׁיבּוֹלַת שׁוּעַל אֵינּוּ עֵרֵב כֹּל כִּךְ וְאוֹכְלִים מִמֵּנו מַעֲט וְלֹאֲט.

צליאק בהלכה _____ טו

מהמאפה עצמו בכדי אכילת פרס⁵¹, דינו תלוי במחלוקת הנ"ל, שלשו"ע יברך על המחיה ולגר"א בורא נפשות⁵², ולכן גם בזה ירא שמים יראה להקפיד לאכול שיעור ארבע ביצים בארבע דקות.

טז. פת העשויה מתערובת של קמח חיטה ואורז, ואכל ממנה כזית אבל לא אכל כזית מהקמח חיטה, נחלקו הפוסקים לענין ברכה אחרונה⁵³, אם האורז נגרר אחרי החיטה וחייב בברכת המזון או שמאחר וסו"ס לא אכל כזית דגן אינו מברך ברכת המזון. ולכן ראוי להמנע מלהכנס לספק ולא לאכול פת שיש בה תערובת קמח דגן פחות משיעור 12.5 אחוז.

יז. דין זה שאורז נגרר, הוא רק בקמח חיטה עם אורז ולא בשאר קמחים כגון שיבולת שועל, שבתערובת שלהם עם אורז אין להם כל מעלה והרי הם ככל תערובת אחרת⁵⁴, ודינם כמו שנתבאר לעיל.

יח. מיני מאפה, או תבשיל, שמעורב בהם מיני קמחים שברכתם שהכל וקמח שיבולת שועל, ומלבד זאת יש בהם תבלינים, אף שהקמחים שברכתם שהכל אינם מצטרפים לשיעור אכילה עם הקמח של השיבולת שועל וכמו שהתבאר לעיל, מנהג העולם שהתבלינים שבאים להכשיר את האוכל מצטרפים לשיעור כזית עם הקמח שיבולת שועל, (ועייני עוד בהערה כיצד לחשב כמה אופני תערובות⁵⁵).

51. ואצ"ל שאם לא אכל ממנו כזית תוך כדי אכילת פרס שאין מברך אחריו כלל.
 52. אם אין בתערובת כמות מהדגן בשיעור הנזכר אבל אכל מהתערובת כדי שביעה מבואר בשע"ת שמברך ברכת המזון אבל בביה"ל ד"ה אינו נראה שאינו מסכים עם זה להלכה, ולכן ראוי להמנע מלהגיע לשיעור זה.
 53. בביה"ל סימן ר"ח ס"ט ד"ה עירב, הביא את הדעה שהאורז מצטרף, ובסימן תנ"ג סק"ד הביא בזה מחלוקת, וכתב שבשל תורה וכגון אכילת מצה יש להחמיר כדעה שאינו נגרר אחריו, ולאכול שיעור שיש בו ודאי כזית דגן. ולפי זה בנידון דידן לגבי ברכת המזון שהוא גם דאורייתא יש להחמיר ולחשוש שחייב בברכת המזון וכפי השיטות שהאורז נגרר אחר החיטה ועל כן יש להמנע מלהכנס לספק זה וכמו שנכתב בפנים.
 54. כמבואר בסימן תנ"ג משנ"ב סק"ד ובעוד מקומות, ומאחר ודין זה רק בחיטה ולא בשיבולת שועל וכמעט לא נפק"מ לרגישי גלוטן קיצרנו בפרטי דיניו.
 55. לענין תבלין עצמו כתב המשנ"ב (סימן רח סקמ"ח) שמדינא אינו מצטרף, אלא

טז _____ צליאק בהלכה

ט. האוכל פת אורז או אורז מבושל בצורה שמברכים עליו מזונות, ובסעודה יאכל גם דבר שברכתו העץ או האדמה, אם מין העץ אינו משבעת המינים, או שאוכל רק מאכל שברכתו האדמה, יברך תחלה על האורז. אבל אם אוכל פרי משבעת המינים, דנו הפוסקים איזה מהם קודם⁵⁶. ומכל מקום אם אחד מהמאכלים האחרים חביב עליו יותר מפת האורז יברך עליו תחילה.

שמנהג העולם לצרף את הסוכר והתבלין, ואולי טעמם מפני שהתבלין בא להכשיר את האוכל גופא עכ"ל. וכן כתב החזו"א (או"ח סימן כח סק"ח), שבנילוש בתבלין ובשמים, נראה שבטלין אגב העיסה וצ"ע.

ומתבאר בדבריהם שגם אם נקל לצרפו זהו רק בתבלין שבא להכשיר את האוכל עצמו, ולכן למעשה הדברים שהמטרה שלהם היא כדי להתפיה, לגבש, להטעים, או שהמאפה יהיה אורירי יותר, וכגון שמן, סוכר, טפיוקה, קסטנטן, משפר אפיה, כל אלו יש להקל לצרפם, אבל כל המיני קמחים שמגיעים לתוספת כמות המאפה, כגון מרמולייט-קונדיטור, אורז, קמח תפו"א, קורנפלור, ודאי שלא נכלל בחשבון, וצריך לדון כל פרט לגופו האם ניתן להקל בו ולצרפו, שכן גם תבלין עצמו המשנ"ב אינו מיקל כ"כ, אלא מפני מנהג העולם.

ולענין מים ושאר משקין שיוצרים את הבצק על ידם, בספר כזית השלם (עמוד 27) הביא בשם הגרי"ש אלישיב והשבט הלוי שלכו"ע הם מצטרפים לקמח, וכ"כ באגרות משה (חלק א סימן עא), אף שלענין תבלין כתב להחמיר ודלא כמנהג העולם שכתב המשנ"ב. ועיין מה שהביא בזה בספר שערי הברכה פרק יד הערה כג.

עוד יש לדון, כאשר יש בתערוכת קמח שיבולת שועל ושאר קמחים או דברים שתכליתם להרבות את הכמות, ועוד יש תבלינים שכמו שנתבאר התבלינים מצטרפים לשיעור בקמח שיבולת שועל, האם מצטרפים את כל שיעור התבלין לחשבו עם הקמח שיבולת שועל, כי מאחר והוא המין דגן אזי הוא העיקר והחשוב וכל התבלינים מתייחסים אליו, או שכמות התבלין מתחלק באופן יחסי לקמח שיבולת שועל ולשאר הקמחים וממילא נצרף לשיבולת שועל רק את החלק היחסי שבתבלין.

ושמעתי מכמה מורי הוראה מובהקים שמסתברא שנטפל למין דגן לגמרי ועדיין צ"ע. אמנם באופן שהשיבולת שועל הוא הרוב ודאי שכל כמות התבלין נטפל אליו.

56. במשנה ברורה סימן רי"א סקכ"ה וסקל"ה מבואר שאם יש לפניו מאכל משבעת המינים שברכתו מזונות מול פרי משבעת המינים אך הוא קודם בפסוק, יברך מזונות תחילה.

ובלבוש כתב, שה"ה ברכת מזונות על מאכל אורז מול מין שבעה. אבל בפמ"ג (סימן רי"א סקי"ג) דן האם אורז קודם למין שבעה בגלל שברכתו מזונות, או מאחר וא"א לעשות ממנו פת אין לו מעלה על מין שבעה, והוא קודם לברכה רק מול שאר פירות (ובמקו"א כתב ששויים).

צליאק בהלכה יז

כ. אמנם אם מחמת מנהגי אכילתו או סדר הסעודה אוכל את הלחמניית אורז תחילה, ודאי שצריך לברך קודם מזונות⁵⁷.

כמו כן אם רוצה לבצוע על פת האורז כלחם משנה בשבת ויו"ט, ודאי שהוא מברך עליה תחילה⁵⁸.

כא. לדעת הסוברים שפריכיות אורז ברכתם מזונות, כל פרטי דין קדימה הנ"ל קיימים גם בהם.

כב. הקובע סעודה על פת תירס או פת אורז אינו צריך נטילת ידים⁵⁹.

כג. האוכל פת תירס או אורז וכדו' צריך לבצוע ממקום שנאפה היטב⁶⁰.

כד. האוכל דגן רק בליל סוכות ובליל הסדר, וגם אז אוכל רק כזית אחד, אע"פ שאין דעתו לאכול עוד פת כלל, ברכת המוציא פוטרת את כל שאר מאכלי הסעודה⁶¹.

57. כבכל סדרי קדימה שמבואר במשנ"ב (בסימן רי"א סק"א) שאם אין כולם לפניו אין קדימה, ובסקל"א כתב, שאם לא הביאו לו שאי"צ להמתין, ובכף החיים (סק"ה) הביא מהלכות קטנות, שאם מחמת סדרי קדימה מעדיף מאכל מסויים, לא נאמרו עליו דיני קדימה בכרכות, וכע"ז כתב הגר"ז (סימן רמ"ט קו"א סק"ד) וע"ע בהלכות ברכות לריטב"א פ"ג ס"ט.

58. דגם זה נחשב לסיבה שרוצה לאכלה תחילה. ואפילו אם אין עליהם חיוב לחם משנה מצד הדין, (עיי' להלן בהלכות לחם משנה) כיון שיש לו עדיפות לאכול בסדר זה כלול בדין הנ"ל.

מלבד זה כאשר היא שלימה יש עוד סיבה להקדימה גם כאשר אינה משמשת לחם משנה, כי במ"ב (סימן ר"ח סק"ד) כתב שמלבד בז' המינים כאשר ברכותיהן שוות שלם עדיף מחביב, וכאשר אין ברכותיהן שוות נשאר בשעה"צ סק"ה בצ"ע האם שלם קודם לחביב.

59. משנ"ב (סימן קנח סק"ז ובשעה"צ סק"ו). ואינו דומה לקובע סעודתו על פת הבאה בכיסנין.

60. הגר"ח"ק. וכמבואר לענין פת רגילה בסימן קסח סעיף א. והיינו משום שמצאנו שלענין כמה דברים יש מעלה ושם פת גם לפת אורז ודוחן וכגון לענין עירוב שנפסק בסימן שס"ו ס"ח שאפשר לערב בפת אורז ודוחן. אמנם יש דברים שלא דנו אותם כפת רגילה וכגון שאין צריך להטבילו במלח, וכן לענין שצריך לשים מלח על השולחן שהוזכרה בסימן קס"ז ס"ה הלכה זו רק בסעודת פת וא"כ מסתבר שבסעודת פת אורז ודוחן אין צריך שיהיה מלח על השולחן.

61. במשנ"ב (סימן קעז סק"ג) הביא ספק, במי שאין כוונתו לאכול פת במשך הסעודה,

יח צליאק בהלכה

ועיקר כוונתו במה שבירך המוציא ואכל כזית פת היא רק כדי לפטור את שאר מאכלי הסעודה, האם בכה"ג ברכת המוציא פוטרת את כל הסעודה, וכ"ש כאשר אוכל פחות מכזית, ומ"מ כאשר אוכל לצורך סעודת שבת ודאי שכל הסעודה טפל כי יש לו עיקר מחמת הסעודה, עכ"ד.

ואת יסוד הספק ביארו האחרונים, האם הסיבה שברכת המוציא פוטרת את כל מאכלי הסעודה היא מצד הברכה שברכת המוציא היא ראש ועיקר וגוררת אחריה את כל המאכלים או שזה מצד האכילה והיינו שאכילת פת היא חשובה וכל המאכלים טפלים לפת. ונפק"מ לנידון שלנו במי שאוכל פת בתחילת הסעודה רק כדי לפטור עצמו מברכת שאר מאכלים, שאם סיבת הפטור היא משום הברכה גם הוא נפטר כי סוף סוף בירך המוציא, אך אם הסיבה היא מצד חשיבות הסעודה, כיון שאין בכוונתו לאכול עוד פת א"א להחשיב הכל כטפל אליו.

ומכל מקום האוכל בליל הסדר או בליל סוכות אף שכל סיבת אכילתו הוא רק בגלל קיום המצוה, מ"מ מאחר ובמצואות אוכל פת בשביל האכילה עצמה ואכילה זו היא ג"כ כחלק מהסעודה עצמה, שוב יש לאכילתו זו חשיבות של עיקר סעודה ופוטרת את כל המאכלים, משא"כ כשאוכל את הפת רק כדי לפטור את המאכלים הרי שגלי דעתיה שאין אכילת הפת אצלו עיקר ואין לאכילתו חשיבות עצמית ולכן אינו פוטר.

אמנם מצד טעם אחר היה מקום לדון שברכת המוציא לא פוטרתו, כי יש לומר שאדם זה שלא אוכל לחם כל השנה מלבד שני כזיתים אלו, אולי נחשיבו כסילק עצמו לגמרי מהפת ושוב שאר המאכלים אינם נגזרים לברכתו, זה אינו, מאחר ומצאנו שאפילו הפסק אכילת פת מצד איסור וכדומה אינו נחשב לסילק עצמו מהפת, ואינו צריך לברך אח"כ על שאר הסעודה, וא"כ הוא הדין במי שאסור לו לאכול מצד הבריאות.

וכעין שמצאנו בערב פסח שחל בשבת, שאוכלים חתיכת פת ואח"כ ממשיכים הסעודה ללא פת, ונקטו הפוסקים (עיין עמק תשובה ח"ה כ"ז, וחוט שני ח"ד עמוד ש"ע ועוד) שאין צריך לברך על שאר הסעודה ע"פ המבואר בתוס' ר"י החסיד (ברכות מ"א ע"ב ד"ה מאחר) שכאשר אין סיבת סילוקו מהפת מחמת שקץ בפת אלא מחמת איסורו, אינו מוגדר לסילק ידיו מהפת. וא"כ ה"ה באדם זה שאינו אוכל לא מחמת שקץ בפת אלא משום שאין באפשרותו לאכול.

מה עוד שבנד"ד יכול עדיין לטעום אח"כ עוד כמה פירורים, וא"כ ודאי שאי אפשר להחשיבו כנסתלק מן הפת.

כמו כן יתכן, שסילוק שמחייב אח"כ בברכה אינו כשמסתלק מפת, אלא שמסתלק מסעודה שיש בה פת, וא"כ כאן שלא מסתלק אלא מאכילת הפת ולא מכל הסעודה, שוב כיון שקבענו שהוא נחשב כחלק מהסעודה אין כאן סילוק. וכע"ז כתב בשו"ת עמק תשובה (חלק ה סימן כז), שסילוק הוא כאשר אכל כבר לשבעו, וברצון עצמו מסתלק מהפת ומעיקר סעודתו, אלא שאח"כ בסוף הסעודה הביאו לפניו פירות ומשקין, או אז צריך לחזור ולברך. משא"כ בנידוננו שעדיין לא אכל לשבע נפשו, וממשיך לאכול את עיקר סעודתו, אלא שהוא אנוס מלאכול פת לא חשיב נסתלק. (אמנם עיין מש"כ בשו"ת חלקת יעקב או"ח סימן מט לענין חולה בפחות מכזית).

צליאק בהלכה _____ יט

כה. האוכל פת תירס אורז וכדו' ראוי שישאר מעט על השולחן לברכה אחרונה כמו שנהגו בפת⁶², ויש חולקים⁶³ שזה דין רק בסעודת פת.

כו. הרגיש לגלוטן שרגילות סעודה שלו היא ללא פת, כאשר אוכל סעודה שלימה רגילה ללא פת, ויצא באמצע ממקומו, ואין שם עוד אחרים מהסועדים שנשארו במקום, כשיחזור יברך שוב ברכה ראשונה⁶⁴.

כז. פריכיות אורז⁶⁵. הרבה מהפוסקים⁶⁶ סוברים שברכתם בורא פרי האדמה, ויש אומרים⁶⁷ בורא מיני מזונות. ויש שהכריע⁶⁸ שמספק מברך שהכל. אבל ברכה אחרונה לכו"ע מברך בורא נפשות רבות.

כח. לחם ללא גלוטן - עשוי מקמח חיטה מין דגן ללא גלוטן (חלבון החיטה), ויש לו צורת ותואר לחם, ברכתו המוציא. ואם קבע עליו סעודה מברך ברכת המזון. וגם אם לא קבע סעודה, יתכן שצריך לברך ברכת המזון, ועוגה העשויה מקמח חיטה ללא גלוטן מברך מזונות, ועל המחיה. (ועיין עוד בהערה⁶⁹).

62. הגר"ק זצ"ל. דשאר הטעמים המובאים בפוסקים להשאיר שייך גם בזה. ויש לדון האם הוא הדין בכל אכילה, או רק כשאוכל מין פת. גם אם נימא שלרגישי גלוטן הדין הוא כך בכל אכילה יש לדון האם רק כשאוכלים דברים שהם עיקר מזונם או שגם באכילות עראי אחרות הדין כן.

63. הגר"ח"ק. כיון שגם שאר הטעמים שהוזכרו להשאיר נאמרו רק על סעודה ולא חשיב סעודה אלא פת.

64. לפי כללי ופרטי דיני שינוי מקום המבוארים בסימן קעח סעיף ב. ולדעת המחבר שם מברך טרם יציאתו גם ברכה אחרונה.

ואע"פ שלענין קידוש במקום סעודה מוגדר מזונו לעיקר (ראה מש"כ בארוכה בהלכות קידוש), לענין שינוי מקום אם צריך לחזור ולברך העיקר תלוי האם הוא קשור למקומו ורק כאשר הוא צריך ברכה אחרונה במקומו נחשב כקשור למקום שלכן אינו צריך לברך בחזרתו, אך באוכל שאר מינים אף שהם עיקר מזונו כיון שסו"ס אין הם צריכים ברכה אחרונה במקומם אין הוא אגיד במקומו ונחשב להסח הדעת וצריך לחזור ולברך כשחזור.

65. עיקר הנידון הוא, כי אף שקיי"ל שאורז מבושל מברכים עליו בורא מיני מזונות, מ"מ הפריכיות שמנופחות ע"י חום אינו נחשב לבישול, ולכן יש לברך עליו בורא פרי האדמה. או שגם תהליך זה של ניפוח בחום מחשיבו כבישול וברכתם מזונות.

66. כן הביא בשערי הברכה מבעל השבה"ל, ומהגרשו"א זצ"ל. שו"ת אול"צ (פי"ד סכ"א).

67. הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

68. חוט שני ברכות (עמוד רט).

69. הערות להגרי"ש אלישיב פסחים דף לה ע"ב. וכ"כ בספר שערי הברכה (פרק כג עמוד

כ. צליאק בהלכה

כט. לחם אורז - עשוי מקמח אורז, אם הרוב הוא אורז, ברכתו בורא מיני מזונות⁷⁰, ואם הוא ללא תערובת קמח חיטה ברכה אחרונה שלו היא בורא נפשות.

ל. לחם דוחן - עשוי מקמח דוחן, ברכתו 'שהכל', ובורא נפשות⁷¹.
 לא. לחם קטניות - עשוי מקמח ללא מיני דגן, ברכתו 'שהכל' ובורא נפשות.

לב. בכל אלו כאשר מעורב בו מעט מין דגן בשביל להטעימו אם הוא בצורת פת משנה ברכתו להמוציא⁷².

תרל מהדורה חדשה). והטעם שמברך עליו המוציא וברכת המזון משום שהוא זיין והוא מין דגן, ויש לו צורת לחם. ואע"פ שהוציאו ממנו חלק מהמרכיבים של הדגן מ"מ מאחר ועיקר נתינת הקמח ועירובו הוא לצורך האכילה ושם דגן עליו, מברכים עליו המוציא. ולא מבעיא להסוברים שיוצאים בזה ידי חובת מצה, אלא גם לחולקים שא"א לצאת בזה ידי מצות אכילת מצה, בפשטות הוא דין מיוחד במצה שצריך שיהיה ראוי להחמיץ, אבל לענין ברכת המזון, כיון שקבע עליו סעודה ובמיוחד שזו הדרך היחידה שלו לקביעות סעודה ואינו יכול לקבוע בפת רגילה, הוא חייב בברכת המזון. וגם אם אוכל רק מעט מהלחם הנ"ל, יתכן שלכו"ע נחשב כקביעות, משום שהסיבה שהוא אוכל מעט אינה מצד חסרון קביעות אלא משום שאין הפת עריבה לו כל כך, ולכן אוכל ממנה מעט, אבל עדיין זו אכילה עיקרית שלו ששאר המזון טפל אליו. וכן שמעתי מכמה מורי הוראה מובהקים. אבל עיין בקובץ מבית לוי גליון י"ח בדברי הגרש"ז אולמן זצ"ל שמצדד שלא כמש"כ.

ובשו"ת תשובות והנהגות (חלק ז סימן כג) חילק בזה בין אדם שלא אוכל לחם רגיל וזהו מאכלו שמברך ברכת המזון לאדם שיכול לאכול לחם רגיל שלא מברך על לחם נטול גלוטן ברכת המזון אלא מזונות ועל המחיה.

70. כמבואר בסימן ר"ח סעיף ז ובמשנ"ב שם סק"ל ושונה דינו משאר חמשה מיני דגן שמברך עליהם בורא מיני מזונות גם אם הם רק מיעוט מהקמחים של המאפה.

71. עיי' שו"ע (סימן רח סעיף ח). אמנם מבואר במשנ"ב שם סק"ל"ג שלכתחילה יש לחשוש לדעות שדוחן נחשב לאורז, ולכן כתב בסק"ל"ג יאכלנו רק בתוך הסעודה.

72. כמבואר בסימן רח סעיף ט ובמשנ"ב שם סקמ"ד, ומשום שהדגן הוא נותן טעם, וגם בטעם מעט סגי כמבואר שם במשנ"ב סקמ"ט. אבל לענין ברכה אחרונה תלוי בכמות כמבואר לעיל הלכה יג-יד בארוכה.

הלכות שבת

אחד הנידונים היסודיים הנוגעים למעשה לאלו הנמנעים מגלוטן הינו בענין קידוש במקום סעודה. ומאחר והנידון של קידוש במקום סעודה תלוי גם בגדר "סעודה", ונידון זה הוא יסוד עיקרי וחשוב להרבה מההלכות כאן נרחיב בזה קצת בהקדמה קצרה.

סעודה בלי לחם

כתב הגר"י עמדין⁷³, 'נראה לי אם אין לו פת, ויש לו שאר מאכלים מקדש עליהם, שהסעודה קרויה 'לחם' בכל מקום, וכל דבר שאדם סועד, לחמו הוא, היכא דלא אפשר ליה בפת והוא הדין לחולה' עכ"ל⁷⁴.

וכעין זה כתב בספרו 'מור וקציעה'⁷⁵: 'ונ"ל היכא דלית ליה, ויש לו שאר מאכלים המשביעים, מקדש עליהם. וכן החולה שאינו יכול לאכול לחם, יקדש על מאכלו הנאות לו, כי לחמו הוא, שכל דבר הסועד קרוי לחם בכל מקום, וכן כתוב⁷⁶ 'ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו' גם חזה ושוק בכלל. ואע"ג דכי אפשר בפת ודאי איהו קדים, דמוקדם לברכה הוא, מיהא בדלא אפשר, שאר מיני מאכל לגביה בערך חמר מדינה נינהו, ושפיר דמי, כך דעתי נוטה' עכ"ל⁷⁷.

73. בהגהות יעב"ץ פסחים דף קיד ע"א על רש"י ד"ה שהיין.

74. כ"ה בכת"י והובא בעוז והדר ונכון ודלא כגירסא שתיקנו להבדלה. (ומישוב קושיית האגר"מ דלקמן). אמנם באגרו"מ חלק ד' סימן מ' אות כ"ה חולק עליו שא"א לקדש על מאכלים אלו, וכשאיין לו יין או פת יאכל ללא קידוש כי לא אסרו באכילה כשא"א לקדש, (עיי"ש שכתב שמדלא הזכירו להלכה בסידורו לא ס"ל אמנם הביאו במו"ק, ומש"כ שהוא ט"ס מדסיים וה"ה להבדלה הוא ט"ס).

75. או"ח סימן רעא.

76. ויקרא כב, יא.

77. ועיין בשו"ת הרמ"א (תשובה ל"ח סק"ג), שכתב כי סתם לחם הנזכר בקרא אינו בדוקא פת שמברכין עליו ברכת המזון, ולכן לדעת הסוברים שבשבת כל הג' סעודות יוצאים רק בפת צריך להשמיע שלענין ג' סעודות צריך פת שמברכים עליו ברכת המזון. (ובעיקר ראייתו שדן שם עיין מש"כ בטעמא דקרא פרשת בשלח).

כמו"כ עיין במג"א סימן תרצ"ה סק"ט שמבואר שם שאפשר לצאת סעודת פורים ללא

מבואר בדבריו כי אף שמבואר בגמרא שקידוש עושים על הכוס או על פת, מכל מקום אין זה אלא דין לכתחילה ורק משום שהפת קודמת לברכה בכל מקום, אבל בדיעבד כשאינן לו פת ולא יין יכול לקדש על כל דבר שהוא סועד בו.

לדבריו יש לומר, כי כשם שבדיעבד אפשר לקדש על כל דבר שהוא עיקר סעודתו ואין צריך פת דוקא, כך יש לנו להחשיב כל דבר שהוא עיקר סעודתו של אדם ל'סעודה' לענין שיחשב לו מאכלו לקידוש במקום סעודה ויצטרך לקדש על היין אף שאין לו סעודה של פת.

וכן מטו משמיה דהחזון איש⁷⁸, ששאלוהו⁷⁹ על אחד שכל מזונו הוא רק ירקות, ואסור לו לאכול דבר אחר, האם יוכל לקדש בשבת שהרי לכאורה אין לו סעודה ואי אפשר לו לקיים קידוש במקום סעודה, ואמר החזו"א, כי מאחר והירקות הם מזונו, א"כ זה הוא סעודתו ונחשב לקידוש במקום סעודה.

אמנם בשו"ע⁸⁰ מבואר שמי שאין לו יין ושאר משקין לקדש עליהם וגם אין לו פת, אוכל בלי קידוש ואין לו לבטל מצות עונג שבת בשביל זה. והרי שא"א לקדש אלא על משקין או פת ולא על שאר אוכלין אע"פ שהם עיקר סעודתו ודלא כהמור וקציעה. אך מ"מ מדבריו אלו אין ראייה עדיין לענין אם יכול לקדש על יין כשאינן לו פת לעשות על ידה קידוש במקום סעודה, שכן יתכן שסעודה תחשב גם ע"י שאר מאכלים שהם עיקר סעודתו.

אלא שבסימן רע"ג סעיף ה כתב השו"ע, כי מי שאכל דבר מועט אחרי הקידוש או שתה כוס יין שחייב עליה ברכה יצא ידי קידוש במקום

פת, ואע"פ שיש בפורים דין סעודה, והיינו כנ"ל שאפשר לצאת ידי סעודה גם בלי פת. אמנם אין זה ראייה כ"כ לקידוש במקום סעודה כי יתכן שלענין זה צריך חשיבות סעודה אחרת, וכדמצינו שנחלקו הפוסקים (הובא להלן הערה 108) האם גדר סעודה לענין זה תלוי בדברים הטעונים ברכה במקומו, או במאכלים כאלו שסעיד וזיין.

78. הובא בספר 'ארחות רבנו' חלק א עמוד קיב-קיג 'שבת' אות נג, וכ"כ הגר"ח"ק שהחזו"א הורה למי שלא יכל לאכול רק ירקות לקדש על סמך אכילה זו כי זהו סעודתו.

79. השואל היה הגאון רבי משה סולובייציק זצ"ל. וכן בספר כאיל תערוג מובא שמרן הגרא"ל זצ"ל שמע כן מהגר"מ סולובייציק.

80. סימן רפט סק"י.

צליאק בהלכה _____ כג

סעודה וגומר סעודתו במקום אחר, ודוקא אכל לחם או שתה יין אבל אכל פירות לא. והיינו שכשיש לו לחם או יין לא יוצא ידי חובה באכילת פירות. ובמשנ"ב⁸¹ הביא שהשלטי גיבורים כתב כי די באכילת פירות משום שכל סעודת שבת נחשבת קבע. אלא שהוסיף שדעת השולחן ערוך עיקר. אך אם חלש לבו קצת ואין לו מחמשת המינים לסעוד אחר הכוס דעת איזה אחרונים דיש לסמוך על השלטי גיבורים בשחרית, אבל בלילה בודאי אין לסמוך עליו.

ומבואר מדבריו, דגם לענין קידוש במקום סעודה אין יוצאים ידי חובת קידוש באכילת פירות (אלא בשחרית ובשעת הדחק).

ואף שיש לחלק דהמ"ב מיירי במי שדרכו תמיד לאכול פת ולקבוע עליו סעודתו ורק במקרה עכשיו אין לו פת, ולכן אינו יוצא ידי חובת סעודה לענין קידוש באכילת פירות, אבל במקרה של אדם שלא יכול לאכול דברים אחרים וכל מאכלו תמיד הוא רק ירקות, לכולי עלמא יכול לצאת בסעודת הירקות שלו ידי חובת קידוש במקום סעודה⁸², מ"מ פשוט דבריו הוא שלא כדברי המור וקציעה, שכן לשיטת המו"ק כל העדיפות לקדש על פת הוא רק דין קדימה, וא"כ גם במקום שרק במקרה אין לו פת יכול לקדש או לסעוד על פירות וירקות שכן בעיקרו הם גם נחשבים לסעודה⁸³. (ועדיין אינו מוכרח כ"כ דאפשר שחלוק אופן שאין לו מאכל ואופן אחר לקיים את הסעודה ואפילו באופן ארעי מאשר חפץ לסעוד במאכלים אחרים).

81. סקכ"ו.

82. או משום שבגלל שזה תמיד מזונו העיקרי לגביו זה נחשב סעודה, או משום שבעלמא אין פירות נחשבים לסעודה כי עיקר מאכלו של אדם הוא פת וכלפי הפת אין לשאר דברים חשיבות סעודה, אבל מי שאינו אוכל פת גם שאר דברים יש להם חשיבות סעודה.

83. ואף שאין זה מוכרח משום שי"ל שכל הנידון של השלטי גיבורים והפוסקים שהסכימו עמו (צל"ח ברכות דף מ"ט ע"ב ד"ה אי בעי, עיו יצחק חלק א או"ח סימן י"ב), ושחלקו עליו, הוא רק באופן שבדעתו אח"כ לאכול סעודת שבת ומ"מ סובר שמהני אכילתו הראשונה להחשב כסעודה מצד שהשבת קובעת דעתם להחשיב הכל כסעודה, ורק באופן זה נחלקו הפוסקים, משא"כ כאשר רק זה יהיה סעודתו לא נחלקו ששבת תקבע אותו לסעודה, מכל מקום מלשון חלק מהפוסקים שכתבו לחלוק משום שאין זו סעודה המוגדרת כעונג, אינו נראה כ"כ כן וצ"ע.

לפי חידוש זה שאדם שעיקר מזונו הוא פירות וירקות, יכול לקדש על סמך סעודה כזו, יכולים הרגישים לגלוטן לעשות קידוש ולקיים סעודתם במה שהם רגילים לאכול ובמה שהוא עיקר מזונם בכל ימות השבוע⁸⁴. והנה זה ברור מסברא שבכדי להחשיב גם מאכלים אחרים לגדר סעודה בגלל שהם עיקר מזונו של האדם, אין צריך להיות רגיש לגלוטן בדרגה שאסור לו לחלוטין לאכול דגן, אלא כל שיש לו סיבה (נכונה) שמחמתה מומלץ לו להמנע מלאכול דגן, אזי גם אם הוא יכול מבחינה בריאותית לאכול קצת לחם, אם בפועל הוא משתדל בכל השבוע למצוא לעצמו תחליפי מזון, הרי הוא נחשב כמי שאין לו אפשרות לאכול פת, ושאר מאכלים נחשבים לעיקר מזונו, ויכול לצאת בהם ידי חובת קידוש במקום סעודה⁸⁵. ואפילו אם מבחינה בריאותית הוא יכול לאכול פת משבולת שועל ואין היא מזיקה לו כלל, אינו חייב לעשות זאת ויכול לסמוך על שאר מאכלים להחשיבם כעיקר סעודה שלו לענין הקידוש, כיון שאין אנשים רגילים לאכול פת שיבולת שועל מחמת טעמה, וגם הוא אינו רגיל לאוכלה מחמת טעמה, אי אפשר להחשיב לו פת זו כעיקר מזונו ולחייבו לאוכלה כדי לצאת קידוש במקום סעודה.

ואע"פ שלצורך קיום מצוות כגון בליל פסח לקיים מצות אכילת מצה ובליל סוכות כדי לקיים מצות אכילה בסוכה, הוא אוכל פת משיבולת שועל ואפילו אם לפעמים הוא אוכל פת זו כדי לקיים מצות סעודת שבת, בכל זאת שוה דינו למי שאינו יכול לאכול דגן כלל ויכול לצאת

---

84. ושמעתי מכמה ת"ח עוד צירוף להתיר לרגישים לסמוך על סעודתם לענין קידוש. כי הנה במשנ"ב הג"ל כתב כי חולה קצת יכול לסמוך על השלטי גיבורים בקידוש של שחרית, והרי שבשעת הדחק סומכים עליו וא"כ י"ל כי מי שרגיש לגלוטן ולעולם אינו יכול לאכול שאר מאכלים הרי הוא במצב של שעת הדחק גדולה יותר והוא יכול לסמוך על השלטי גיבורים גם בלילה. אמנם אין זה מוכרח כ"כ כי היתירו של המשנ"ב בקידוש של שחרית הוא רק בצירוף דעת הראב"ד שבשחרית מותר לאכול ללא קידוש, וא"כ לדבריו אין ראייה שבליילה ניתן לצרפו.

85. אמנם מי שאינו רגיש כלל ויכול לאכול פת אינו יכול להחשיב שאר מאכלים למזונו העיקרי, אפילו אם הוא לא רגיל באכילת פת כל השבוע, משום שבסתם הגדרת מזון העיקרי לכל דבר הוא לחם ויש לו מעלה וחשיבות מצד עצמו, ולכן למי שיכול לאכול דגן ודאי שהפת הוא העיקר והחשוב והכל טפל אליו.

צליאק בהלכה _____ כה

ידי קידוש במקום סעודה בשאר מאכלים. ורק אם הוא רגיל תמיד לאכול מאפים משיבולת שועל שוב הוא נחשב כמי שרגיל לאכול פת ואז הפת נהיית לעיקר מזונו ואינו יכול לקבוע סעודתו על שאר מאכלים.

גם לאחר מסקנא זו שיש להחשיב את שאר המאכלים כעיקר מזונו של מי שלא יכול לאכול פת, ולהתיר לו לקדש על סמך אכילת עיקר מאכלו וסעודתו יש עדיין לדון בכמה שאלות וכדלהלן:

א. האם רק הדברים שהם רגילים לאכול כעיקר סעודה יהיו נחשבים לגדר סעודה לענין הקידוש, או שאחרי שאין אכילתם העיקרית לחם ואצלם גם שאר מאכלים נחשבים לגדר סעודה אזי גם מאכלים שאינם קביעות סעודתם יחשבו לסעודה.⁸⁶

ב. הנה בשולחן ערוך⁸⁷ מבואר שאפשר לצאת קידוש במקום סעודה על ידי שתיית רביעית יין (מלבד מה שצריך לשתות מחמת הקידוש⁸⁸), ובמשנ"ב שם⁸⁹ הביא שלהרבה ראשונים אינו יוצא בשתיית רביעית יין לענין קידוש במקום סעודה, ועל כן אין להקל בזה אלא במקום הדחק. ואם כן יש לדון במי שאינו יכול לאכול פת וחמשת מיני דגן, אם עדיף שיצא ידי חובת קידוש במקום סעודה על ידי אכילת עיקר מאכליו וכנ"ל כיון שלצאת על ידי שתיית יין זה רק במקום הדחק, או שמא עדיף שיצא על ידי שתיית רביעית יין נוספת, מאחר ולדעת הרבה פוסקים יוצא בזה ידי חובת מקום סעודה ולמרות שהוא בדרגה פחות מפת ואין יוצאים על ידי יין לכתחילה אלא רק בשעת הדחק, מ"מ יש לומר כי זה הוא רק כשיכול לצאת על ידי פת או אז היין הוא בדיעבד, אבל כלפי אכילה של דברים אחרים אף שהם עיקר סעודתו של אדם, יין עדיף שנחשב טפי לסעודה.

86. כי רק מי שעיקר סעודתו היא לחם אזי שאר דברים לעומת הלחם אינם נחשבים סעודה כלל, אבל מי שביין כה וכה עיקר סעודתו אינה לחם גם שאר דברים נחשבים אצלו סעודה.

87. סימן רעג סעיף ה.

88. עיי"ש במשנ"ב סק"ז ובשער הציון סק"ט כמה צריך לשתות ואם יש חילוק בזה בין קידוש של לילה לקידוש של יום.

89. סק"ה.

כו צליאק בהלכה _____

ג. עוד יש לדון האם רק מאכלים שבמהותם הם משביעים יכולים להחשב לגדר סעודה לענין הקידוש, וכגון אורז, דגים, בשר ושאר מאכלי סעודת שבת, או שאחרי שאין פת עיקר מאכלו הכל נחשב בכלל מזונו ואין חשיבות למאכל מסוים כלפי השני (מלבד תמרים, ואורז שמשביעים וסועדים את הלב⁹⁰). ונפק"מ אם יכול לקדש על סמך אכילת חטיפים וכדומה⁹¹.

ד. יש לדון האם באכילת מאכלים אלו שהם עיקר מזונו הוא מקיים מצות סעודת שבת, דנהי שהסקנו שיוצא בזה ידי חובת קידוש במקום סעודה עדיין יש לומר שאת מצות הסעודה אי אפשר לקיים אלא בפת, וגם מי שאינו יכול לאכול פת אף שידי קידוש יצא זה הוא משום שקידוש צריך לעשות במקום שהוא אוכל את עיקר מזונו, אבל סעודת שבת הוא ענין של מציאות שצריך לאכול לחם⁹² וכשאינו אוכל פת אפילו אם אוכל מה שרגיל לאכול תמיד סוף סוף לא אכל ולא קיים. ואם נעלה שכדי לקיים מצות סעודת שבת צריך דוקא פת, יש לדון עד כמה צריך להתאמץ לאכול פת העשויה ממיני דגן כדי לקיים סעודת שבת. ובמשנ"ב (סימן קפ"ח ס"ח בביה"ל ד"ה סעודה) מבואר שסעודת שבת היא מדין עונג שבת וכל שאינו עונג לו פטור והוא כמעט איסור.

90. ראה משנ"ב סימן רב סקכ"ח.

91. ובספר דעת נוטה הלכות תפילין (סימן תתלא) הסתפק הגר"ק לענין איסור אכילה בתפילין (דטעימה מותר ואכילה אסור). וכתב, דמי שעיקר סעודתו אינו מפת אלא משאר דברים, אכילה שלו של שאר דברים יש לה דין סעודה של פת, ואסור לו לאוכלם בתפילין, וכעין מש"כ היעב"ץ והחזו"א דחשיב קידוש במקום סעודה. ועיי"ש שהסתפק האם מותר לאכול בתפילין לחמניה שאינה ממין דגן וברכתה שהכל בלי ללפתה בדברים אחרים כך שודאי אין על זה שם סעודה. האם יהיה אסור משום שכמו שמי שתפילין עליו אסור לו לאכול לחם לבד כי מחמת חשיבותו הוא נחשב סעודה גם כשאוכל אותו לבדו ורק שיעור כביצה, ה"ה שלא לו שאינם יכולים לאכול לחם רגיל אכילת הלחמניה שלהם שברכתה שהכל ג"כ נחשבת אכילה חשובה מצד עצמה דמיא לחם ומששת כלחם, או כי מאחר שאין ללחמניה זו חשיבות פת מותר לאוכלה עם תפילין. 92. וכמש"כ הביה"ל בסימן קפ"ח ד"ה סעודה שאין ענג בלא פת, ועוד מקורות שהוזכרו בפוסקים.

הלכות קידוש

א. גם מי שאינו יכול לאכול כלל מיני מאפים חייב בקידוש⁹³. ובפרט בקידוש של לילה⁹⁴.

ב. אדם שאינו יכול לאכול הרבה גלוטן אבל סעודה אחת לא מזיקה לו כלל ויכול לכתחילה לאכול בה פת, יאכל את הפת אחרי קידוש של לילה⁹⁵.

ג. אם הוא רגיש לגלוטן אפילו אם יכול לדחוק עצמו לאכול כזית חלה, אינו מחוייב לעשות זאת ויכול לצאת חובת קידוש במקום סעודה בדברים אחרים וכדלהלן⁹⁶.

ד. לכתחילה עד כמה שהדבר אפשרי יאכל דברים כאלו שלכו"ע נחשבים סעודה לענין קידוש במקום סעודה, כגון פת משיבולת שועל. ולקידוש היום אפשר גם פת הבאה בכיסנין העשויה משיבולת שועל⁹⁷.

93. למרות שנחלקו הפוסקים האם מי שאינו אוכל חייב לקדש, זאת ועוד שיש מי שפוסקים (עיין פר"ח סימן תרע"ח ובברכ"י רע"א סק"ח וע"ע במאירי פסחים ק"א ע"א וע"ע לקמן הערה 110) שכתבו כי מי שמתענה בשבת פטור לגמרי מחובת קידוש, מ"מ כיון שהעיקר להלכה שכדי לצאת ידי קידוש במקום סעודה די בשתיית רביעית יין (עיין סימן רעג ס"ה ובמ"ב שם), וכן לפי מה שנתבאר לעיל מי שאינו יכול לאכול פת, הדברים שהוא רגיל לאכול נחשבים כעיקר מזונו לענין קידוש במקום סעודה, א"כ נמצא שאין אדם זה נחשב למי שאינו אוכל, ולכן הוא חייב בקידוש. זאת ועוד גם אם נניח שאין מאכלו נחשב לסעודה (ודלא כהמור וקציעה), ורק פת או יין בשעת הדחק נחשב לסעודה, עדיין יש לחייבו בקידוש משום שיתכן שאיסור אכילה לפני קידוש אינו תלוי בגדרי סעודה וגם טעימות בעלמא שודאי אינם נחשבים לסעודה אסורות לפני קידוש.

94. עיין ביאור הלכה סימן רע"א ד"ה מיד, שמי שאינו מכוון להדיא בתפילה של ליל שבת לצאת ידי חובת קידוש אינו יוצא בזה ידי חובת קידוש, ולכן חייב לקדש על הכוס מדינא דאורייתא אף אם אין לו סעודה. ועיי"ש שאפילו אם מכוון נדחק מאוד האם יוצא.

95. כע"ז בחוט שני סימן פ"ה סי"ז, למרות שכבוד יום עדיף משל לילה אבל כאשר יכול לקיים רק אחת מהם לילה עדיף מצד שבזה מקיים קידוש במקום סעודה כהלכתו ממש.

96. יש להעיר שכל זה רק לענין חובת סעודה כדי לצאת ידי קידוש שיהיה במקום סעודה, שישנם עוד עצות לצאת בהם. אך כלפי חיוב סעודת שבת מצד קיום מצות עונג גדרי ופרטי הדין משתנים קצת ויבואר להלן. עיי"ש.

97. כמבואר בסימן רע"ג מ"ב סקכ"ה שכדי לקיים דין קידוש במקום סעודה אפשר גם באכילת פת הבאה בכיסנין.

כח _____ צליאק בהלכה

ה. אם אין לו, או שאינו יכול, או אפילו אם קשה לו לאכול שיכולת שועל, יאכל מאפה מקמח תירס שברכתו שהכל, או מקמח אורז שברכתו מזונות⁹⁸.

ו. אם אין לו גם מאפים אלו בזה יהיה חילוק בין קידוש הלילה לקידוש היום וכדלהלן:

בקידוש הלילה עדיף שיאכל עיקר סעודת שבת, דגים ובשר, וכיון שזה עיקר אכילתו ועיקר מזונו, יוצא בזה ידי קידוש במקום סעודה⁹⁹.

¹⁰⁰ אם אין לו גם את הדברים הנ"ל ישתה רביעית יין מלבד מה שצריך לשתות בשביל הקידוש, היינו שאם הוא המקדש ישתה שתי רביעיות¹⁰¹, ואם הוא יוצא ידי קידוש על ידי אחר ישתה רביעית אחת.

98. הגר"ק. שגם להם יש במדה מסוימת מעלת פת כאשר הם עשויים בצורה שיש להם תורתא דנהמא.

99. ע"פ מה שנתבאר בדברי המור וקציעה, וכפי שהורה החזו"א שאצלו זהו סעודתו, הובא לעיל וכ"כ הגר"ק. וכן הורו הרבה מגדולי הפוסקים. וע"ע הערה הבאה בשם הגר"ש אלישיב שגם הוא סבר שיוצא בזה, אלא שלדעתו סדר העדיפויות שונה. עיי"ש.

100. היינו שלסמוך על אכילת שאר מאכלים עדיף מלסמוך על שתיית רביעית יין. כ"ה משמיה דהגר"ק ע"פ דברי החזו"א. וכן שמעתי מאמור"ר זצ"ל. ובטעם הדבר יש לומר משום שדין שתיית רביעית יין לענין קידוש במקום סעודה שנוי במחלוקת כמבואר בשעה"צ (סימן רעג סקכ"ט), ועיי"ש שהסיק שבקידוש של לילה אין להקל לסמוך על שתיית רביעית יין אחד, ועל שתי רביעיות השאיר בצ"ע. ומ"מ יש לדון שמאחר ומדובר במי שלא יכול לאכול לחם, והיתירו לו לסמוך על עיקר מזונו, שוב מותר לו לסמוך על כל דבר שהוא אוכל ומשביע קצת גם אם הוא לא עיקר מזונו (כמו שכתבנו לדון בהקדמה) וכן הביאו בקובץ תל תלפיות (קובץ ס"ו) בשם הגר"ש אלישיב שיכול גם לקדש על מאכלים אחרים. ולפי זה יתכן שיש מעלה ליין על פני שאר מאכלים.

ובספר חשוקי חמד (על מסכת פסחים דף ק"א ע"א) כתב, שלכתחילה גם ישתה יין וגם יאכל מאכלים כדי לצאת דעת המו"ק שזה נחשב סעודתו, אמנם ברור שבמציאות לא כל אחד יכול לבצע את זה. ובקובץ ווי העמודים (להנ"ל) כתב לכתחילה יין ואם א"א פת אורז שברכתו מזונות ואחריו פירות וכדו' מצד שזהו אכילתו. ועיי"ן עוד בשו"ת בצל החכמה (חלק ה סימן קטו וסימן קיז), ובתשובות והנהגות (חלק ב סימן קס), מה שכתבו לדון בזה.

101. כמבואר במשנ"ב (סימן רעג סקכ"ז ובשעה"צ סקכ"ט) שהרבה חוששים לשיטת

צליאק בהלכה _____ כט

בקידוש היום אם יכול בנקל עדיף שישתה רביעית יין מלבד מה שצריך לשתות הכוס של קידוש, ולכן אם אחר מקדש בשבילו ישתה רביעית, ואם הוא מקדש לעצמו ישתה שתי רביעיות, אחד בשביל הקידוש ואחד בשביל לצאת ידי סעודה, ובמקום הדחק¹⁰² גם כאשר מקדש לעצמו יוצא ברביעית אחת¹⁰³, בין ביין ובין במיץ ענבים¹⁰⁴.

ואם קשה לו לשתות יין או מיץ ענבים יאכל מה שרגיל לקבוע עליו סעודה כגון בשר אורז וכדומה. ואם אי אפשר לו רק בפירות או אפילו בירקות הרי לדידיה זה נחשב לסעודה, ויוצא בזה¹⁰⁵.

הלבוש שצריך שתי רביעיות, כלומר עוד רביעית מלבד כוס הקידוש. אמנם באמת לכוס הקידוש מספיק מלא לוגמיו.

וכע"ז כתב בכף החיים (סימן רע"ג סק"ח) ועיי"ש שלדעתו הטעם שצריך לשתות כוס נוספת הוא כדי שיהיה ניכר שהוא שותה לצורך סעודה, ולפי"ז מי ששומע קידוש אינו צריך לשתות. אמנם לדבריו יש לדון שכדי שיחשב לב' רביעיות צריך לחלק ולשתות אותם בב' שלבים דאם ישתה הכל בבת אחת אינו ניכר שזה שתייה בפני עצמה לצורך סעודה וזה נראה כהמשך שתייה כוס של קידוש.

גם כאשר הוא המקדש, אם קשה לו לשתות שתי רביעיות, יתכן שיכול לטעום מעט מכוס הקידוש ולתת לאדם אחר לגמור לשתות את כוס הקידוש, ואח"כ ישתה רביעית אחת כדי לצאת ידי חובת קידוש במקום סעודה.

102. מצוי אצל בעלי מעיים רגישות ששתיית מיץ ענבים גורמת להם לבעיות מעיים.

103. כמו שסתם המחבר (סימן רע"ג) להלכה, עיי"ש במשנ"ב (סוסק"ה).

104. כ"כ בשו"ת בצל החכמה (ח"ד סימן קלד), ובשולחן שלמה (סימן רע"ג הערה י) ועוד. וכן מטו משמיה דהגרי"ש אלישיב בקובץ תל תלפיות (ס"ו), וכן הביא משמו בספר הלכות שבת בשבתו (חלק א עמוד תט בהערה).

105. דהם עיקר מאכלו ונחשב לסעודתו שדעת החזו"א שמקדש עליו, והיעב"ץ בזה ודאי ס"ל כן, וגם המשנ"ב מיקל בקידוש של שחרית בשעת הדחק לצאת על ידי אכילת פירות, וכאן כולו שעת הדחק, ואדרבה אפשר כי מאחר וזהו מזונו זה לא נחשב אפילו לשעת הדחק.

מאידך אם יאכל מאכלים כאלו שבדרך כלל אינו אוכל מהם וכל אכילתו אותם הוא רק בשביל קידוש במקום סעודה, אפשר שאין להם מעלת מזונו, ואם נעדיף שיאכל אותם מצד מעלת טעונים ברכה במקומו (ראה בהערה 108) הגר"א והמשנ"ב לא ס"ל להלכה טעם זה וכדלהלן, ולכן עדיף שיאכל את המאכלים שהוא רגיל לאוכלם.

ל _____ צליאק בהלכה

יש החולקים וסוברים¹⁰⁶, שגם בקידוש הלילה עדיף לשתות רביעית יין או אפילו מיץ ענבים¹⁰⁷.

ואם אי אפשר לו יאכל כזית תמרים¹⁰⁸, ואם א"א יאכל פרי אחר משבעת המינים¹⁰⁹.

106. הגרי"ש אלישיב כפי שהביא דבריו בשו"ת וישמע משה (חלק א עמוד קד). עיי"ש שכתב שהוא שאל דבר זה את הגרי"ש, והשיב עדיפות ראשונה היא לשתות יין, מאחר ולהרבה דעות שתית יין נחשבת לסעודה לענין קידוש. ורק אם אי אפשר לו לשתות יין יקבע סעודה על מה שיכול לקבוע סעודה כגון בשר ואורז ופירות וכדומה. (וזה דלא כמו שכתבנו מקודם על פי המור וקציעה שעיקר מזונו נחשב סעודה ממש לכל דבר). ואם אי אפשר לו רק בפירות או אפילו בירקות הרי לדידיה זה נחשב לסעודה.

ועדיין יש לעיין בשיטתו האם דוקא מאכלים שהם תמיד עיקר מזונו, או שאחרי שאינו יכול לקיים את עיקר הדין אזי כל מה שיאכל יחשב לסעודה.

גם לדבריו יש לכאורה חילוק בין קידוש של יום לקידוש של לילה, לענין אכילת פירות במקום שתית יין, שבקידוש של יום מאחר ושיטת השלטי גיבורים שדי באכילת פירות כדי לצאת קידוש במקום סעודה, ובמשנ"ב (סימן רעג סק"ז) כתב שחולה יכול לסמוך על זה לקידוש של יום, א"כ יכול יותר בשופי לסמוך על אכילת פירות ולא יצטרך לרביעית יין, אך בקידוש של לילה שאין אנו סומכים על אכילת פירות צריך לשתות יין דוקא.

107. כדלעיל הערה 104.

108. הנה בטעמא שמועיל לשתות יין כדי לצאת חיוב קידוש במקום סעודה מצינו שני טעמים. ברע"א (סימן רע"ג על סעיף ה) הביא בשם הדרישה שהטעם הוא משום שהיין טעון ברכה במקומו ויש לו חשיבות, וכ"כ האבן העזר שם, אך במג"א (שם סקי"א) ובביאור הגר"א (סקט"ו) כתבו שהוא משום שהיין סועד את הלב.

בפרי מגדים סימן רע"ג אש"א סקי"א כתב, שמצינו בסימן ר"ח שתמרים סועדים ומזינים, ולכן אם אי אפשר לו לשתות רביעית יין נוספת יאכל תמרים. ומכך שלא כתב שאפשר לאכול משאר שבעת המינים נראה שהוא סובר כי אכילת שבעת המינים אינה מועילה לקידוש במקום סעודה.

הרי שדעת הפמ"ג שהטעם שייך מועיל לקידוש במקום סעודה הוא משום שהוא סועד ולא משום ברכה במקומו כי אם היה סובר שברכה במקומו היא סיבה לצאת בזה קידוש במקום סעודה אזי גם שאר שבעת המינים קובעים ברכה במקומם והיה יכול לצאת בהם. וכן הוא פשוטות סתימת המשנ"ב (שם סק"ה) שהוא משום סעיד ואינו תלוי בטעון ברכה במקומו. אלא שיש לעיין שהמשנ"ב בכל זאת לא הזכיר תמרים. וע"ע בכף החיים (סקמ"ב) שכתב שיש להחמיר.

ולהנ"ל יש שכתבו לדון אם אפשר לצאת קידוש במקום סעודה בתבשיל של אורז, כי מאחר שמברכים עליו בורא מיני מזונות כי הוא סועד את הלב, אפשר שיוצאים בו ידי חובת קידוש במקום סעודה.

ועיין בספר שלמי תודה (שבועות סימן ו) שדן בזה וכתב, שלדעת הגר"א שייך נחשב

צליאק בהלכה _____ לא

ז. לדעת אותם חולקים שאינם מחשיבים את עיקר מאכלו של אדם לסעודה, אם אין לו מה לאכול אלא את אותם דברים שהוא אוכל תמיד

למקום סעודה משום שכל שסעיד את הלב נקרא סעודה לענין קידוש וכמו שנראה בשו"ע ובמג"א שם סק"א, א"כ אורו שמבואר בשערי תשובה (סימן רח סק"ט) שאם בירך עליו על המחיה יצא בדיעבד משום שהוא משביע וסועד את הלב (אלא שלכתחילה לא תיקנו לברך עליו על המחיה משום שאינו משבעת המינים), לפי זה יוצא בו לכתחילה ידי קידוש במקום סעודה, ומאידך תמרים למרות שאפילו שאם בירך עליהם ברכת המזון בדיעבד יצא (כמבואר בסימן רח סעיף יז) מכל מקום הוא רק מזין ולא סועד את הלב (כ"כ התוספת שבת על המג"א, ודלא כהפרי מגדים הנ"ל שכתב שהוא גם סועד) ואם כן בסדר העדיפויות יהיה עדיף לסעוד אחר קידוש אורו ורק אם אינו יכול יאכל תמרים. אך לדעת הרע"א הנ"ל שהטעם שייך יוצאים בו ידי חובת סעודה לענין הקידוש הוא משום שהוא קובע ברכה במקומו, יהיה עדיף לסעוד תמרים ורק אם אין לו יאכל אורו. אלא שנראה שהפוסקים נקטו עיקר הטעם כהגר"א, עכ"ד. (אמנם בפוסקים לא הוזכר כלל חוץ מיין וצ"ע).

ועיין בבירור הלכה (חלק ח סימן תרלט) שהוכיח שאע"פ שאורו סועד את הלב א"א לצאת בו. עיי"ש.

אלא שכל זה הוא רק כשיכול לאכול מאכלים אחרים. אבל כשאין באפשרותו לאכול מיני מזונות אחרים וגם לא לשתות יין אפשר לסמוך על המקילין לסמוך על אכילתו הרגילה.

109. עיקר הערה זו וקודמת לקדש על שבעת המינים ע"פ הגר"י ואחרי שדן בארוכה עם הגר"נ קרליץ וצ"ל הסכים עם הוראה זו. והטעם דהן אמנם הוזכר בשו"ע יין, אבל מ"מ זיל בתר טעמא שסיבת יין הוא דמאחר שטעון ברכה במקומו נחשב לסעודה. וכמבואר בהגהת הרע"א (על השו"ע סימן רע"ג סעיף ה ובאבן העזר שם) שהגדרת מקום סעודה תלוי אם המאכל טעון ברכה לאחרי במקומו, וממילא לפי זה גם ז' מינים הרי יש בהם דעות שטעונים ברכה במקומם.

אבל המג"א הביאור הגר"א והמשנ"ב כתבו שהטעם שייך חשיב סעודה הוא משום דסעיד, וא"כ לא מצאנו שטעון ברכה במקומו מחשיב לסעודה. אלא שבקידוש של שחרית יש להקל טפי משום שהמשנ"ב מיקל למי שחלש לבו לנהוג כדעת השלטי גיבורים ולסעוד פירות, ולפי"ז אורו יהיה עדיף משבעת המינים כיון שהוא סועד את הלב, ועוד שהוא מאכל חשוב מבין מאכלי הסעודות. וכ"כ בשלמי תודה משמיה דהגרא"ל. ואע"פ שהאורו אינו טעון ברכה במקומו, אבל פשטות סתימת המשנ"ב להלכה שאין דין סעודה תלוי בזה.

זאת ועוד, גם הפוסקים שכתבו שמעלת יין היא משום שהוא טעון ברכה במקומו, לא הזכירו כלל שבעת המינים, וא"כ יתכן מאוד שהם סוברים כי אע"פ שהקובע להגדיר קביעות סעודה הוא כאשר הדבר טעון ברכה במקומו, אבל הגדרה זו מועילה להחשיב לסעודה רק דברים שלפחות במהותם יש להם מעלת סעיד, או שיש להם חשיבות עצמית, וזה רק יין, וא"כ אין כל מעלה לשבעת המינים, ואדרבה יתכן שעדיף לקדש על סמך מאכלים הרגילים שיותר נחשבים כסעודתו.

לב _____ צליאק בהלכה

לא יקדש בעצמו אלא ישמע קידוש מאחר, ואם אין אחר שיעשה קידוש עבורו, יאכל בלי קידוש.

ח. ראש משפחה שאינו אוכל פת, רשאי לכתחילה לקדש ולהוציא את כל הסמוכים על שולחנו אע"פ שהם יקיימו קידוש במקום סעודה על פת והוא יסעד את עיקר מזונו, ואין עדיפות שאחרים יקדשו¹¹⁰.

ט. נראה שלא רק כאשר אוכל סעודת שבת (דגים ובשר) ללא לחם נחשב קידוש במקום סעודה, אלא גם כאשר רק רוצה לטעום מכל מיני מאכלים, באופן של אכילה קבועה ולא כאכילת עראי של טעימה בעלמא

110. כיון שגם הוא מקיים חיוב של קידוש במקום סעודה ע"י אכילת עיקר מזונו. זאת ועוד, גם לדעת החולקים שצריך מזונו לא נחשב סעודה לקיים על ידה חיוב קידוש במקום סעודה, מ"מ יוצאים השומעים ידי חובתם כמבואר בשולחן ערוך (סימן רעג סעיף ד) שאם המקדש אינו אוכל במקום שעושה בו קידוש ורק השומעים יאכלו באותו מקום, יכולים הם לצאת על ידו ידי חובת קידוש, אף שהוא עצמו לא יצא ידי חובת קידוש בקידוש זה, כיון שהוא נחשב מחויב בדבר שיכול להוציא את האחרים ידי חובתם. וכן מצינו בשע"צ (סימן רע"ג סק"כ), כי מי שמתענה ואין לו על מה לקדש, נחשב גם כן לחייב בקידוש, וכ"ש כאן שאינו מתענה אלא הוא מנוע מלאכול.

וכן מבואר במג"א (סימן תקצז סק"ג) שהמהר"ם התענה וקידש בביתו קידושא רבא וכו' עיין שם, ובמחצית השקל שם כתב שבודאי היה יכול להוציא את בני ביתו וכו' עיין שם. וכן כתב במטה אפרים שם (סעיף י), כי מי שמתענה בראש השנה יכול לעשות קידוש כדי להוציא את בני ביתו שאין יודעין לקדש. (ועי"ש באלף למטה סק"ו וקצה המטה סק"ד), והרי שהוא מחויב בקידוש אע"פ שאינו אוכל.

ומשכן, גם מי שאינו יכול לאכול מאכלים שנחשבים לסעודה, אינו נחשב כפטור מקידוש אלא רק לא יכול לקדש ונשאר עליו חיוב לקדש, ויכול להוציא את האחרים ידי חובתם. ואף שלגבי מתענה נחלקו הפוסקים (עיין פרמ"ג סימן תרצ"ג אשל אברהם סק"ג, מטה אפרים סימן תקצ"ז סעיף יב), ויש מהם שסוברים שמי שמתענה פטור מקידוש, מכל מקום בנידון דידן שאין הוא מתענה אלא אוכל מאכלים שיש אומרים שהם לא נחשבים לסעודה, לא יהיה דינו אלא כאנוס שדנו בזה האחרונים שהוא נחשב מחויב בדבר, משום שכל הסיבה שאינו מקדש אינה בגלל שהוא פטור מקידוש אלא שיש סיבה צדדית שקידוש צריך סעודה והוא אינו יכול לסעוד וכאשר אי אפשר לקיים את מצות קידוש כצורת תקנתו היינו במקום סעודה, א"א לקדש, אבל אין זה פטור ממצות קידוש ולכן כשצריך להוציא אחרים ידי חובתם הוא יכול לקדש עבורם.

יתר על כן, הרע"א (על השו"ע סימן רס"ז סק"א) דן שאדם שעדיין לא קיבל שבת יכול לקדש למי שכבר קיבל שבת, ואינו דומה לבן כרך שחיובו לקרוא מגילה בט"ו שאינו יכול להוציא פרוז שצריך לקרוא ב"ד. עיי"ש. וכ"ש הכא.

צליאק בהלכה _____ לג

וכדו', וכ"ש כשנמצא בקידושא רבא ורוצה לאכול קוגל תפו"א או שאר דברים ללא גלוטן, ג"כ נחשב לקידוש במקום סעודה¹¹¹.

מצות סעודת שבת

י. מי שאינו יכול לאכול פת, באכילתו שאר מאכלים שהם עיקר מזונו יוצא לכתחילה ידי סעודה לענין מצות אכילת שבת ויו"ט¹¹².

111. טעם דין זה הוא משום שעיקר היסוד שמזונו העיקרי של האדם נחשב כסעודה לענין הקידוש, הוא משום שכאשר אין לסעודתו את המעלה המיוחדת של פת שהוא מזון במהותו, אזי כל שאר המאכלים שוים, וכולם יכולים להחשב אצלו לסעודה. ואע"פ שבתוך כל המאכלים ישנם דרגות שונות של שם מזון, מכל מקום אין אלו מעלות גמורות שמחשיבים אותם למזון גמור, ולכן אחרי שבכל מקרה סעודתו לא תהיה על ידי מזון גמור, אין הבדל מה הוא אוכל וכל מאכל שלו יכול להחשב סעודה.

ואף שלענין אכילה מחוץ לסוכה מצינו שיש הבדל בין המאכלים, שבשולחן ערוך (סימן תרל"ט) כתב שמתור לאכול פירות מחוץ לסוכה, וכתב המשנ"ב שם (סקט"ו), שדגים בשר וגבינה נכון להחמיר שלא לאכול מחוץ לסוכה בקביעות, והרי שגם מאכלים שאינם פת שייך בהם דרגת קביעות סעודה גבוהה יותר, אין מזה ראייה לנידון דידן, כי נהי שמצד הגדרת קביעות אכילה, אכילת מאכלים אלו נחשב יותר לקביעות, אבל ביחס לאדם שכל מזונו הוא מכל מיני מאכלים וזהו הסיבה שהכל נחשב כלפיו למקום סעודה, הכל שוה להחשב כמאכלים שלו.

זאת ועוד, במור וקציעה לא כתב הטעם משום שזהו מזונו, אלא שבדלא אפשר גם שאר מיני מאכל נחשבים ללחם, והרי שכל המאכלים נחשבים למזינים מלבד מים ומלח ושוב אחרי שאינו יכול לאכול לחם שיש לו שם מזון במהותו, שוב אין הבדל בין שאר המאכלים כל עוד הם מזינים ולא איכפת לן אם יש איזה מאכל שהוא מזין יותר. ולפי זה מי שרגיש לפת ויש לפניו מיני מאכל מזינים כגון קוגל תפו"א, פריכיות אורז וכדומה, או שיכול לאכול דג שאין זה מזין ומשביע, גם בכה"ג אין שום עדיפות למאכלים המזינים על פני הדג.

שו"ר בקובץ היכלא (ניסן תשע"ט) שמובא בו מאמר של הגרי"מ רובין (מח"ס ארחות שבת) שכתב, כי מסתבר שמי שרגיל לאכול כל השנה פת תירס וכדומה, וכך סדר קביעותו לסעודה צריך לקדש ולאכול דוקא מזה, והנלענ"ד כתבתי.

אלא שיתכן שגם אם אפשר לצאת קידוש במקום סעודה בכל מאכל מ"מ צריך שיאכלם בצורה של קבע.

112. הגר"ח"ק.

לד _____ צליאק בהלכה

יא. כדי לקיים דין סעודת שבת יתכן שיש מעלה ועדיפות לאכול פת של אורז או תירס¹¹³, משום שיש מעלה לאכילה חשובה כדי לצאת בה ידי סעודה¹¹⁴. אבל אין עדיפות לאכילת פת מאפה תנור מאורז שברכתו מזונות ממאפה פת תירס שברכתו שהכל¹¹⁵.

יב. אם אינו יכול לאכול פת אורז או תירס, אין עדיפות לאיזה שהוא מאכל, וכל המאכלים שהם המאכלים הרגילים שלו יוצא בהם ידי חובת סעודה¹¹⁶.

יג. אף אם יכול לדחוק עצמו לאכול כזית חלה, אינו מחוייב בכך ורשאי לאכול כהרגלו ולצאת בזה ידי חובת סעודת שבת¹¹⁷.

יד. גם מי שאכילת פת אינה גורמת לו נזק עתידי אלא רק עלולה לגרום לו כאבי מעיים או שלשולים וכדו', ואפילו לא ברמה גבוהה, פטור מאכילת פת¹¹⁸.

113. הגר"ח"ק, והגרנ"ק זצ"ל.

114. וכעין שמצינו לענין עירוב שיש מעלה לערב בפת אורז ודוחן.

115. הגר"ח"ק.

116. וכמו שכתבנו לעיל לענין קידוש במקום סעודה.

כי אף שמצאנו (סימן רצא סעיף ה) שיש סדר קדימה ועדיפות של מאכלים לצאת בהם ידי חובת סעודה שלישית וכע"ז בהלכות סוכה (ראה סימן תרלט משנ"ב סקט"ו), מסתבר שזה רק במי שאוכל בדרך מקרה מאכלים אחרים שאינם פת, אבל מי שכל אכילתו היא רק מאכלים אחרים ולא פת, כל מה שהרגילות שלו לאכול בתורת מזון נחשב סעודה שלו ויכול לקיים בזה מצות סעודת שבת.

117. ואין זה ככל מצוה דרבנן במקום צער שיש לדון אם להחמיר ולקיימה, או שפטור לגמרי, משום שסעודת שבת ענינה הוא כדי לענג את השבת, ומי שהאכילה מצערת אותו אינו צריך לאכול, ויתכן שיש בזה אפילו איסור כמבואר במשנ"ב (סימן רפח סק"ג), ולכן הרגיש לגלוטן שיש חשש שהאכילה מזקת לו אם יחמיר ויאכל פת, הוא כמעט קרוב לאיסור ויהיה מותר לו אפילו להתענות בשבת.

118. אף שלענין שאר מצוות יש לדעת להגדיר היטב מהו דרגת מצטער שפוטרת את האדם מקיום המצוה, שהרי מסתבר שלא כל צער קטן פוטר ממצוה, וכן באלו שנמנעים מאכילת לחם בגלל חשש של נזק עתידי שלענין שאר מצוות צריכים לדעת מה רמת הסיכון, והאם כבר הוכח שזה מזיק או שזה רק השערות בעלמא, (וכמו שנבאר בהלכות פסח), מכל מקום לענין סעודת שבת כל חשש אמיתי מנזק בריאותי עתידי, וכן כל צער קטן, למרות שהוא רק חשש פוטר מחיוב לאכול פת, כי אין זה עונג לו. ולא שייך כאן

צליאק בהלכה _____ לה

טו. מי שיכול לאכול כזית פת העשויה משיבולת שועל, צריך לאכול ממנה כדי לצאת ידי חובת מצות סעודת שבת. ואפילו אם צריך לטרוח כדי להשיגה או להכינה, או שאין טעם הפת ערבה לו, מכל מקום צריך להשתדל לאכול ממנה כזית¹¹⁹.

טז. אמנם מי ששיבולת שועל מזיק לו, או שמטעמי זהירות שלא יגרום לו נזק או צער עתידי הוא נמנע מלאכול גם שיבולת שועל, או אפילו רק קשה לו מאוד לאכול מאפה שיבולת שועל עד כדי שאם יאכל הוא נכנס לגדר מצטער¹²⁰, אין לו חיוב לדחוק עצמו לאוכלה.

יז. ראש משפחה שאינו אוכל פת אינו יכול לברך המוציא כדי להוציא את הסמוכים על שולחנו אלא אם כן יטעם מעט מהפת¹²¹.

שומר מצוה לא ידע כי אינו מחוייב במצב כזה. (אמנם אם מניעתו מלאכול פת היא רק בגלל שאינו אוהב כל כך לחם, ודאי שאין זה נחשב מצטער וחייב לאכול פת וכדלהלן לענין פת משיבולת שועל לרגישי גלוטן).

119. ואף שלענין חיוב קידוש במקום סעודה כתבנו לעיל בהקדמה שאין צריך לדחוק עצמו לאכול פת זו, היינו משום שיכול לקיים קידוש במקום סעודה באופנים אחרים וכמשנ"ת שם, אבל מצות סעודת שבת מאחר ועיקר קיומה הוא רק בפת (כמבואר בסימן קפח בביה"ל ד"ה סעודה), לכן אין להמנע מלאכול פת שיבולת שועל רק בגלל טורח השגתה או שהיא לא כ"כ ערבה לחיכו.

ואפילו אם כל השבוע אינו אוכל פת שיבולת שועל, מ"מ לא נפקע ממנה בגלל זה שם פת, והרי הוא נחשב כמי שיכול לקיים את סעודת שבת כמצותה. וכמו שאדם רגיל שאינו אוהב חלה לא נפטר מלאוכלה וחייב לטרוח להשיג חלה ולאוכלה עם מאכלים אחרים באופן שזו תהיה עריבה לחיכו כך אדם הרגיש לגלוטן חייב לעשות זאת עם פת שיבולת שועל. (אלא אם כן הוא אינו אוהב את החלה באופן שאכילתה היא בגדר מצטער שאז הוא פטור וכדלהלן בסעיף הבא).

120. כיון שסעודת שבת עיקרו לעונג ניתן, וכפי שנתבאר בהערה 117 זאת ועוד, יתכן כי מי שקשה לו לאכול את הפת משיבולת שועל, גם אם יאכלנה לא ירויח מאומה, כי לא יחשב לגביו דין סעודה, ואכילת עיקר מזונו נקראת יותר סעודה לגביו.

121. כמבואר במשנה ברורה (סימן רע"ג סקי"ט), שאפילו שאכילת פת בסעודת שבת היא חובה, מכל מקום גדר החיוב הוא הנאה וכיון שאינו נהנה אינו רשאי לברך, מלבד בליל פסח וליל סוכות שרשאי לברך (כמבואר בסימן קסז ס"כ ובמשנ"ב שם סקצ"ה).

לחם משנה

יח. מי שבוצע על חלות העשויות משיכולת שועל, לכתחילה יעשה לחם משנה על שתי לחמניות שלו ולא יצרף אחד שלו ביחד עם חלה ממין דגן אחר¹²².

יט. מי שיוצא ידי חובת סעודת שבת בפת משיכולת שועל אך יש לו ממנה רק בלחם פרוס ואין לו ממנה פת שלמה, ורוצה לצאת גם יד"ח לחם משנה, אם ברור לו שמעט דגן לא מפריע לו כלל¹²³, די שיטעם מעט מהחלה הרגילה של הלחם משנה ואח"כ יאכל משלו¹²⁴.

כ. אם אינו יכול לטעום כלל מהחלה הרגילה, יצרף את הפרוסה שלו ללחם משנה של הבוצע¹²⁵, ויצא ברכת המוציא מהמכריך¹²⁶.

122. כי מאחר וחלה רגילה אינה ראויה לו לאכילה, יתכן שאינה מצטרפת לו ללחם משנה. וכע"ז דנו הפוסקים לענין חלה קפואה, שאם היא בדרגה שאינה ראויה לאכילה כלל אפשר שאינה מצטרפת. אלא שאי"ז דומה לגמרי משום שחלה רגילה אף שאינה ראויה לו היא ראויה לאחרים, משא"כ חלה קפואה אינה ראויה לשום אדם. וכע"ז דנו הפוסקים לענין לחם משנה בפסח, אם מי שנוהר לגמרי מלאכול מצה שאינה שמורה אם יכול לצרף מצה כזו ללחם משנה. (עיין ביה"ל סימן תפ"ב). כמו כן דנו הפוסקים בערב פסח שחל בשבת האם אפשר לצרף מצה ללחם משנה שהרי אסור לאכול מצה בערב פסח, ובזה הורה החזו"א שבשעת הדחק כשאין לו לחם אחר יכול לצרף מצה, אלא שבחוט שני (שבת חלק ד' עמוד ס"ט) כתב, שהחזו"א הורה כן רק כדי לא לבטל לחם משנה, אבל אין זה מועיל באמת. אמנם בפרי מגדים (סימן שכ"ה משב"ז סק"ג) נראה כי מי שמקפיד לא לאכול פת עכו"ם, שיכול לצרפו ללחם משנה אבל בפמ"ג (בסימן רע"ד משב"ז סק"א) מבואר שמועיל רק לזכר.

123. רק אם ידוע וברור לו שאין האכילה הזו מזיקה לו כלל. אמנם בדרך כלל מי שרגיש לדגן, גם אכילה מועטת מזיקה לו מעט, ולכן עדיף שלא לאכול מהלחם משנה כלל, ואפילו אם אין הנזק ניכר ומורגש אין צורך להדר ואינו צריך לאכול כלל מהלחם משנה. 124. שש"כ חלק ב פרק נה הערה ט"ו, עיי"ש שלצורך קיום מצות לחם משנה אין צריך לאכול כזית מפת הלחם משנה. וע"ע שם הערה פד.

125. במשנ"ב (סימן רצ"א סק"כ) מבואר שבפרוסה לא מקיימים מצות לחם משנה. אמנם דעת המשיב דבר (ח"א סימן כא) ועוד פוסקים, שבדיעבד יוצא ידי חובת לחם משנה בשתי פרוסות, ובתנאי שמביאם כבר לשולחן פרוסות. ובערוך השולחן (סימן ער"ד ס"ה) כתב, כי מי שאין לו לחם שלם בוצע על שתי פרוסות כי שלימה אינה אלא משום שהוא דרך כבוד. ולכן כדי לצאת ידי הפוסקים הנ"ל יעשה כמו שכתבנו בפנים.

צליאק בהלכה _____ לו

כא. כשבוצע בשבת על פת תירס או אורז, קמח חומוס או קמח שקדים וכדו', ראוי שיבצע על שנים כלחם משנה¹²⁷. ויוצא יד"ח לחם משנה בשתי פריכיות או לחמניות של אורז וכדו' כל שתפחו בחום וכדו' ונהיו כדבר שלם¹²⁸.

כב. גם כאשר אינו טועם כלל מהחלה, ואינו אוכל כלל מדבר שברכתו המוציא, מ"מ ראוי לשמוע מראש המסובים ברכת המוציא שמברך על לחם משנה, ולהתחיל את אכילתו רק אחרי שראש המסובים בירך על הלחם משנה¹²⁹.

אמנם גם לדעת המשנ"ב שבפרוסה אינו יוצא ידי מצות לחם משנה, עיין רמ"א (סימן תפא) ובמשנ"ב (שם סעיף א) שכאשר ישנם שתי שלימות ומצרף לזה פרוסה גם הפרוסה מצטרפת ללחם משנה ובאכילתה מקיים לחם משנה. ועיין בזה בשש"כ הנ"ל הערה יד. ועיין בארוכה בכל זה בשו"ת מגדנות אליהו ח"א סימן קמ"ז.

126. כי מאחר ויש פוסקים המובאים בהערות דלהלן הסוברים שעיקר ענין לחם משנה הוא שהברכה של סעודת שבת תקבע על לחם משנה, ולכן כדי להרויח שיטות אלו לא יברך בעצמו המוציא על פרוסה שלו, אלא יצא ידי חובה בהמוציא של המברך שאומרה על לחם משנה.

אמנם לפי הפוסקים שהובאו בהערות הנ"ל שביארו ענין לחם משנה שהוא דין שהאכילה של סעודת שבת תהיה על לחם משנה ובכך תהיה אכילה חשובה, אך אין זה ענין בברכה, אין צריך לצאת המוציא מהמברך אלא יכול לברך לעצמו, שהרי בלאו הכי אין הוא אוכל מהלחם משנה. ובכל זאת ראוי שיתחיל לאכול רק אחרי שהבוצע בירך על הלחם משנה וכדלהלן סעיף כב.

127. הגר"ח"ק, והגרנ"ק. דפת אורז ודוחן מצד צורת האפיה שלו, יש לו מעלה וחשיבות מסויימת של שם פת, ומאחר ויש להם מעלה מסויימת של פת ראוי לקיים גם בהם ענין לחם משנה.

ולטעם זה יש לדון שגם יכסה אותם בשעת קידוש וכמו בפת רגילה וכ"כ הגר"ח"ק. אלא שיש לומר כי מאחר ועיקר הטעם של כיסוי הפת בשעת קידוש הוא כדי שלא תתבייש הפת מכך שמברכים על היין ומהאי טעמא נהגו שלא מכסים את החלות בסעודה שלישית, א"כ אין זה שייך בפת אורז ודוחן שאין ברכתם המוציא.

128. בשם הגריש"א קובץ בית המדרש שבט ע"א.

129. ואף שמבואר במשנ"ב (סימן קסז סקפ"ג), שכדי לצאת ידי לחם משנה צריך לטעום מאותו לחם, וכע"ז בגר"ז, ואם כן כיון שהוא אינו יכול לטעום אזי בלאו הכי אינו יוצא ידי לחם משנה ובשביל מה לו להמתין לשמוע הברכה מהבוצע, מכל מקום כיון שבסימן רעד סק"ב נקט המשנ"ב לענין אכילה מהלחם משנה רק בלשון של 'נכון' לעשות כן, והיינו שאין זה חיוב גמור לאכול משל הבוצע (לכל הפחות במי שאוכל פת), לכן עדיף שיעשה כנ"ל.

לח _____ צליאק בהלכה

כג. אם אין לו פת משיבולת שועל, ואינו יכול לאכול כזית מהחלה, עדיף שלא יאכל כלל מהלחם משנה¹³⁰.

זאת ועוד, מטו בבי מדרשא משמיה דהגר"ח, שעיקר גדר לחם משנה הוא שכשהבוצע מברך על לחם משנה הוא נותן על ידי זה שם לכל הסעודה. ולפי זה אם יתחיל לאכול לפני הבוצע, אפשר שלא יתייחס אליו שם הסעודה, משא"כ אם יתחיל לאכול אחרי הבוצע ירויח שיחשב שאכילתו נחשבת מסעודה שנקבעה על ידי לחם משנה. וכע"ז כתב בשו"ת דברי יציב (חלק א סימן קכו), שדין הוא שהסעודת שבת תהיה נקבעת על לחם משנה וזה ע"י ראש הסעודה.

ועיין באשל אברהם (בוטשאטש סימן רעד) שכתב כי עיקר דין לחם משנה הוא הבעיזה, שיהיה בעל הבית בוצע לחם משנה ועל ידי זה הוא כשליח של כולם. אלא שלדבריו אין צריך לשמוע הברכה מפי הבוצע.

ומכל מקום עדיין יש לדון שכל הנ"ל שייך רק במי שסעודתו שייכת לברכת המוציא, אבל מי שאינו אוכל כלל פת שברכתה המוציא, בלאו הכי אינו יכול להשתייך ולהתחבר לסעודה שכל חשיבותה היא מחמת הלחם שאוכלים בה ועדיין צ"ע.

130. עיין הערות הקודמות נידון הפוסקים אם דין לחם משנה הוא ענין בברכה שתהיה על לחם משנה או שהוא ענין בסעודת שבת שצריכה להיות סעודה חשובה שנעשית על לחם משנה. ונפק"מ אם יש חיוב לשמוע ברכת המוציא מהמברך וכן אם צריך לטעום מהלחם משנה, שאי נימא שהעיקר הוא הברכה צריך לשמוע הברכה מהבוצע ואין צריך לטעום מהלחם משנה, אך אם נימא שהעיקר הוא הסעודה חשובה, אין צריך לשמוע את ברכת המוציא מהמברך וכל אחד יכול לברך לעצמו, אך מאידך צריך לטעום מהלחם משנה כדי להתחבר לסעודה חשובה.

ובנידון דידן, כיון שמדובר באדם שלא אוכל פת שברכתה המוציא, ודאי שלהני שיטות שלחם משנה הוא דין בברכה אין צריך לשמוע ברכת המוציא ולטעום מהלחם, אלא אפילו להשיטות שדין לחם משנה הוא בשביל להחשיב את הסעודה, ולדבריהם היה לומר שגם אדם זה עדיף שיטעם קצת מהלחם משנה כדי להשתייך לסעודה החשובה, מ"מ עדיף שלא יעשה כן, כדי לא להכנס לספק ברכות ע"פ המבואר במשנ"ב סימן קס"ג סקפ"ג ושעה"צ סקע"ב, קע"ז סק"ג. (אלא א"כ יחייב עצמו בכל הברכות על ידי אכילת מאכלים שודאי אינם נחשבים לבאים מתוך הסעודה ושודאי ברכת המוציא לא פטרתם). ובלאו הכי יש לדון שאדם זה שאינו אוכל מין דגן כלל וכל טעימתו מהלחם משנה היא רק כדי להשתייך לסעודה, אפשר שגם אם יטעם אין הוא משתייך לסעודה כי מאחר ואין הוא אוכל ממין זה כלל אין האכילה הזו מתייחסת כחלק מהסעודה ולהחשיבו על ידי זה כמחובר לסעודה חשובה.

נטילת ידיים המוציא וברכה אחרונה

כד. המשתדל להמנע מאכילת פת, ולכבוד שבת קודש הוא אוכל רק כזית בצמצום (ולא כביצה), יטול ידיו תחילה אבל לא יברך¹³¹.

כה. אם אוכל כזית פת רגילה, אע"פ שאוכל אותה רק כדי לקיים סעודת שבת בפת, ומקפיד שלא לאכול ממנה יותר, ברכת המוציא זו פוטרת את כל הסעודה¹³².

כו. המקדש ושותה רביעית יין, ולאחר מכן אוכל סעודת שבת ללא פת, יכול לברך על הגפן בסוף הסעודה, ולא צריך לברך מיד אחרי הקידוש על הגפן (ועיין הערה¹³³).

131. שו"ע סימן קנח ס"ב. ואם יכול בנקל עדיף לצאת הברכה מאחר. כמו כן אם יכול בקל לאכול שיעור כביצה, ראוי שיאכל, כדי לצאת דעות הסוברות ששיעור סעודת שבת הוא בכביצה.

132. כמבואר במשנ"ב (סימן קע"ז סק"ג) שגם להסוברים שכשאוכל פת רק כדי להפטר מהברכות אין זה מועיל לפטור, מ"מ אכילת כזית כדי לקיים מצות פת בשבת פוטרת את כל המאכלים.

133. אף שלכאורה צריך לחשוש לברך מיד אחרי הקידוש, הן משום ששיעור עיכול של שתיה הוא מעט, והוא פחות משיעור העיכול של אכילה, ועד סוף הסעודה כבר יעבור השיעור, וכל שיש חשש שיפסיד את ברכתו האחרונה מבואר בביה"ל סימן ק"צ ס"ב שראוי לברך מיד. ואין לומר שלא צריך לחשוש לזה משום שהאכילה והשתיה של הסעודה מועילים לו לצרף את שתיית היין לברכה שיברך אחר הסעודה, משום שי"ל ששתיית משקים אחרים אינם ממשיכים את העיכול של היין, וגם האכילה אינה מצטרפת לעיכול של השתיה, שכן לא הוזכר להדיא בשום מקום שאכילה מסייעת להצטרף לשיעור עיכול של שתיה, וגם לא ששתיית מים מצטרפת לשיעור עיכול של יין.

ובמ"ב (סימן קפ"ח סק"ח ושעה"צ סק"ט) נראה ששיעור עיכול תלוי בהגדרה האם נחשב לסעודה אחת, (וע"ע בחזו"א או"ח סימן כח סק"ד). לאור כל זאת בנד"ד שהקידוש אינו חלק מהסעודה ובפרט שאין כאן סעודה אלא אכילה בעלמא, אפשר שאינו נחשב כאכילה אחת ואין מצטרפין, ואם ימתין יפסיד את זמן הברכה.

מכל מקום למעשה מעיקר הדין מכמה טעמים אין לחוש לזה, דבביאור הלכה (בסימן קע"ד ס"ו ד"ה וכן) כתב שראוי לכתחילה שיכוון להדיא בברכת המזון לפטור את הברכה אחרונה על היין של קידוש, ומוכח שגם להסוברים שהיין אינו נפטר מצד עצמו כי הוא לפני הסעודה ואינו קשור אליו, מועיל לו ברכת המזון שמברך לאחר זמן. (אמנם אפשר שרק שם שאינו מדינא ממש סמך ע"ז).

ובגר"ז (בסי' תע"ג ס"י) מבואר שעצם זה שדעתו לאכול מועיל גם על שתיה שאינו מתעכל.

מ _____ צליאק בהלכה

כו. גם כאשר מקיים קידוש במקום סעודה ע"י רביעית יין או שתיים ושכח במעין ג' להזכיר של שבת, אינו חוזר לברך¹³⁴.

כח. בסעודת שבת וכדו' שבה ראש המסובים מוציא את המסובים עמו בברכת המוציא, אם ראש המשפחה או המקדש אוכל חלה משיבולת שועל יכול להוציא את האחרים האוכלים חלה מקמח חיטה בברכת המוציא¹³⁵.

סעודה שלישית

כט. התחיל לאכול סעודה שלישית לפני השקיעה ואוכל פריכות אורז, ירקות, או שאר מאכלים שהם אכילתו וקובע עליהם אכילה, כל שאכילתו בצורה שקבע עליה, יש מתירים להמשיך לאכול אחרי השקיעה

גם יתכן שמאחר והקידוש נצרך לכל האכילה שבלעדיו א"א לסעוד בשבת שוב הוא נחשב לחלק מהסעודה. וכע"ז צדדו הפוסקים לגבי ברכה אחרונה בד' כוסות שלא מברכים על כוס ראשונה ושניה ויוצאים בברכת המזון של אחר סעודה אף שיש הפסק גדול. (אמנם הרבה חלקו על זה וביארו שם טעמים אחרים שאינם נוגעים לדברינו). ובשיעורי הגרי"ש ברכות דף נ"ג ע"ב מובא לענין הד' כוסות או שיברך אחר הכוס הראשון ברכה אחרונה כדי שלא להפסידה, או שיאכל מעט או ישתה מים, והיינו ששני עצות אלו ממשכים שיעור עיכול של שתיה, ואף שזה מים וזה יין, זה אכילה וזה שתיה. וביותר מתבאר שם, שאפילו אם לא שותה את המים לצמאו רק כדי שלא יעבור שיעור עיכול גם כן מהני. וכותיה נקטו עוד הרבה פוסקים.

ולכן מדינא אין לחוש לכך, אם כי יש מקום להחמיר ולברך מיד על הגפן, או לשתות במשך הסעודה מעט יין. (וע"ע בזה במנח"י ח"ב סימן ק"ב, ומנחת שלמה סימן יח סק"י).

134. מי ששכח להזכיר 'רצה' בברכת המזון של שני סעודות ראשונות בשבת צריך לחזור כמבואר בסימן קפ"ח ס"ו ועיין בפמ"ג (א"א סימן קפח סק"ט) שמסתפק במי שאינו יכול לקיים סעודת שבת בפת אלא במאכלים שברכתם האחרונה היא מעין ג', ושכח להזכיר של שבת, אם חוזר או לא. (למרות שיוצא באכילתו חובת מצות סעודת שבת).

ועיין בשעה"צ (סימן רח סק"ס) שמצרף דעת כמה פוסקים שבמעין ג' לא תיקנו כלל הזכרה, וא"כ ודאי שאין צריך לחזור בספק.

וכע"ז מצאנו במשנ"ב (סימן קפח סקל"א) שחשש שלא לחזור בשכח רצה בגלל דעה שכתב עליה שאין דבריהם עיקר, וכל זאת כדי לא להכנס לספק ברכה לבטלה. וע"ע בכעין זה בשש"כ פרק נו הערה ל.

135. למרות שביחס ליוצאים בברכתו מצד סדרי הקדימה שלהם קמח חיטה קודם, מאחר ויוצאים מדין שומע כעונה נחשב שבירכו על של חיטה.

צליאק בהלכה _____ מא

ככל אדם שקבע סעודתו על פת¹³⁶, אך יש מתירים להמשיך הסעודה ג' רק בבין השמשות¹³⁷.

136. כן שמעתי מאמו"ר זצ"ל, וכן הורה הגר"ק, והגר"ח"ק כתב שיתכן צדדי ההיתר, (הערת הגר"ו) דהנה מבואר בשו"ע (סימן רצ"ט ס"א) כי מי שהיה יושב ואוכל מבעוד יום אינו צריך להפסיק אפילו משתיה. ובמשנ"ב שם סק"ב כתב, ואפילו רק התחלה בעלמא. ובהמשך כתב השו"ע, אבל היה יושב ושותה וחשכה מפסיק, וכתב המשנ"ב, משום דשתיה לאו דבר חשוב הוא, וציין לדברי רש"י דשתיה נחשבת לעראי ואינה קביעות ולכן חייב להפסיק.

ולכאורה לפי זה מי שלא נטל ידיו לפת לא נחשב קבע סעודה ואינו יכול להמשיך סעודה ג' אחרי השקיעה. אלא שיש לומר כי רק אדם שיכול לאכול פת גמורה, ואוכל או שותה עראי, צריך להפסיק בשקיעה, אבל מי שתמיד זהו קביעות סעודתו בכל סעודות חשובות שבתות וימים טובים, הרי הוא נחשב קבע סעודה ויכול להמשיך באכילתו. (ובפרט דבגמרא לא מוזכר כלל דוקא 'פת' אלא חילוק בין סעודת אכילה לשתיה).

והגר"ז אוירבך (שש"כ חלק ב פרק נט סעיף יד הערה מז) הסתפק, לענין מי שהתחיל לאכול בסעודה ג' מזונות, אם זה נחשב קבע ויכול להמשיך או שצריך להפסיק בשקיעה, כי יתכן שרק אם הוא שותה בלבד צריך להפסיק משא"כ במיני מזונות. אך מאידך אפשר דכיון שלא נטל ידיו הוכיח דלא קבע, ולא חשיב אלא כשתיה.

ועיין בערוך השולחן (סימן רצ"ט ס"ה) דגם באוכל מזונות צריך להפסיק משום שאין זה קביעות, ואם היה נחשב לקביעות א"כ שיטול ידיו על המזונות ויברך המוציא, ומדלא עשה כן הוי אכילתו ארעי וצריך להפסיק.

אמנם כל זה אינו שייך לענייננו מחמת שני טעמים. א. כי מאחר שמדובר באדם שזהו צורת סעודתו נחשב שקובע על זה. ב. כיון שזהו עיקר מזונו, במהותו יש לו חשיבות וקביעות, למרות שאינה סעודת המוציא.

ובשבט הלוי (חלק ח סו"ס ל"ו) כתב, לענין הרוצה לצאת סעודה ג' במיני תרגימא שיכול להמשיך אחרי צאה"כ, כי מאחר והוא רוצה לקיים דין סעודה שלישית במיני תרגימא, עפ"י המבואר בשו"ע (סי' רצ"א ס"ה), ולמרות דמשמעות הפוסקים הוא משום קביעות סעודה, והוא בהמוציא וברהמ"ז (לשון הלבוש רצ"ט סק"א), כיון דקבע לכבוד שבת נמשך השבת עם קביעותו וא"כ דינו כסעודת שבת, ושפיר שייך מש"כ הלבוש דנמשך השבת עם קביעותו עכ"ל. וא"כ כ"ש כאן שזה עיקר סעודתו וזהו צורת הסעודות שלו, ואוכל אותה בתורת סעודה, ודאי שנחשב לקביעות. שו"ר בקובץ ווי העמודים (ניסן תשע"ו) להגר"י זילברשטיין שכתב ככל הנ"ל, שמאחר ואצל מי שרגיש לגלוטן אין כל הוכחה ממה שלא נטל ידיו שאינו מתכוין לקביעות, לכן רשאי להמשיך לאכול אחרי השקיעה.

137. הגר"ש אלישיב. ולכאורה טעמו כי אפילו להתחיל סעודה ג' בספק חשיכה קל הוא יותר מלהתחיל משתחשך, כמבואר בביה"ל (סימן רצ"ט ד"ה משתחשך) ובשעה"צ (שם סק"ב) ע"פ דברי הט"ז שכדי לקיים סעודה שלישית אפשר להקל בבין השמשות, וכ"כ הגר"ז (סק"ב), והחיי אדם להקל בשעת הדחק, וא"כ ה"ה שאין צריך להפסיק בבין השמשות, מה עוד שאצלו יש לזה מעלת סעודה.

מב _____ צליאק בהלכה

ל. גם אם כבר יצא ידי חובת סעודה שלישית, כל שאוכל שוב אכילה מסודרת, לדעת המתירין רשאי להמשיך אחרי השקיעה, אבל אם סתם טועם או אוכל אכילת ארעי, מסתברא שעליו להפסיק בשקיעה¹³⁸.

לא. מי שלמרות שקשה לו מתאמץ לאכול מעט פת, בסעודה שלישית יכול יותר להקל בזה, ויאכל דגים או בשר לפחות כביצה, ואם אינו יכול לאכול דגים או בשר, יאכל פירות, ולכתחילה עדיף פירות מז' המינים¹³⁹.

שאר הלכות שבת

לב. מצות משיבולת שועל שטעמם מר, וע"י שמחממים אותם שוב סמוך לאכילתם ומתייבשים פגה מרירותם, מותר להניחם ע"ג דוד מים וכדו' בשבת לפני אכילתם¹⁴⁰.

138. למרות שלפי הטעמים שהתבארו בהערה הקודמת להתיר לו להמשיך לאכול הם טעמים רק כאשר יש על האכילה שם וצורת קביעות, ולא באכילה שכל צורתה ומהותה היא ארעית. אבל כשאוכל מאכל מסודר, גם אם כבר אכל סעודה שלישית, מאחר ועכשיו אוכל שוב בצורה של קביעות, ואצלו אכילה זו מוגדרת לחשובה וקבועה אינו צריך להפסיק, והרי"ז ככל מי שכבר אכל סעודה שלישית באמצע השבת, ונטל שוב ידיו לסעודה סמוך לשקיעה, שרשאי להמשיך את סעודתו גם אחרי השקיעה, כי הסיבה שאין מפסיקים הוא כי אין זה מכבוד הסעודה להפסיקה, ולא בגלל שזהו סעודה שלישית. (ובכל זה יתכן שיש לדון, אולי נשים קיל טפי ויהיה מותר להם להמשיך בכל גווני, מאחר וי"א שאינן חייבות בהבדלה, ויש שסוברים שהאיסור אכילה אחר השקיעה הוא מחמת חובת הבדלה עיין מרן רי"ז הלוי פכ"ט מהלכות שבת ה"ה).

139. שו"ע סי' רצ"א ס"ה, ומשנ"ב סי' תמ"ד סק"ח. ומבואר שם דבשר ודגים עדיף מפירות. ובמשב"ז בסימן רצ"א סק"ב כתב, לענין שבעת המינים כביצה משום שביעה קצת. עוד כתב שם ובסק"ה (אמנם במשנ"ב לא הביאו) שלכתחילה עדיף מז' המינים, וא"כ נראה שלדבריו הוא בכלל פירות. וכן נראה בשל"ה (ריש מס' פסחים) ובכנה"ג (סי' תקכ"ט). אבל עי' בשש"כ (פנ"ו הע' כ"ד) שהביא טעם אחר, ושלפי"ז פירות מז' המינים עדיף מדגים, (אמנם במ"ב לא הזכיר כלל עדיפות זו). ועיי"ש עוד הע' כ"ו לענין לצאת ברביעית יין.

140. הגרמ"ש"ק, ועוד.

הצדדים לאסור זאת הם, כי אף שקיי"ל שאין בישול אחר בישול אבל מאחר והמצות הללו טעמן מר, וכדי שיהיה ראוי לאכילה צריך לעוד פעולת בישול, אסור לעשותו כי נחשב שהבישול השני יש לו פעולה חדשה של תיקון, וממילא בכה"ג יש בישול אחר בישול. כמו"כ יש לאסור מצד מתקן מנא, ומכה בפטיש.

מאידיך, אפשר שלמרות שהוא מר (ואפילו לו יהיה מצב שהוא בדרגה שהוא מר מאוד

מג _____ צליאק בהלכה

לג. הנמנע גם מחמת זהירות בלבד מגלוטן, מותר לו לקרוא על גבי מוצרים בשבת האם יש בהם רכיב של גלוטן.

לד. מי שאצלו פת מקמח תירס היא סעודתו בימות החול, מצוה עליו להמנע מלקבוע עליה סעודה בער"ש מט' שעות ולמעלה¹⁴¹.

לה. מי שכל השבוע לא אוכל פת כלל ורק בשבת אוכל, ומסתפק האם שכח רצה אינו חוזר¹⁴².

בדרגה כזו שאינו ראוי לאכילה) אבל מאחר ומצד דרגת הבישול הוא כבר מבושל כל צרכו, למרות שכדי שיוכל לאכול צריך לעוד פעולה של אש שיפיג מרירותו, א"א להחשיב מחמת זה שאינו מבושל כל צרכו, ואין בבישול כזה משום בישול, וא"כ גם מטעם מכה בפטיש א"א לאסור, כי לדעת הביה"ל אין באוכלים מכה בפטיש ללא בישול. במג"א (סימן ש"ח סק"מ) כתב, שבדבר יבש שכבר נתבשל אפילו אם מחמתו נהיה הקשה לרך אין בו משום בישול, ובתה"ד הקשה עליו שהרי כל כלי נהיה תחילה ע"י התכה. וכתב שבכלי א"כ נתבטל ממנו לגמרי פעולה הראשונה, משא"כ במאכל. ובחיי אדם (כלל כ' נשמת אדם סק"ו) בשם הכלבו כתב, שכל דבר שאינו קשה מבריותו אלא הקור מקשהו אינו בכלל האיסור, אמנם יש בו משום מוליד. באגלי טל (אופה סק"ט י) וכע"ז בתה"ד (בסק"ג) כתבו שרק במאכל שלא עבר תהליך בישול או אפיה או שנתבטל לגמרי פעולת הבישול הראשונה כגון מתכת שהומס וחזר ונתקשה שבטלה הפעולה הראשונה לגמרי יש בזה איסור המסה. וכע"ז כתב בשו"ת רב פעלים (ח"ב סימן ג"ב) שלכן אין חשש להניח חתיכות לחם קשה וכדו' במרק באופנים שאין בהם חששות של בישול אחר אפיה על אף שמתרכך, כיון שכבר נאפה. אמנם יש מהפוסקים שכן חששו לדעות שיש מכה בפטיש באוכלים, למרות שהביה"ל חלק עליהם.

ומכל מקום בנד"ד מלבד כל הצדדים להקל, יש עוד טעמים להתיר, כי בעצם המצות כבר ראיות לאכילה אלא שטעמם מר אבל אין הם מופקעות מאכילה. ועוד שע"י החימום לא נוצר בו דבר חדש, אלא שכאשר הוא חם המרירות שבהם לא מורגשת ומפריעה כ"כ, וממילא לא שייך כלל חשש של מכה בפטיש ושל מקשה הרך. וכע"ז דנו הפוסקים לגבי עשיית צנימים בשבת, ואכמ"ל. עיין בדע"ת סק"ה הביא דעת השו"מ שדן לאסור וחולק עליו, וכע"ז כתב ברב פעלים.

141. הגר"ח"ק. דזהו בכלל המבואר בסימן רמ"ט ס"ב שמצוה להמנע מלקבוע סעודה כזו שנהוג בה בחול מט' שעות ולמעלה. אמנם ודאי שרק בשיעור של שביעה ולא כדי להשקיט רעבונו כמבואר בביה"ל שם שבזה אפילו פת מותר.

142. אדם רגיל שמסתפק האם אמר רצה מבואר במשנ"ב סימן קפ"ח סקט"ז שמאחר ורגילותו בכל ימות החול שלא לומר אנו תולים שגם בשבת לא אמר וחוזר ומברך. אבל אדם זה שלא אוכל פת בימות החול, ותמיד שהוא מברך ברכת המזון הוא רק עם רצה, אינו חוזר. שערי הלכה וקובץ צהר ט"ז מהגר"ח"ק.

מדד _____ צליאק בהלכה

לו. אפשר לעשות עירובי חצירות עם חלות רגילות גם כאשר אחד הדיירים רגיש לגלוטן ואינו יכול לאכול מאותה חלה¹⁴³.

לו. כשמתארחים כמה משפחות ואוכלים ביחד שמחמת כך פטורים מלערב¹⁴⁴, אם אחד מהם רגיש לגלוטן ואינו אוכל פת, אבל אוכל את עיקר מאכלו עמם, מצטרף ואינו צריך עירוב¹⁴⁵. מאידך אם אוכל את מאכלו בחדר אוסר עליהם ומחייב בעירוב, אף שאין הוא קובע עצמו בחדרו על ידי פת¹⁴⁶.

וכע"ז בספר חשוקי חמד על מסכת ברכות דף מ"ט אלא שהוא כתב שמסתבר כן באופן שכבר הוחזק בשלושים שבתות של ברכה"מ עם רצה.

143. כמבואר בשו"ע סימן שפ"ו ס"ח שמשנתפין אפילו באוכל שאינו ראוי לו. זאת ועוד, כאשר הסיבה שאינו ראוי לו הוא מחמת חולי, מבואר בביה"ל (סי' ת"ט ס"ז סוף ד"ה כפי) שמהני. ועוד שא"א להגדירו כאינו ראוי לו מאחר ויכול לאכול אלא שיגרם לו סבל ולענין חצר שיש בה אחד רגיש לגלוטן והוא רוצה לערב בפת אורז שלו וכדו', שרק אצלו יש לה חשיבות של פת ולא אצל שאר השכנים, מבואר במשנ"ב (סי' שסו ס"ח וסקמ"ז) לענין פת אורז שמאחר ודרך בני אדם לאכול מערבין עליו. ואפי' שצריך לערב על פת וסתם פת היא מה' מיני דגן (ראה שו"ע סי' שסו ס"ח ומשנ"ב סקס"ז), כתב הגר"ק שמאחר ועושים אותו כצורת פת ודרך העולם לאפותו ולאכלו (ולא כמו פת דוחן) מערבין עליו. אמנם יש להעיר שלא כדאי שהרגיש לגלוטן יערב על הפת אורז שלו מפיתו, כי בדרך כלל פיתו מועטת ויש לו רק כדי צורכו, ובכה"ג יתכן שיחשב כמקפיד על עירובו שמבואר בסימן שס"ו ס"ד שלא מועיל לעירוב. ולכן לכתחילה ודאי שראוי שיערב על חלה וכדו' מין דגן ולא להכנס לספיקות.

144. כמבואר בסימן ש"ע סעיף ד.

145. כי מאחר וזהו עיקר מזונו נחשב ג"כ כפת.

אמנם יש לדון כאשר אוכל גם קצת בחדרו פיצוחים וכדו', האם מחמת אכילה זו יחשב כדיוורין חלוקים ויתחייבו בעירוב. דזה ודאי שמי שאוכל פת עם כולם ואוכל בחדרו פיצוחים וכדומה אין הוא מחייב בשביל זה בעירוב, כי אכילת הפת עם כולם היא עיקר האכילה, ומה שאוכל בחדר אין לו חשיבות, אך ברגיש לגלוטן שנהי שאוכל עם כולם את עיקר מזונו מ"מ אינו אוכל עמם פת ואצלו כל אכילה חשובה לאכילה, אזי יש לדון אולי אם הוא אוכל מה שהוא בחדרו כבר יחייב את כולם בעירוב, או שגם אצלו מה שאוכל בחדר אינו נחשב עיקר מול עיקר מזונו שאכל עם כולם.

146. ואף שאדם רגיל שאוכל שאר מאכלים בחדר אינו אוסר את האחרים בטלטול, כאן שזה עיקר מזונו נחשב כקובע בחדרו וצריך עירוב.

צליאק בהלכה _____ מה

הלכות פסח

א. לענין אכילת מצה בליל פסח שהוא דאורייתא אם יכול לאוכלם בלא שיגרם לו נזק ודאי שחייב לאוכלם. ואם אכילת שני כזיתים מזיק לו, יכול לאכול רק כזית אחד¹⁴⁷, אלא שלכתחילה יאכל אותו כשיעור הגדול¹⁴⁸.

ב. אם אוכל את כל הכזיתים של הלילה, יכול לשערם כפי השיעור הקטן¹⁴⁹, מלבד הכזית הראשון שכשיכול ישערו בשיעור הגדול וכנ"ל.

ג. אם יכול לאכול ב' כזיתים, יחלקם, אחד יאכל בתחילת הסעודה ואת השני באפיקומן, ולא יאכל כורך¹⁵⁰.

ד. אם גם כזית אחד עלול להזיק לו, תלוי הדבר ברמת ההיזק והסיכון¹⁵¹. אם הרופא אומר לו שיגרם לו נזק¹⁵², ואפילו אם האדם

147. משום שאכילת שני כזיתים היא רק דרבנן, ובדרבנן אם יפול למשכב פטור וכמבואר לעיל בהקדמה, יתירא מכך בביה"ל סימן תע"ה ד"ה כזית שתמה על כל דין זה של אכילת ב' כזיתים, ובפרט כאשר המצות שהוא אוכל אינם מהמצות המשמשים כלחם משנה שלא שייך בזה כלל את הסיבה של אכילת ב' כזיתים. והיו מגדולי הדורות שלא החמירו בב' כזיתים כלל, ובסידור פסח כהלכתו פ"ח הערה 24 הביא מהאגרו"מ והגרנ"ק שביחס לכזית השני מתקיים בשיעור הקטן הכלול כבר בשיעור של הכזית הראשון.

148. כמבואר במ"ב בסימן תפ"ו סק"א שבדאורייתא צריך לחשוש גם ששיעור כזית הוא חצי ביצה, וגם שנתקטנו הביצים, אבל לדעת החזו"א שיעור כזית גם בדאורייתא הוא קטן יותר, ובשעת הדחק ודאי יכול לסמוך על השיעור הקטן.

- אלא שכל שיעורי הכזיתים הם לפי נפח ולא לפי משקל, ולכן משתנה שיעורם לפי סוגי המצות וצורת אפייתם, ושונה גם שיעור מצות יד ממכונה וכן מצות משיבולת שועל מאשר מחיטה, וקשה לדעת את השיעור המדויק ולכן א"א לדייק ממש על השיעור. (וכמש"כ החזו"א שקשה לקבוע לפי משקל ואפשר רק לקבוע שיעור שלא יהיה בו ספק) הממוצע לפי משקל של השיעור הגדול של כזית במצות רגילות הוא, משקל בין 28-32 גרם, והשיעור הקטן הוא משקל בין 17-20 גרם.

149. דשאר הכזיתים מלבד הכזית ראשון חיובם רק מדרבנן.

150. כמבואר בסימן תפ"ב מ"ב סק"ו.

151. ציץ אליעזר חלק יט סימן כ"ב.

152. כ"כ בבנין שלמה להגר"ש הכהן ז"ל מוילנא סימן מ"ז, הביאו בציץ אליעזר שם.

מו _____ צליאק בהלכה

עצמו מרגיש מעצמו שזה עלול להזיק לו¹⁵³, הוא פטור גם מכזית ראשון, ומרמת היזק מסויים אינו רשאי להחמיר על עצמו¹⁵⁴.¹⁵⁵ אך אם לא יגרם לו נזק אלא שמחמת האכילה יסבול כאבים גדולים, או יפול למשכב, אזי הוא פטור מלאכול אולם אם ירצה להחמיר ולאכול, רשאי. ואם כל החשש הוא כאבי בטן שלשולים וכדו' אבל ברמה סבירה, צריך לדחוק את עצמו ולאכול.

ה. בפועל כמעט לא קיים מציאות ששיעור מועט של כזית אחד יגרום סיבוכים, ולכן כל שלא ידוע לו שמאכילת כזית אחד עלול להווצר אצלו בעיות, אין לו לחשוש וחייב לאכול לפחות כזית אחד של מצה¹⁵⁶.

ו. מי שגם במשך השנה יוצא לו שהוא אוכל לפעמים מעט גלוטן, חייב לאכול כזית מצה בליל פסח כדין. אמנם פשוט שהוא יכול לכתחילה לאכול משבולת שועל.

הקדמה בנושא של המצות שיבולת שועל

דעת גדולי הפוסקים זצ"ל¹⁵⁷ ששיבולת שועל המוזכר בש"ס זהו

וכ"כ במקראי קודש הלכות פסח חלק ב סימן לב. וע"ע בציץ אליעזר חלק טו סימן ל"ב, וחלק יט סימן כב. וכע"ז מתבאר גם באגרות משה שהובא בהקדמה שכאשר יחלה פטור, וכע"ז נקטו הגרש"ז אוירבך והגר"ש אלישיב זצ"ל.

153. אבל לא ימהר להחליט לעצמו אלא צריך לשאול בזה שאלת חכם הבקיא בנושא, לדון ולחלק בין רמות הסיכון ומהותם, כגון פגיעה במעיים וכדו' שמוגדר כספק סכנה וכן סיכון לפגיעה בדברים אחרים כהתפתחות וכדומה. וכן לשקול את גודל אחוזי הסיכון.

154. וכן מובא בצוהר קובץ ט"ו בתשובות הגר"ח שם שאם לדעת הרופאים זה מזיק ואפילו מעט אין מקום להחמיר והוא אפילו איסור.

155. הגדה של פסח מנחת אשר.

156. מאמרו של הרב פרנקל בקובץ שערי הוראה הנ"ל שהביא חוות דעת זו מכמה מומחים. ספר נשמת אברהם מהדו"ב. ושם הביא לחלק שכאשר אפילו כזית אחד יכול לגרום לו שלשולים עזים לכמה ימים נחשב שיש בו סכנה. ובכל ענין עליו להתייעץ עם רופא.

157. הגרש"ז אויערבאך הגר"ש אלישיב והגר"ש וואזנר ע"פ הראשונים ומסורת הדורות. ולא כמי שרצה לערער על זה.

מז צליאק בהלכה

ה'קוואקר' המצוי כיום. ומרן הגר"מ פיינשטיין זצוק"ל אמר בזה"ל¹⁵⁸ אפילו יביאו עוד אלף ראיות לא יוכלו לשנות את המקובל בכלל ישראל. וכן כתב שם בשם הגר"ש אלישיב כי השבולת שועל אוינ"א קוואקר היא שבולת שועל שבתורה לגבי חמץ, חלה, חדש, ברכת הנהנין, וכלאים. וכל המפקק בדבר אינו אלא מן המתמיהים.

ויש בזה שני סוגים: האחד. קמח שבולת שועל קלוי. והשני. קמח שבולת שועל לא קלוי.

מצה העשויה מקמח שיבולת שועל ללא תהליך קלייה בתנור, טעמה מר ואינה נוחה כ"כ לאכילה. מאידך יש בה מעלה בשימור, היינו ששיבולת שועל ללא קלייה בתנור ראוי להחמיץ בפועל גם בלישה ובאפיה והוי שימור מושלם מהקצירה והטחינה עד הלישה והאפיה.

מצה העשויה מקמח שיבולת שועל שעבר תהליך קלייה בתנור, הן אמנם מעלתה שאינה מרה כל כך וטעמה יותר נוח לחיך וראויה יותר לאכילה. ויש בזה הידור מצוה, שאוכל את הכזית ראשון לתאבון כמובא בראשונים, וגם חיבוב מצוה שהמצה חביבה עליו.

אך מנגד אף שהשיבולת שועל היא מין דגן הראוי להחמיץ, אחרי הקליה אין היא יכולה להחמיץ בפועל, ודנו הראשונים אם מצה כזו שהיא ממין הראוי להחמיץ אך מסיבה כל שהיא אינה יכולה להחמיץ בפועל יוצאים בה ידי חובה של כזית ראשון.

לאור זאת אלו שאינם יכולים לאכול קמח רגיל וצריכים לאכול מצה משיבולת שועל יש מהם שמקפידים לאכול כזית ראשון ואפיקומן דוקא מצה מקמח שיבולת שועל לא קלוי. ובשאר החג אוכלים מצות מקמח שבולת שועל הקלוי.

ויש שגם לשאר כזיתים בליל הסדר אוכלים מסוג שלישי של קמח שיבולת שועל שהוא קלוי רק בכ-80 אחוז ויש בו את שתי המעלות, הוא גם עדיין ראוי להחמיץ וגם מרירותו פגה וראוי יותר לאכילה.

158. הובא בהליכות שדה קובץ 57.

מח _____ צליאק בהלכה

והנה בעיקר הנושא של מצה של שיבולת שועל יש לדון: א. אם מותר בכלל לאוכלה בפסח גם לא בכזית ראשון. ב. אם יוצא בה ידי חובת כזית ראשון ואפיקומן. ויש לדון בזה מכמה סיבות.

א. ברמ"א¹⁵⁹ כתב, שהמנהג ליקח חיטים.

ב. יש שדנו שמאחר ותכונותיו של השיבולת שועל שונים אין לנו מסורת בצורת אפייתו, ויש לחשוש שבצורת אפיית המצות הרגילה עלולים להחמיץ יותר מהר¹⁶⁰.

ג. מאחר והשיבולת שועל עוברת תהליכי עיבוד מסויימים, יש לחשוש שבצק העשוי ממנה מחמיץ מהר יותר מבצק העשוי מחיטים. וצריך להמנע מלאכלו כל הפסח.

ד. גם אם משתמשים בקמח קלוי שלא ראוי להחמיץ, עדיין יש לדון אם יוצאים בו ידי חובה בכזית ראשון, כי יתכן ומצה הכשרה למצוות מצה היא מצה העשויה ממין הראוי להחמיץ, וקמח זה נהי שיעיקר מינו ראוי להחמיץ אבל שמא בגלל שלא ראוי להחמיץ בפועל בשעת הלישה והאפיה בגלל הקליה, אי אפשר לצאת בו¹⁶¹.

ה. לאור כל הנ"ל יש לדון במי שרגיש לגלוטן עד כמה הוא צריך להתאמץ ולאכול מצה רגילה בכזית ראשון, ושאר כזיתים. ואם נתיר לו לאכול מצת שיבולת שועל האם עדיף שיאכל מקמח קלוי או שאינו קלוי.

כמו כן יש לדון אם צריך להמנע מלאכול מצה זו גם בשאר ימי הפסח מחשש חימוץ.

159. סימן תנג סעיף א.

160. וכמו שמצאנו הרבה הוראות והלכות באפיה מחיטה רגילה שאלולא נמסר לנו לא היינו חוששים.

161. יש אומרים שבזמנינו כבר לא עושים קליה לקמח שיבולת שועל כך שסיבה זו כבר לא קיימת (אבל צריך לברר היטב בזה את המציאות ולא לסמוך על שמועות שאינן מוסמכות דיים).

מט _____ צליאק בהלכה

ואציע בזה הצדדים להקל¹⁶².

כתב הרמ"א¹⁶³ 'והמנהג ליקח לכתחילה חטים (מהרי"ל)' וכן הוא לשון הלבוש¹⁶⁴ 'אבל נוהגין ליקח דווקא חיטין שהוא המובחר ומוקדם למצוה, וכשאינן לו חטין יוצאין בשאר מיני דגן'. ובחק יעקב¹⁶⁵ כתב, 'לכאורה היה נראה דאם אין לו חטים יקח כפי הסדר שהם שנויים במשנה... ומ"מ נ"ל דכאן אליבא דכו"ע מין החביב עליו קודם, כדי לקיים יותר מצות אכילת מצה לתיאבון, ואפשר דמהאי טעמא נקט ג"כ התנא בכל מקום חיטין לפסח, לפי שמסתמא הוא החביב לרוב בני אדם' עכ"ל.

בשו"ע הרב¹⁶⁶ כתב, 'ומצוה מן המובחר לכתחילה ליקח חטים למצת מצוה ולא אחד משאר ארבע מיני דגן, וכן המנהג, ואם אין לו חטים יקח משאר מיני דגן מין החביב עליו יותר כדי שיאכל מצה לתיאבון', ובמשנ"ב¹⁶⁷ כתב, 'והמנהג ליקח לכתחילה חטים. משום דהוא חביב לאדם ביותר, ואיכא משום הידור מצוה, ואם אין לו חטים יקח למצות מאחד מהארבעה מינים החשוב לו ביותר כדי שיאכל לתאבון¹⁶⁸. ובדרכי משה¹⁶⁹ כתב, דנהגו למעט באכילה ביו"ט ראשון של פסח כדי שיאכלו מצה לתאבון בליל שני אף דליל ב' הוי דרבנן. וצ"ע.

מכל הנ"ל למדנו כי יש חיוב להזהר שיאכל מצה לתיאבון, וכן יש משום הידור מצוה, ומשום חיבוב מצוה, שיהיה חביב ולא יהא כאוכל מרור וכיוצ"ב.

162. עיקרי הדברים במאמר זה נכתב ע"י הגר"י שליט"א.

163. סימן תנג סעיף א.

164. שם.

165. סק"ב.

166. סימן תנג סעיף ב.

167. שם סק"ב. עיי"ש בשער הציון ס"ק א שציין מקורו 'חק יעקב וחמד משה (ס"ק א') והגר"ז (ס"ב)'.
 168. עיין רש"י ורשב"ם (פסחים דף צט ב) דלתאבון הוא משום הידור מצוה.

169. ריש סימן תעא בשם הכל בו סימן מט.

ג צליאק בהלכה

ולפי זה לכאורה יש להעדיף את המצות העשויות מקמח שיכולת שועל קלוי שהוא ראוי יותר לאכילה מאשר מצות העשויות מקמח שלא נקלה בתנור וטעמם מר.

מאידך, הרמב"ן¹⁷⁰, הרמב"ם¹⁷¹, מגיד משנה ולחם משנה¹⁷², הר"ן¹⁷³, רבינו דוד תלמיד הרמב"ן¹⁷⁴, מהר"ם חלאווה¹⁷⁵, מג"א¹⁷⁶, סברו שצריך מצה העשויה מקמח הראוי להחמיץ.

ומצינו באחרונים שכתבו שלשיטת הראשונים שצריך שמירה משעת קצירה, או שעת טחינה, מספיק שיהיה ראוי להחמיץ בשעת קצירה או טחינה, אע"פ שאח"כ כבר אינו ראוי להחמיץ בפועל¹⁷⁷.

עוד יש לדון לבני חו"ל שחיוב אכילת מצה שלהם בליל ט"ז ניסן הוא מדרבנן, האם כנגד דעות הראשונים שצריך שיהא ראוי להחמיץ עדיף שיאכל כזית ממצה קלוייה שיש בה מעלה שטעמה ערב ואוכלה לתיאבון ויש בה הידור מצוה וחיבוב מצוה, ולא כאכילה בדוחק.

170. במלחמות פסחים דף ל"ו.

171. הלכות חמץ ומצה פ"ו הלכה ה.

172. שם.

173. פסחים שם.

174. פסחים שם.

175. פסחים שם.

176. סימן תנ"ד סק"א.

177. לרווחא דמילתא, אולי יאכל שני כזיתים מצה, בליל טו ניסן. כזית אחד מקמח קלוי בתנור, ויאכל לתאבון ולתאוה, לחיבוב מצות מצה, שתהא מצה חביבה עליו, והידור מצוה. וזהו מין הראוי להחמיץ, וגם היה ראוי להחמיץ בפועל בשעת קצירה, (ואולי גם בשעת טחינה). ויאכל כזית נוסף, ממצה מקמח לא קלוי בתנור, עם מרירות, אבל מעלתו שזהו ראוי להחמיץ בפועל, מתחילתו ועד סופו, ז"א, משעת הקצירה והטחינה ועד הלישה והאפיה, והוי שימור מושלם לכו"ע.

- יל"ע, אם אכן יאכל שני כזיתים מצה, היאך עדיף למיעבד לכתחילה, האם יאכל תחילה כזית מקמח קלוי, שזה ראוי ונעים לחיך לאכילה, ונהנה מאכילת מצת מצוה, וזהו גם כבוד המצוה, וזה לתאבון ולתאוה, ולחיבוב והידור מצוה, כראוי, ולמצוה מן המובחר. והברכה על אכילת מצה, תהא סמוך לאכילת כזית זה. או יאכל תחילה כזית מצה מקמח לא קלוי, (למרות טעמו המריר) דמעלתו דהוי שימור מושלם מחימוץ, לא רק מין הראוי

צליאק בהלכה _____ נא

בלבוש¹⁷⁸ כתב, לבני חו"ל דנוהגים יום טוב שני, וכל מה שנוהגין שלא לאכול בערב פסח משום שיאכל לתאבון בלילה, יהא נזהר ממנו גם כן ביום ראשון של פסח כדי שיאכל לתאבון בליל שני, ואפילו מצה לא יאכל אכילה גסה ביום ראשון (דפסח) כדי לאוכלה בליל שני בתאבון, שהוא לנו כליל ראשון (דפסח) בכל הלכותיה. עכ"ל הלבוש.

גם אי נאמר שצריך שיהיה ראוי להחמיץ מעיקרו, עדיין יש לעיין האם ניתן לערב קמח קלוי ולא קלוי ולצאת בזה אפילו כשרוב הקמח קלוי, כי עצם זה שיש בו מקצת קמח הראוי להחמיץ ובגינו צריך שימור מלהחמיץ כבר נחשב מצה שמורה, וכן תלוי האם ביטול ברוב (לפחות בתערובת של לח בלח) נותן לו גם כן דינים ונחשב שימור¹⁷⁹.

העולה לדינא לדעת רוב הפוסקים או חלקם

א. מי שיכול לאכול גלוטן ולא מזיק לו, ודאי צריך לאכול מצה מחיטה¹⁸⁰.

ב. אם יכול לאכול כזית אחד ממצה רגילה יאכל כזית ראשון ממצה רגילה¹⁸¹.

להחמיץ, אלא גם שראוי להחמיץ בפועל, מתחילתו, משעת קצירה וטחינה עד סופו, שעת לישה ואפיה. והברכה על אכילת מצה תהא סמוך לאכילת כזית זה.

178. סימן תעא סוף סעיף ב.

179. עיין עונג יו"ט סימן ד, הגהות הרעק"א הלכות ציצית סימן יא סק"א, או"ש פרק א מציצית הלכה יא, מנחת חינוך מצוה י אות ו, משיב דבר סימן ל"ד, שערי יושר שער ג פרק טו, ועוד הרבה.

180. הגרי"ש אלישיב קובץ דרכי ההוראה חלק א.

181. הגרי"ש אלישיב שם. ובשו"ת מנחת יצחק חלק ט סימן מ"ט החמיר יותר לחייב לאכול כזית אחד ממצה רגילה כיון שאין אנו בקיאים באפיית שאר מינים, ושאין לחשוש לכזית אחד שלא יוכל לאכול. ועיין במאמרו של הרב פרנקל בקובץ שערי הוראה הנ"ל. ובשו"ת וישב משה כתב שהסתפק על חולה האם יאכל כזית מצה והגרי"ש אלישיב השיב 'שומר מצוה לא ידע דבר רע'. אמנם ברור שכל זה בסתם דרגת רגישות רגילה אבל מי שידוע לו שגם כזית אחד מזיק לו ביותר, אסור לסמוך על עצמו מבלי לשאול רופא וחכם וכפי שנתבאר לעיל.

נג צליאק בהלכה

ג. דנו הפוסקים האם מצה שהוציאו ממנה את כל הגלוטן יוצא בה ידי חובת מצה, ולכן מצות משיבולת שועל העשויות מקמח קלוי¹⁸², אין לצאת בהם לכתחילה ידי חובת מצה.¹⁸³ ומי שאי אפשר לו בענין אחר יוצא בזה בדיעבד.

ד. אבל כל שלא הוציאו ממנו את כל הגלוטן רשאי לכתחילה לצאת בהם ידי חובתו.

ה. מצות העשויות משיבולת שועל העשוי ברובו מקמח לא קלוי, דעת רוב הפוסקים שיוצאים בהם ידי חובה¹⁸⁴.

ו. גם בשאר ימי הפסח מותר לאכול לכתחילה מצות משיבולת שועל ולא צריך להחמיר¹⁸⁵ שלא לאוכלם מצד שאין הם מקמח חיטה¹⁸⁶, ואפשר שאם כשימנע מהם יחסר לו בשמחת יו"ט, אסור לו להחמיר וחייב לאוכלם¹⁸⁷.

ז. אם יכול לאכול את כל הכזיתים בלילה ראשון משיבולת שועל,

182. בקובץ שערי הוראה (חלק ג) הביא שהגרי"ש אלישיב נטה להחמיר בזה. ובספר וישב משה (חלק א עמוד קנ"ו) כתב, ששאלו את הגרי"ש א בנוכחותי האם מותר לעשות מצות משיבולת שועל שנקלטה לפני זה שע"י הקליה יורד הטעם המר שלהם, אבל כבר אינו ראוי להחמין, או אינו יוצא בזה כיון שאינו בכל תאכל חמץ. והשיב, אכן צריך לחשוש דלמא קולין את זה כשיעור קליה ואסור לעשות מזה מצות. וע"ע דעת מרן בעל שבט הלוי (קובץ מבית לוי חלק ח עמוד קי"ז) לחשוש שלא יוצאים בזה ידי חובה.

183. שבט הלוי (חלק ט סימן קיז) שיכול לסמוך על הח"א שסגי במין המחמין, ולרווחא דמילתא ישמע הברכה מאחר.

184. חשב האפוד חלק ג סימן ט. תשובות והנהגות חלק א סימן שב, וחלק ה סימן קל. הגרמ"ש"ק. אמנם יש שחששו שלא לצאת בהם, וכן שלא להשתמש כלל, וכל שכן מי שאינו צריך לזה כלל וכדלהלן.

185. דרכי ההוראה חלק א בשם הגרי"ש"א.

186. אף שבמנח"י וגם קצת בשבט הלוי נקטו שלא לאוכלם אלא בכזית ראשון בגלל שאין ברירה, אבל בשאר ימי החג גם מי שאין לו מצות אחרות שיכול לאוכלם כדאי לו להמנע מאחר ואין להם מסורת.

187. הגרמ"ש"ק.

נג _____ צליאק בהלכה

אינו רשאי להחמיר על עצמו לאכול כזית מחיטה במידה וממנו יכול לאכול רק כזית אחד בלבד.

ח. מי שיכול לאכול מצה רגילה יש אומרים שמן הראוי שלא יאכל מצות שיבולת שועל בכל ימי הפסח¹⁸⁸. אמנם הרבה מהפוסקים סוברים שאין צריך להחמיר בזה.

ט. מי שיכול לאכול כזית אחד מקמח שיבולת שועל (וכך הוא כמעט אצל כולם) אינו רשאי לפטור את עצמו מחמת סיבות וחששות רחוקות של בריאות, וגם אם זה גורם לו מיחושים, אם המיחושים הינם ברמה סבירה חייב לאכול.

י. גם אם המצות מקמח שיבולת שועל טעמם מר ואינו ערב לו, חייב לאכול את כל הכזיתים של לילה ראשון, ובחול"ל גם של לילה שני, אבל בשאר ימות החג, וכן בשביעי של פסח פטור¹⁸⁹.

יא. הרוצים לערב קמח של שיבולת שועל קלוי ואינו קלוי כדי שלא יורגש המרירות, צריך שרוב הקמח יהיה מאינו קלוי¹⁹⁰, ויאכל כשיעור ב' כזיתים. וי"א שלכל הפחות חצי יהיה מאינו קלוי, ויאכל ב' כזיתים בכדי אכילת פרס¹⁹¹. אבל אין לערב קמח תפו"א¹⁹².

188. דרכי ההוראה חלק א' בשם הגריש"א.

189. דשבת ויר"ט לעונג ניתן, וכשאין זה עונג לו, פטור. משא"כ בלילה ראשון שכזית ראשון הוא חיוב דאורייתא ושאר כזיתים הם דרבנן, וגם יו"ט שני שהוא דרבנן חייב לאכול.

190. אמנם מצוי מאוד שגם הקלוי אינו קלוי לגמרי אלא רק כ-80 אחוז, ואז גם הקלוי ראוי עדיין להחמין. אלא שיש לברר במציאות האם קלייה זו של 80 אחוז הוא בכל הכמות ממש או רק בחלקו, אבל חלק ממנו נהיה קלוי כולו. ומאידך בצדדי ההלכה לעולם יש גם את הצירוף של הסוברים שמספיק בזה שהשיבולת שועל בשעת קצירה ראויה להחמין.

191. דאינו דומה לפת אורז שגם בפחות ממנו יוצא בתערובת כי הוא דין מיוחד באורז שהוא נגרר. הגרמ"ש"ק. וכ"כ הגר"א נבנצאל שליט"א שרק באורז מועיל כי אורז אחרי חיטים הוא נגרר כמבואר במשנ"ב סימן תנ"ג סקי"ד. ומכל מקום אף על פי שגם

שאר דינים בנושא המצה והפסח

יב. אם אוכל רק כזית אחד של מצה, אם עושה סדר לבדו יאכלנו באפיקומן¹⁹³. אבל אם עושה סדר עם בני המשפחה, וכל שכן אם הוא העורך את הסדר, יאכלנו בתחילה¹⁹⁴. וי"א שלעולם יאכלנו בכזית ראשון¹⁹⁵.

בתערובת של שאר מינים שאין להם את מעלת הנגור שקיים רק באורז עם חיטה, מבואר במשנ"ב הנ"ל שכשיש בו כזית בכדי אכילת פרס דגן מעיקר הדין יוצא בכזית אחד דלא כהראב"ד, ובחזו"א כתב כהראב"ד שלעולם אינו יוצא עד שיאכל כזית מהדגן עצמו, זה רק במינים אחרים שטעמם שונה, אבל כאן שכל התערובת הוא מאותו מין אלא שחלקו קלוי וחלקו לא קלוי לא שייך לומר כאן מעלת טע"כ שהאינו קלוי יתן את דינו על הקלוי ולכן עד כמה שחושש ורוצה לצאת ידי חובה רק מכה האינו קלוי צריך שיהיה בו רוב. הגרמ"ש"ק.

192. כך הורו רבותינו שלא לערב שום דבר אחר בקמח, מחשש מדברים שלא ידוע לנו, וגם במציאות יש לחשוש שהיו בטחינה מי פירות ונתייבשו.

193. כן הוא דעת המג"א סימן תפ"ב סק"א והמשנ"ב סק"ו, דלא כהנזירות שמשון שחולק עליו. ואם עושה כך צריך לשים לב להלכות שאינם שייכות בשאר בני אדם:

א. לזכור לברך את כל הברכות על כל המאכלים.

ב. ראוי לברך שהכל על מאכל לפני אכילת המרק שבסעודה כי יש לחשוש שלפחות בצורת שתיה מוגדר כמשקה שנפטר בברכת היין.

ג. אם יביאו גלידה למנה אחרונה וכבר בירך שהכל על הבשר שלא יברך עליו (אף ששאר בני אדם שנטלו ידיהם בתחילת הסעודה מברכים על זה שהכל).

ד. כשמברך על הכרפס או שיכוון לפטור את המרור וגם את שאר הירקות שיהיו בסעודה, או שבכרפס יכוון להדיא שלא לפטור את המרור ויברך על המרור ויכוון לפטור כל מה שאוכל אח"כ. (שכן לדעת הגר"א הובא בביה"ל בסימן תע"ג ד"ה ואינו דהטעם שאין מברכים על המרור היא משום שיתכן וזה נחשב לדבר הבא מחמת הסעודה וללא זה אינו נפטר בברכת הכרפס. אלא שהביה"ל הנ"ל כתב שרוב האחרונים לא נקטו כן).

ה. לפני שנטל ידיו בסוף הסעודה כדי לאכול את הכזית מצה, יברך קודם ברכה אחרונה על מה שאכל בסעודה, ואם שכח ולא בירך יברך אחרי שאכל את המצה או אפילו אחרי ברכת המזון את הברכה אחרונה, כיון שברכת המזון לא פטרו.

194. שו"ת שבט הלוי חלק יא סימן קכג. הגר"ש דבליצקי זצ"ל. וכן הורה הגרנ"ק זצ"ל. ומשום כבוד הבריות שלא ישנה ואפילו רק סועד עמם. (אלא שכיון שזה הוא הטעם י"ל שכשאין הדבר מפריע לו עדיף שלא, וכמבואר במשנ"ב סימן יג סק"ב עיי"ש).

195. הגר"ש אלישיב בשו"ת וישמע משה חלק א עמוד קנ"ו.

צליאק בהלכה _____ נה

יג. גם אם אוכל רק כזית אחד של מצה ובתחילת הסעודה, אחרי שאכל כזית ראשון ולא אוכל יותר מצה, יכול להמשיך לאכול סעודה רגילה.¹⁹⁶

יד. הנוהג איסור באכילת קטניות, ואינו יכול לאכול מצה, מותר לו לאכול קטניות רק עד גיל בר מצוה.¹⁹⁷

טו. הנמנע לגמרי מלאכול דגן ואכל מצות משיבולת שועל ביחד עם אחרים שאכלו מצה רגילה, גם אם האחרים מקפידים שלא לאכול כלל ממצה של שיבולת שועל, כל שרק נמנע מאכילתו אבל אינו אצלו כאיסור או חומרא שלא לאכול, מסתבר שמצטרפים לזימון.¹⁹⁸

טז. אם המצות שיבולת שועל מונחות ביחד עם מצות רגילות, בשבת יזהר שלא להכשל באיסור בורר.¹⁹⁹

196. ולא אומרים שהכזית הראשון שם אפיקומן עליו ואין אוכלים אחר אפיקומן, אלא מאחר והוא פטור מאכילת אפיקומן כזית הראשון אינו בכלל אפיקומן וממילא אין לו דין של אין מפטירין. (ועוד שבמשנ"ב שם נראה שרק אם יכוון באכילתו בתחילה גם לשם אפיקומן יהיה אסור לו לאכול אחריו).

197. בשם הגרי"ש אלישיב. מאחר ומבואר בערוך השולחן סימן תנ"ג ס"ה שגם מי שאין לו מצה אבל יכול לאכול תפוא"א אינו רשאי לאכול קטניות, ורק אם אין לו מאכל אחר או במקום חולי כשצריך לזה מבואר במשנ"ב סימן תנג סק"ז שמותר. ועיין מש"כ בדברי יציב או"ח חלק ב סימן קצ"ה במקום חולי, ובדברי מלכיאל או"ח סימן כח.

198. בשו"ע בסימן קצו סעיף ג מבואר שכאשר שניהם מקפידים כל אחד מטעמו שלא לאכול מהשני אין מצטרפין, אמנם עדיין מסתבר שתלוי עד כמה דרגת המקפיד. וכע"ז בביה"ל סימן רצ"ו סעיף ב ד"ה אם. ועיין בשבט הלוי חלק ח סימן קי"ז סק"ג, ובתשובות והנהגות חלק ד סימן ק, לענין זימון כשחלק אוכלים מצת יד וחלק מצת מכונה. וע"ע בשו"ת משנה הלכות חלק יא סימן ק"ס.

199. כדין ב' מינים.

הלכות יו"ט, סוכה

א. כזית ראשון של אכילה בסוכה בלילה ראשון²⁰⁰ צריך לאכול דוקא מפת העשויה מאחד מחמשה מינים, ולכן אם אכל כזית ראשון מקמח תירס או אורז לא יצא²⁰¹.

ב. רוצה למעט בכמות הקמח דגן רשאי לערב קמח דגן בשאר קמחים. וכדי שיצא לכל הדעות חובת כזית ראשון בסוכה יאכל כזית מפת שרוב הקמח שבה הוא קמח של חמשת המינים, ואז אפילו אם המיעוט הוא קמח אורז יצא ידי חובה.

אמנם בשעת הדחק שאינו יכול לאכול כמות כזו, רשאי לערב באורז שיעור מועט של קמח חיטה, באופן שטעם הקמח חיטה יורגש ויוצא בזה ידי חובתו²⁰².

ג. דין זה הוא רק כאשר מערב קמח חיטין באורז, ולא כשעיקר הקמח הוא משיבולת שועל²⁰³.

ד. וכן יכול בשעת הדחק לערב את הדגן בקמחים אחרים, או שיערב שיבולת שועל עם אורז או שאר קמחים, וצריך לערב בכמות כזו שיהיה בכל התערובת שיעור של כזית בכדי אכילת פרס מקמח דגן שהוא לכל הפחות בשיעור של 12.5 אחוז מכל התערובת, ואז יצא ידי חובה גם כאשר אוכל כזית מכל התערובת עצמה בתוך זמן של כדי אכילת פרס²⁰⁴.

ה. אם מחמת אכילת כזית דגן ואפילו בתערובת הנ"ל יפול לחולי,

200. לענין כזית בליל יו"ט שני של גלויות יתכן שתלוי במובא בסימן תרל"ט ס"ה במשנה ברורה סקל"ה ושעה"צ סקע"א מחלוקת הפוסקים לענין ירידת גשמים אם חייבים לישב בסוכה.

201. הגר"ח"ק ועוד.

202. כמבואר בסימן תנ"ג סעיף ב ובמשנ"ב סקי"ד. אלא שבמצה לא עושין כלל תערובת מחשש חימוץ משא"כ בסוכות.

203. דאורז עם שיבולת שועל וכוסמין אינו נגרר, כמשמעות הירושלמי, הרמב"ן והרא"ש הובא במהר"י קורקוס פרק ו מהלכות בכורים הי"א. וכן מוכח להדיא במשנ"ב הנ"ל. ובדרך אמונה ביכורים פ"ו סק"פ שעה"צ קנ"ז.

204. דאפילו שאין גרירה בשיעור זה מהני מדין טעם כעיקר לתת שם על כולו.

צליאק בהלכה _____ נו

אפשר שפטור ממנו²⁰⁵. וכ"ש אם יפגע בכריאותו בצורה משמעותית, אבל אם רק יגרום לו לכאבים חייב באכילה.

למעשה, בכזית אחד כמעט לא קיים מציאות של נפילה לחולי, ולכן כל שלא ידוע לו שכך יהיה, אינו רשאי לפטור עצמו בחששות ופחדים בעלמא. ו. כאשר כזית משיבולת שועל לא מזיק לו חייב לאכלו, גם אם טעמו מר ולא ערב.

ז. נשים פטורות ממצות סוכה, ולכן אשה החוששת באכילת דגן אפילו מעט, אינה צריכה לחייב את עצמה בכזית בסוכה.

ח. אכילת מזונו הרגיל שכל השנה קובע עליו סעודה, נחשבת קביעות גמורה וחייבת בסוכה²⁰⁶ ובברכה. אם אוכל רק מעט ואינו מתעכב כלל בסוכה, או שמתעכב מעט, עיין הערה²⁰⁷.

205. לענין מצטער דעת הרמ"א (סימן תרל"ט סעיף ה) כי אף שבכל החג מצטער פטור בלילה ראשון אין פטור של מצטער. ומ"מ כתב במשנ"ב סקל"ה שאינו מברך. (וגם יש לעיין האם בדין המיוחד של פטור מצטער בסוכה נחשב מצטער כשאינו לו צער בעצם האכילה אלא בתוצאה הבאה ממנה) ובשע"ת (סימן תר"מ) הביא מהברכ"י, שאפילו אם מצטער חייב, אפשר שחולי שאין בו סכנה פטור. ושכן נראה באליהו רבה. ולענין מרור כתב במ"ב (סימן תע"ה סקמ"ג ובשעה"צ שם סקס"א) שפטור. ועיין כל זה בארוכה לעיל בהקדמה להלכות פסח.

אמנם (הערת הגר"ו) בסוכה יש לדון להקל יותר ממצות מצה מחמת כמה צירופים. חדא, מאחר ומבואר במשנ"ב (סימן תקל"ט סקכ"א) ובשעה"צ (סקמ"ג) שהחויב לאכול מה"ת דוקא פת ולא מיני תרגימא הוא רק מספק. עוד יש לצדד בזה ע"פ מה שידוע בשם הגר"ח (עיין בזה בשלמי תודה סוכה סימן א) לדון בדין אכילת כזית ראשון בסוכה, האם האכילה עצמה היא החפצא דמצוה, או שעיקר המצוה היא הישיבה בסוכה, אלא דילפינן מגזירה שוה ט"ו ט"ו מחג המצות שקיום מצות ישיבה בסוכה צריך שיעשה על ידי אכילה, אבל אין האכילה עצמה החפצא דמצוה. ולפי צד זה יתכן שהא דילפינן שצורת הישיבה הוא באכילת פת הוא רק אצל מי שאכילת פת אצלו נחשבת אכילה, אך מי שאינו אוכל פת מפני שמזיק לו קצת אין זה חשיב אצלו אכילה ואינו יכול לקיים על ידי האכילה הזו מצות דירה וישיבה בסוכה. גם יש לצרף דעת הסוברים שמצטער פטור גם בלילה הראשון. 206. הליכות שלמה פרק ט הערה ט"ו.

207. בקובץ תל תלפיות (ס"ו) מובא שהגר"ש אלישיב השיב, שמי שאכילתו היא בלי פת צריך לברך על קביעות סעודה שלו לישיב בסוכה, ולא מצד שזו אכילה המחייבת ברכה אלא משום דינא דהחיי אדם הביאו המ"ב בסימן תרל"ט סקמ"ו כי מי שנכנס לסוכתו

נח _____ צליאק בהלכה

ומתעכב צריך לברך אף שאינו אוכל, וא"כ גם מי שקובע סעודתו תמיד על סעודה בלי פת צריך לברך כי לא גרע מהמתענה ומתעכב בסוכתו. ולדבריו כשמתעכב בסוכה מעט צריך לברך לא רק על מאכלים שנחשבים אצלו לעיקר מזונו אלא גם כשטועם כל דבר. ובקובץ ווי העמודים להגר"י זילברשטיין (תשרי תשע"ט) כתב, מי שיש לו רגישות לגלוטן צריך לאכול את מזונו בסוכה, ויכול גם לברך על זה לישב בסוכה, וטוב שקודם הברכה ישתה רביעית יין. ובמקורות ונימוקים כתב, שהב"י (בסימן תרל"ט ד"ה ומ"ש אוכלים) הביא בשם הרא"ש, שיש ראשונים הסוברים שהאוכל פירות בקביעות סעודה, או בשר ודגים, צריך לאוכלם בסוכה, וממילא גם צריך לברך עליהם לישב בסוכה, אולם למעשה פסק במשנ"ב (סימן תרלט סקי"ג) דאכילת פירות אפילו הרבה בקביעות חשיב רק כאכילת עראי, והוא הדין אכילת בשר ודגים וגבינה ושאר מיני מאכל שכבר פסק השו"ע שדינם כפירות, נחשבים לפי המשנ"ב אכילת עראי. ולא החמיר אלא בתבשיל העשוי מחמשת המינים. ולכאורה לפי זה אינו צריך לברך.

אלא שמרן הגרשז"א זצ"ל כתב (הליכות שלמה פ"ט הע' ט"ו), שהרגיש לצליאק וכל מזונו הוא פירות ובשר, נראה דחשיבא סעודתו קביעות גמורה. ובודאי שצריך לברך על זה לישב בסוכה, כי מעיקר הדין צריך לברך על כל ישיבה בסוכה גם אם לא אכל, וכן הוא גם נוסח הברכה לישב בסוכה והיינו להתעכב בסוכה, אלא שבבית יוסף כתב שהראשונים כתבו בשם רבינו תם כיון שעיקר הקביעות שאדם עושה בתוך הסוכה היא האכילה מברך על האכילה ופותר כל הדברים, וכן נהגו העולם שאין מברכין אלא על הסעודה וכדעת רבינו תם וכמו שפסק בשו"ע (סימן תרלט ס"ח). ומטעם זה כתב במשנ"ב (סקמ"ח), שהמתענה בסוכות או שאין דעתו לאכול פת באותו יום לכו"ע כל אימת שיצא יציאה גמורה חייב לברך בחזרתו לישב בסוכה, כי דוקא כשאוכל פת ס"ל להנהו פוסקים שמברך על עיקר חיוב הסוכה ופותר כל הדברים הטפלים, אבל כשאינו אוכל לא שייך זה.

ולפי זה מי שרגיש לגלוטן, לכל הפוסקים צריך לברך כל פעם שנכנס לסוכה אם הסיח דעתו מהברכה הראשונה.

אלא שאמר מו"ח מרן הגריש"א זצ"ל שלכתחילה ישתה רביעית יין שיש פוסקים שסוברים שרביעית יין גם מחייבת ברכה, ואז יקיים את המנהג של ר"ת שמברכים על הישיבה, ובפרט שלדעת השו"ע הרב זה מעיקר הדין שמברכים רק על אכילה עכ"ל.

אמנם עדיין יש לדון, שלפי מה שכתב בקובץ ווי העמודים מי שאינו מתענה ויש לו את עיקר מזונו שקובע עליו סעודה בדרך כלל, אם כן נהי שיהיה חייב לברך על סעודתו, מכל מקום כשנכנס לסוכה ללא אכילה לא יצטרך לברך, כי דוקא מי שמתענה ואינו יכול לברך על אכילה כלל צריך לברך על השהות בסוכה משא"כ מי שאוכל, רק אינו אוכל פת. אך לפי מה שהביאו בקובץ תל תלפיות הנ"ל, שעיקר הברכה הוא רק מדין העיכוב בסוכה הרי שיצטרך לברך גם באכילה מועטת, ואפשר שגם על שהות בלבד.

ובחוט שני (סוכה עמוד ר"ג) כתב, שיברך על כל כניסה ומדין המתענה. אמנם ברור שהכוונה רק כניסה עם עיכוב וכנ"ל בדברי הגרי"ש אלישיב.

עוד נפק"מ בין הטעמים, שלטעם שכתב בווי העמודים שמאחר וזה מזונו נחשבת אכילתו לחשובה צריך לברך לישב בסוכה בין ברכת הנהנין של המאכל לבין האכילה, וכ"כ בחוט שני שם. אך אם הוא מברך מצד השהות בסוכה צריך לברך ישוב בסוכה קודם ברכת הנהנין או אחרי תחילת הישיבה, וכמו בהבדלה.

שונות

א. אינו רשאי להתחיל לאכול סעודתו הרגילה אף שהיא ללא המוציא סמוך למנחה קטנה²⁰⁸, וסמוך למעריב. ולענין לאכול רק את הלחמניית שהכל לבדה, עיין הערה²⁰⁹.

ב. מי שעיקר פתו היא פת אורז או תירס, יכול לעשות עירוב תבשילין בפת זו ויוכל עי"ז לאפות פת מאורז, ומסתבר שרשאי על סמך עירוב זה לאפות כל מאפה תנור גם פת מחמשת מיני דגן²¹⁰. ויש חולקים²¹¹.

ג. קמח ללא גלוטן צריך כשרות, משום שהוא עלול להכיל חומרים לדיבוק הקמח וכדו' רכיבים שאינם כשרים.

ד. כל הקמחים צריך לברר את מקורם. שכן אם הם מארץ ישראל צריך לבדוק שאין בהם חשש טבל, ובקמח שקדים צריך לבדוק שהוא לא ערלה.

ה. קמח אורז עלול להיות נגוע בתולעים וראוי להקפיד על כשרות טובה, מלבד שצריך לברר אם הוא מאה אחוז אורז.

208. לדעת המחבר ודעה ראשונה ברמ"א בסימן רל"ב ס"ב, ולפני מעריב לכו"ע.
 209. כי יתכן שאפילו שזה מאכלו הקבוע מ"מ כיון שאינו אוכל אותו בצורת סעודה קבועה, יתכן שיהיה מותר. וכע"ז מתבאר במשנ"ב (סימן רלב סקל"ד) לענין תבשיל מחמשת מיני דגן שתלוי אם קובע עליו סעודה.
 ועיין בדעת נוטה (תפילין תתל"א ובהערה שם) שמסתפק לענין אכילה בתפילין אם מותר לאכול לחמניה כזו עם התפילין, והאם יש לה חשיבות עצמית של סעודה גם שלא בדרך קבע.

210. הגרנ"ק. למרות שכדי להתיר לאפות צריך לערב גם באפיה, וסתם מאכל אפוי לא מועיל לענין זה אלא צריך שיהיה לו גם תוריתא דנהמא, מכל מקום גם פת הבאה בכיסנין כגון עוגה מחמשת מיני דגן מועיל לעירוב תבשילין דזהו מאפה תנור. ופת מאורז מועילה דנחשבת ג"כ מאפה תנור ותוריתא דנהמא, ולא סתם מאכל אפוי שאינו מועיל. וכ"כ הגרמ"ש"ק.

211. הגר"ח"ק שלכאורה צריך דוקא מה' מיני דגן.

- ו. קמח תירס גם ללא תערובת עלול להיות נגוע.
- ז. קמח חומוס למרות שנטחן, עלול להיות נגוע. וכן צריך לברר בקמח זה האם התחייב בתרו"מ.
- ח. הקמחים שהוזכרו שעלולים להיות נגועים²¹², החשש הוא בין מתולעים שהיו ולא נטחנו, ובין שהגיעו לאחר הטחינה. האפשרות להינצל מהחשש הוא לסננם במסננת עם חורים בגודל מ"מ, ומה שנשאר במסננת לשפוך ע"ג צלחת לבנה ולבדוק אם אין שם תולעים או קורים. במידה ואין, ניתן על סמך זה להשתמש בכולו. במידה וישנם תולעים או קורים, יש לחשוש על כולו.
- ט. קמח תפוחי אדמה ללא תערובת אין בו חשש תולעים. וכן טפיוקה וקורנפלור²¹³.
- י. קמח סויה. גם מתיזים עליהם שומנים. וגם צריך לדעת הגדרת גמר מלאכה כאשר נעשה בארץ ישראל כדי לדעת אם חייב בתרומות ומעשרות.
- יא. קרקר בייגעלאך עוגיות וכדו' ללא גלוטן, מכילים חומרי טעם וריח ממאות מרכיבים, שחלקם נותנים טעם או מעמיד וכדו' ולא בטלים ברוב, ולכן חייב הכשר טוב.
- יב. אטריות ופסטה ללא גלוטן עלול להיות בעיות כשרות. וחייב הכשר.
- יג. שיעור חיוב הפרשת חלה מקמח שיבולת שועל הוא פחות משיעור של קמח חיטה, ומשיעור 890 גרם חייב להפריש בלי ברכה²¹⁴.
- יד. הפרשת חלה היא רק מקמח של ה' מיני דגן, ולא העשוי משאר קמחים כגון קמח אורז תירס וכדו'.

212. מלבד אלו המצויים בשוק עם השגחה שנקיים.

213. כל סעיפים אלו ע"פ הוראת הרב ויא שליט"א.

214. ובברכה, לשיעור הגר"ח נאה מ1.197 ולדעת החזו"א מ2.031 הליכות שדה אדר א' תשע"א (171).

צליאק בהלכה _____ סא

טו. מיני מאפה, וכן מצות העשויות משיכולת שועל, ומיני מאפה, או מצות העשוי מקמח חיטה, אינם מצטרפים לשיעור חיוב חלה²¹⁵.

טז. וכן בצק משיכולת שועל ובצק מחיטה, שאין בכל אחד מהם שיעור חלה אינם מצטרפין²¹⁶.

יז. לחם ללא גלוטן, וכן בצק העשוי מקמח זה, והוא קמח מחיטה של דגן אבל ללא גלוטן (חלבון החיטה), חייב בחלה (לענין ברכה עיין הערה²¹⁷).

יח. פת העשויה מאורז, דוחן, לא צריך להקפיד עליו דיני בישולי עכו"ם²¹⁸. וגם לא צריך להקפיד עליו דיני פת עכו"ם²¹⁹.

215. מצוי שמניחים אותם ביחד במקומות ואופנים שנחשבים לצירוף סל, אבל אינם מצטרפין.

216. אפילו עירבם ביחד, אבל אם עירבם בעודו קמח מצטרפים לשיעור חלה וכמבואר בשו"ע יור"ד סימן שכ"ד ס"ב.

217. דלגבי זה נשאר עליו שם לחם, עיין בארוכה לעיל הערה 69 ובהערות להגרי"ש אלישיב פסחים דף לה ע"א ד"ה והנה. אמנם יתכן שיש מקום להחמיר להפריש ללא ברכה, משום שאף שנקטנו כעיקר שדינו ככל מין דגן לענין חיוב ברכה"מ וחיוב הפרשת חלה, אבל יתכן שיש מקום לחשוש לדעות החולקות ולהפריש בלא ברכה.

218. ברמ"א (יור"ד סימן קי"ב ס"א) נראה שרק בסתם נחשב שאינו עולה על שולחן מלכים, אבל הט"ז והש"ך שם ועוד אחרונים נחלקו על הרמ"א שלעולם נחשב לאינו עולה על שולחן מלכים.

מאידך אם עשוי בצורה שכן עולה על שולחן מלכים, אבל הוא מקום שזה עיקר מאכלם, כתב הפמ"ג (סימן קי"ב משב"ז סק"ג), שיש לו את הקולות של פת עכו"ם ולא תבשיל, כי זהו עיקר המזון.

ובערוך השולחן דן להיפך האם כאשר אינו עולה על שולחן מלכים עדיין יש לאוסרם מדין פת, וכתב שאין לגזור מעצמינו.

אמנם עדיין יש לדון שגם אי נימא שבכה"ג נחשב לפת אבל זה רק כאשר מקום שלם אוכלים את זה כפת אבל לא ביחידים שזה עיקר מזונם. ועוד שאפשר שכאשר במציאות עיקר מזונם הוא מאכלים אחרים אינו נחשב עיקר, משא"כ בפת שהולכים אחר רוב בני אדם מה המשביע העיקרי שלהם ואכמ"ל.

219. כמבואר ביור"ד סימן קי"ב ס"א שכל שאינו מה' מיני דגן, לא נאמר עליו דיני פת עכו"ם.

סב _____ **צליאק בהלכה**

יט. קטן בן שש שבע שתמיד הקפידו עליו מחמת הרגישות שלא יאכל דגן, בדיעבד אם התפללו כנגד צואתו צ"ע אם צריך לחזור ולהתפלל²²⁰.

כ. סעודת הבראה יוצא בפת תירס וכדו'²²¹. וכן אינו רשאי לאכול מלחם אורז וכדו' שלו אלא משל השכן²²².

כא. בערב יום כיפור אינו צריך לדחוק עצמו לאכול פת דוקא²²³.

כב. אכילתו הקבועה והרגילה נחשבת מקום סעודה לגבי מקום הדלקת נר חנוכה²²⁴.

כג. שלח משלוח מנות עוגות וכדו' לרגיש לגלוטן יצא²²⁵.

כד. לסעודת פורים ודאי שאינו צריך לדחוק עצמו כלל לאכול מין דגן²²⁶.

220. משנ"ב (סימן פא סק"ב), דלכתחילה חוששים שהיה ראוי ונחלש, ובדיעבד אינו חוזר. אבל אפשר שכל זה בחולי מחמת גדלו אבל בחולי שמצד מהותו יכול אלא שמזיק לו, לא.

221. הגר"ח"ק דזהו לחמו. וכן דעת הגר"ק והגר"א נבנצאל.

222. למרות שרק לחם אינו אוכל משלו אבל שאר תבשילים יכול לאכול משלו, מ"מ כיון שזה עיקר מאכלו צריך לאכול משל אחרים. ולפי זה רק עיקר מאכלו צריך משל אחרים אבל סתם אכילה לא. וצ"ע.

223. הגר"ח"ק, ומשום שדנו האחרונים אם מצות אכילה בעיוהכ"פ זהו בפת, עיין מנחת חינוך (מצוה שיג ט אות טו). אולם בשד"ח חלק ט מערכת יוהכ"פ עמ' 117 ד"ה (ואם) כתב, כי אם נאמר שטעם מצות האכילה הוא כדי שנכין עצמנו לתענית של יוהכ"פ אם כן צריך לאכול פת או דבר אחר שמזין, ואינו יוצא יד"ח באכילת שאר דברים. והגר"ח"ק כתב ע"ז שבמקום חולי ודאי סגי ללא פת.

224. הגר"ח"ק.

225. הליכות שלמה פרק יט סעיף יא.

226. כלומר גם אם רק קצת קשה לו כמבואר במג"א שאי"צ לזה פת.